

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tuire Kuusiahho
78108

LAPSET LADULLE
HIIHTOURHEILU KANSAKOULUN LIIKUNTAKASVATUKSESSA
1920–50-LUVUILLA SUOMESSA

Historian pro gradu- tutkielma
Tampere 2011

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TUIRE KUUSIAHO: Hiihtourheilu kansakoulun liikuntakasvatuksessa 1920- 50-luvuilla Suomessa

Pro gradu- tutkielma, s. 126

Historia

Marraskuu 2011

Tutkimuksessa tutkittiin hiihtourheilua osana kansakoulun liikuntakasvatusta Suomessa 1920- 50- luvuilla. Tutkimus tarkastelee yhden urheilulajin eli hiihdon näkökulmasta lasten liikuntakasvatukseen sekä kansakoulun liikuntakasvatukseen historiaa. Tutkimuskysymyksiä ovat, miksi hiihtoa haluttiin sisällyttää kansakoulun liikuntakasvatukseen ja mitä tavoitteita hiihdon opetukselle asetettiin? Näihin tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi tutkimuksessa selvitettiin, miten ja millä toimenpiteillä hiihtoa pyrittiin tuomaan osaksi kansakoulun liikuntakasvatusta ja ketkä ajoivat hiihtourheilua kansakouluihin? Lisäksi on tutkittu, mitä hiihdon opetukseen kansakoulussa tuli sisällyttää ja miten hiihdon opetusta tuli toteuttaa? Näkökulma hiihtourheilun historiaan kansakoulussa painottuu tutkimuksessa paljolti opetus- suunnitelmakomiteoiden, kouluhallituksen, opettajien sekä liikuntakasvatusta ajaneiden henkilöiden näkemyksiin hiihdon opetuksesta kansakoulussa sekä heidän hiihtourheilulle ja sen opetukselle asettamiin tavoitteille. Tutkimuksen lähtökohtana ovat arkistolähteet, aikalaiskirjallisuus eli opetus- ja urheiluoppaat sekä lehdistö. Metodeina tutkimuksessa on käytetty aatehistoriallista ja laadullisen tutkimuksen tutkimusmenetelmiä.

Hiihtourheilu sisällytettiin 1920-luvulta lähtien kansakoulun liikuntakasvatukseen ja sitä pyrittiin eri tavoin edistämään kansakoululasten keskuudessa. 1930-luvulla hiihtoa pyrittiin edistämään kouluissa erityisten hiihtomerkkien, -kilpailuiden sekä hiihtoloman kautta. Kouluhallituksella, opettajilla ja eri järjestöillä oli oma vaikutuksensa näiden edistämiseksi. Vuodesta 1946 lähtien Kansakoulun Liikuntakasvatusliitto ryhtyi edistämään kansakoululaisten liikuntakasvatusta, kuten hiihtourheilua kehittämällä kansakoululaisille omat hiihtomerkkinsä sekä järjestämällä maanlaajuisesti hiihtokilpailuja.

Hiihtourheilua pyrittiin kansakouluissa edistämään, sillä hiihtoa pidettiin opettajien, liikuntakasvattajien sekä kouluhallituksen piirissä kansallisena ja isänmaallisena urheilulajina. Hiihtoon liitettiin useita suotuisia pidettyjä ominaisuuksia sekä tavoitteita. Hiihdon katsottiin edistävän kansakoululasten fyysistä ja henkistä terveyttä sekä kasvattavan hyvinä pidettyjä luonteenominaisuuksia, kuten rohkeutta, uhrautuvaisuutta yhteisen hyvän eteen, sisua, vastuuntuntoa, sääntöjen noudattamista ja kurinalaisuutta. Keskeisenä kasvatuksellisenä tavoitteena oli sopeutuminen yhteiskuntaan sekä kasvaminen yhteisöllisyyteen. Lisäksi hiihdon kasvatukselliseksi tavoitteeksi asetettiin lasten kasvattaminen isänmaallisuuteen sekä maanpuolustustahdon ja – kyvyn omaaviksi kansalaisiksi. Hiihdon merkitystä kansakoulun liikuntakasvatuksessa perusteltiin sen tarpeellisuudella maanpuolustuksen kannalta.

1. JOHDANTO	1
1.1. Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Aikaisempi tutkimus	5
1.3. Lähteet ja metodi	8
1.4. Tutkimuksen rakenne	13
2. KANSAKOULUN LIIKUNTAKASVATUKSEN KEHITYSLINJOJA	15
2.1. Vaikutteet ulkomailta liikuntakasvatukseen	15
2.2. Kansakoululiikunnan juuret 1800-luvulla	16
2.3. Liikuntakasvatusta pyritään kehittämään 1900-luvun alussa	17
2.4. Urheilu vakiinnuttaa vähitellen paikkansa kansakoulussa	20
2.5. Koululiikunta palvelee maanpuolustusta	22
2.6. Sodan jälkeen kohti yhtenäistä koululiikuntaa	25
3. HIIHDON EDISTÄJÄT	28
3.1. Kouluhallituksen toiminta hiihtourheilun edistämiseksi	28
3.2. Opettajien koulutus ja liikuntakasvatuskurssit	30
3.3. Järjestöjen vaikutus hiihdon tuloon kansakouluihin	34
4. HIIHDON OPPISISÄLLÖT KANSAKOULUSSA	39
4.1. Opetussuunnitelmien määräykset liikuntakasvatuksesta ja hiihdosta	39
4.2. Hiihdon opetus ja opetusohjeet kansakouluissa	47
5. HIIHTOMERKKI JA – KILPAILUT KANSAKOULUSSA	54
5.1. Urheilumerkkijärjestelmä ja hiihtomerkki kansakoulu-urheilussa	54
5.2. Hiihtokilpailut	63
6. HIIHTOLOMA	68
6.1. Idea hiihtolomasta syntyy	68
6.2. Oma hiihtoloma kansakouluille	71
7. TERVEYDEN EDISTÄMISEKSI HIIHTOA	75
7.1. Lasten terveys huolenaiheena – koulun aiheuttama liikarasisitus torjuttava	75
7.2. Raitis ulkoilma ja liikunta hyvän terveyden perustana	80

7.3. Hiihto erinomainen vastustuskyvyn ja hermojen vahvistaja	82
8. HIIHTOURHEILU LUONTEENKASVATTAJANA	89
8.1. Vahva sielu vahvassa ruumiissa	89
8.2. Yhteiskuntakelpoinen kansalainen	96
8.3. Isänmaallisuuskasvatus	102
8.4. Maanpuolustuskykyinen nuoriso herätettävä	104
9. LOPPUPÄÄTELMÄT	108
LÄHTEET	115

1. JOHDANTO

1.1. Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset

Kouluhallitus asetti vuonna 1930 tavoitteeksi, että kaikki Suomen pojat ja tytöt oppivat kansakoulussa hiihtotaidon. Kansakouluja kehoitettiin kiinnittämään kansallisen ja terveydenhoidollisesti tärkeän urheilulajin hiihdon opetukseen aivan erityistä huomiota.¹ Kansakoulua koskevissa opetussuunnitelmissa, kouluhallituksen, liikuntakasvattajien sekä opettajien toimesta kansakoulun kansalliseksi ja isänmaalliseksi tehtäväksi määriteltiin hiihtotaidon opettaminen kansakoululaisille, tuleville maanpuolustajille.² Hiihtourheilusta tuli keskeinen kansakouluissa harjoitettu talviurheilulaji 1930-luvun myötä, erityisesti maaseudulla liikuntakasvatus sisälsi lähes yksinomaan hiihtoa ja mäenlaskua talviurheilukautena.³ Hiihdon tulon kansakouluihin vaikuttivat urheilu- ja liikuntakulttuurin yleinen organisoituminen tuolloin⁴ sekä se, että suhtautuminen urheiluun alkoi 1920-luvun lopulta lähtien muuttua myönteisemmäksi kansakoulussa, mikä vaikutti nopeasti hiihtoon.⁵ Vaikka liikuntakasvatukseen suhtauduttiin aikaisempaa myönteisemmin, kohtasi hiihtourheilu koulun muun liikuntakasvatuksen tavoin vastoinkäymisiä johtuen välineiden, tilojen, liikuntakasvatukselle varattujen oppituntien vähäisestä määrästä, opettajien koulutuksen puutteesta sekä kielteisistä asenteista liikuntakasvatusta kohtaan.⁶ Esimerkiksi suksien puute aiheutti ongelmia hiihdon järjestämisessä kansakouluissa, sillä kaikilla oppilailla ei ollut vielä tuolloin omia suksia.⁷

Kansakoulun liikuntakasvatukseen alettiin kiinnittää enemmän huomiota urheilu- ja liikuntakulttuurin leviämisen myötä sekä valtiovallan ja kansanterveysliikkeen kiinnittäessä enemmän huomiota lasten terveyteen ja hyvinvointiin. Suomessa vallinneen kansallisuusajattelun mukaan lapset nähtiin kansakunnan voimavarana sekä edistyksen ja itsenäisyyden symboleina, minkä vuoksi oli tärkeätä vaalia nousevan polven terveyttä ja työkuuntoisuutta. Lääketieteellisen kasvatusmoraliteetin myötä liikuntakasvatuksen rooli korostui ja modernin lapsen piirteeksi määriteltiin terveys, jota pyrittiin suojaamaan

---

¹ Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

² Halila 1950, 194; 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17; Väinö Kota, 'Hieman hiihtotaidon opetuksesta.', Opettajain lehti, 5/1931, 92; KM 1925; KM II 1952; Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA, 92.

³ Laina Mattila, 'Urheilukasvatus kansakouluissamme.', Opettajain lehti, 33/1937, 591; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdonopetus', Kouluvoimistelu ja -urheilu, 1/1951, 13–14.

⁴ Laine 1992b, 183–191.

⁵ Heikkinen 1981, 66.

⁶ Halila 1949 III, 227–228; Meinander 1992b, 289–292.

⁷ Halila 1950, 194; E. Kekki, 'Voimistelu ja urheilu kouluissamme ja suksikysymys.', Opettajain lehti, 6/1924, 85–86; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13–15.

ja edistämään ennalta ehkäisevällä terveystkasvatuksella, johon liikuntakasvatus myös kuului.⁸ Urheiluun ja liikuntakasvatukseen liitettiin monia hyvinä pidettyjä ominaisuuksia, kuten lasten fyysisen ja henkisen terveyden edistäminen ja ylläpitäminen sekä luonteenkasvattaminen. Liikunnan avulla kontrolloitiin ulkoista kuria, järjestystä ja tavoitteena oli kasvattaa sen avulla terveitä ja tottelevaisia kansalaisia.⁹ Liikuntakasvatuksen ja urheilun hyvinä pidettyjä ominaisuuksia yhdistettiin myös kansakoulussa harjoitettuun urheilumuotoon hiihtoon. Kansalliseksi urheilulajiksi kohotettuna hiihtourheilun yhtenä tärkeänä tehtävänä nähtiin muun muassa maanpuolustustaidon kehittäminen koululaisissa.¹⁰

Liikuntaan ja urheiluun on liitetty ja liitetään edelleen myönteisinä pidettyjä ominaisuuksia, kuten kansallisuusaatteen vahvistaminen, kansanterveyden kohottaminen, sosiaalisen ja psyykkisen hyvinvoinnin turvaaminen.¹¹ Suomessa on uskottu vahvasti urheilun hyvään kertomukseen eli urheiluun on liitetty kaikki mahdollinen suotuisaksi katsottu.¹² Urheiluun uskomisen perusteet ja perustelut ovat vain vaihdelleet eri vuosikymmenten aikana, mutta silti urheiluun liitetyt arvot ja käsitykset ovat meillä pysyneet lähes yksinomaan myönteisinä. Suomalaisten urheilu-uskolla on ollut vahvat perustansa. Urheilu aloitti voittokulkunsa, kun kansakunta oli muotoutumassa 1900-luvun alussa, jolloin kaikkien kansanliikkeiden aatteellisen kulmakivenä niiden yhteiskunnallisesta tai poliittisesta taustasta riippumatta olivat urheilu, raittius ja sivistys. Urheilu yhdistyi muihin korkeisiin arvoihin, kuten isänmaan puolustamiseen, suomalaisen kulttuurin rakentamiseen ja kansansivistyksen kohottamiseen.¹³

Usko liikunnan ja urheilun tuottamaan hyvään ja niiden aikaansaamiin hyviin tavoitteisiin vaikuttaa edelleen koulun liikuntakasvatuksessa, sillä liikuntakasvatuksella katsotaan olevan merkittäviä myönteisiä vaikutuksia lasten ja nuorten terveyden, toimintakyvyn edistämässä ja ylläpitämisessä. Liikuntakasvatuksen päämääränä on vaikuttaa myönteisesti lasten fyysiseen ja psyykkiseen kehitykseen. Pohja liikunnalliseen elämäntapaan pyritään luomaan jo lapsuudessa, jolloin jokainen lapsi saa liikunnallisen peruskasvatuksen peruskoulussa.¹⁴ Liikuntakasvatus on asetettu tukemaan koulun muita kasvatustavoitteita, kuten terveyst- ja tapakasvatusta, suvaitsevaisuutta, vastuuntuntoa, yhteistyökykyä ja yhtei-

---

⁸ Tuomaala 2004, 251–251, 263.

⁹ Halmesvirta 1997, 180–191; Meinander 1992a, 99.

¹⁰ 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13–15; Vasara 1997, 141–153.

¹¹ Itkonen 1996, 11.

¹² Itkonen 2003, 327.

¹³ Hentilä 1992, 12–13.

¹⁴ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 248–249; Wuolio & Jääskeläinen 1993, 5.

söllisyyttä. Lisäksi liikuntakasvatuksen tavoitteena on myös kasvattaa lapsia noudattamaan yhteisiä sääntöjä sekä reilun pelin henkeä.¹⁵ Nykypäivänä koulun liikuntakasvatuksen tarpeellisuutta perustellaan lasten ja nuorten terveyden ja hyvinvoinnin heikkenemisellä, kuten lasten ylipaino-ongelmien kasvulla sekä liikunnan vähentämisen aiheuttamilla kustannuksilla. Liikunnan ja terveystiedonopettajien liiton kannanotossa vuodelta 2009 tuodaan esille huoli lasten terveyden heikentymisestä sekä liikunnallisen elämäntavan luomisen edellytyksistä.¹⁶ Koululiikunnalla on kannanoton mukaan hyvät mahdollisuudet syrjäytymisen ehkäisemiseen, suvaitsevaisuuden kehittämiseen sekä liikunnallisen ja terveellisen elämäntavan opettamiseen. Koulun liikuntatuntien lisäämisen vaatimusta onkin perusteltu sillä, että koululiikunnan avulla voitaisiin merkittävästi vaikuttaa suomalaisten kilpailukyvyn turvaamiseen kasvattamalla terveitä ja toimintakykyisiä työntekijöitä.¹⁷

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lasten liikuntakasvatuksen historiaa kansakoulussa harjoitetun liikuntakasvatuksen historian näkökulmasta. Tavoitteena on tutkia kansakoulun liikuntakasvatusta Suomessa 1920–50-luvuilla yksittäisen urheilulajin hiihdon näkökulmasta. Historiantutkimuksellisesti tutkimus ja sen tarkastelunäkökulma sijoittuvat liikunta- ja urheiluhistorian sekä kasvatuksen ja koulutuksen historiantutkimuksen kenttään. Keskeinen tutkimuskysymys on, miksi hiihtourheilua pyrittiin sisällyttämään kansakoulun liikuntakasvatukseen? Mitä tavoitteita hiihdon opetukselle ja hiihtourheilulle asetettiin kansakoulussa? Näiden kysymysten avulla tutkimuksessa tavoitteena on ymmärtää syitä hiihtourheilun harjoittamiseen ja sen edistämiseen kansakoulussa. Jotta tähän tavoitteeseen päästään tutkimuksen tarkastelun kohteena on, ketkä pyrkivät edistämään hiihtourheilua kansakoulussa? Mitä toimenpiteitä nämä tahot hiihtourheilun edistämiseksi kansakouluissa tekivät? Lisäksi tutkitaan, mitä kansakoulun liikuntakasvatukseen tuli hiihtourheilun osalta sisältyä ja millä tavoin hiihdon opetus tuli kouluissa toteuttaa? Tutkimalla hiihdon opetuksesta annettuja ohjeita opettajille, hiihdon edistäjätahoja sekä toimenpiteitä, joiden kautta hiihtourheilua pyrittiin edistämään, on mahdollista selvittää syitä ja tavoitteita, joita kansakoulun hiihtourheilulle asetettiin. Selvittämällä hiihtourheilun edistäjätahoja on myös mahdollista ymmärtää vaikuttajatahojen hiihtourheilulle asettamia tavoitteita sekä syitä miksi kyseiset tahot pitivät hiihtourheilun harjoittamista kansakoulussa tärkeänä.

---

¹⁵ Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 248–249.

¹⁶ Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry:n julkilausuma koululiikunnan tilanteesta opintopäivillä Jyväskylässä 2009.

¹⁷ Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry:n julkilausuma koululiikunnan tilanteesta opintopäivillä Turussa 2007.

Tutkimuksessa tarkastellaan ammattikasvattajien ja urheiluvaikuttajien näkemyksiä hiihdosta ja hiihdon opetuksesta kansakoulussa 1920–50-luvuilla. Tutkimus rajoittuu aikaan, jolloin kansakoulusta tehtiin oppivelvollisuuskoulu ja koulun liikuntakasvatukseen kiinnitettiin aikaisempaa enemmän huomiota yleisen liikunta- ja urheilukulttuurin leviämisen myötä. Tutkimuksen premissinä hiihtourheilun toteuttajan on kansakoulu, sillä kansakoulu oli merkittävä kasvatusinstituutio tuolloin ja vuonna 1921 toteutettiin Suomessa oppivelvollisuuskoulu, jonka seurauksena kaupungit ja maaseutukunnat velvoitettiin toimeenpanemaan oppivelvollisuus eli perustamaan kansakouluja, mikäli oppilasluku oli yli 20.¹⁸ Kansakoulujen määrä kääntyiikin kasvuun oppivelvollisuuden myötä. Oppivelvollisuus ei heti toteutunut kokonaisuudessaan, mutta 1930-luvun lopulla jo 87 prosenttia suomalaislapsista kävi kansakoulun.¹⁹ Vuoteen 1950 mennessä kansakoulu kehittyi oppilasmäärältään maan suurimmaksi koulumuodoksi ja yhteensä 77 prosenttia kaikista koulutuksen piiriin kuuluvista kävi kansakoulua.²⁰ Laajimmillaan kansakoulu oli vuonna 1959, jolloin sen piirissä oppilaita oli 645 397.²¹ Kansakoulujen lukumäärä ja oppilasmäärät kasvoivat 1950-luvun lopulle asti, jolloin lähes koko ikäluokka kävi kansakoulun. Kyse oli siis koulutusjärjestelmästä, jonka opetuksen ja kasvatuksen vaikutus ulottui tutkimusajankohdalla monen suomalaislapsen elämään.²² Täten hiihtourheilun tutkimus kansakoulun liikuntakasvatuksessa on perusteltua. Kansakoulun kehityksen ohella tutkimusajanjakso oli voimakkaan liikunta- ja urheilukulttuurin leviämisen sekä lastenhuollon, terveyden ja liikuntakasvatuksen edistämisen aikaa.²³ Koulun liikuntakasvatukseen kiinnitettiin aikaisempaa enemmän huomiota kyseisenä ajanjaksona, joten tutkimuksen aikarajaus 1920–50-luvuille on perusteltua.

Hiihtourheilun tutkimus avaa uutta näkökulmaa lasten ja kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaan. Hiihtourheilu edustaa tutkimusajanjaksolta liikuntamuotoa, jota suositeltiin kaikenikäisille tytöille ja pojille kansakouluiässä. Suhtautuminen tyttöjen kilpaurheiluun ja ylipäätään urheiluun oli 1900-luvun alussa ongelmallista ja varsin kielteistä,²⁴ joten kattavan kuvan saamiseksi kansakoulun liikuntakasvatukseen tutkimuksen tarkastelunäkökulman kannalta oli tärkeitä rajoittua urheilulajiin, joka kosketti mahdollisimman monia kansakoululapsia. Tutkimus rajoittuu hiihtourheilun tarkasteluun myös, koska

---

¹⁸ Halila 1950 IV, 18–19; Kivinen 1988, 153–154; Syväoja 2004, 55.

¹⁹ Halila 1950 IV, 22; Iisalo 1991, 180–181.

²⁰ Iisalo 1991, 244.

²¹ Syväoja 2004, 58.

²² Kivinen 1988, 189–201.

²³ Korppi-Tommola 1990, 28–30, 76–78; Laine 199b, 183–19; Tuomaala 2004, 251–252.

²⁴ Ketonen 1977, 97–109; Meinander 1992b, 296.

hiihto oli urheilulaji, joka yleistyi tutkimusajankohtana kansakouluissa.²⁵ Hiihto oli keskeinen urheilulaji Suomessa ylipäätään. Se tunnustettiin kaikissa yhteiskuntaryhmissä kansallisurheiluksi, jota pidettiin terveellisenä liikuntamuotona kaikenikäisille. Hiihto oli myös keskeisiä lajeja pyrittäessä kansainväliseen urheilumenestykseen ja sen hyödyllisyyttä sotilaskoulutuksen osalta korostettiin. Joten hiihdolla oli monipuolisesti asetettuja yhteiskunnallisia tavoitteita.²⁶ Tämän vuoksi myös tutkimus rajoittuu tarkastelemaan hiihtourheilua.

Hiihdon oppisisällöt, hiihdonopetuksen tavoitteet sekä toimenpiteet, joilla hiihtoa haluttiin edistää edustavat lähinnä eri vaikuttajaryhmien näkemyksiä. Siitä, kuinka yleisesti hiihtoa harjoitettiin kaikissa Suomen kansakouluissa tai siitä, noudatettiin hiihdon opetuksesta annettuja ohjeita, kuinka yleisesti ja laajalti ei voida tämän tutkimuksen puitteissa tehdä kattavia yleistyksiä. Kansakoulujen toimintaolosuhteet, tilat, välineet, oppilasryhmät vaihtelivat hyvinkin paljon toisistaan.²⁷ Lisäksi kansakouluissa harjoitettu liikuntakasvatus oli riippuvainen opettajan henkilökohtaisista ominaisuuksista,²⁸ kuten kiinnostuksesta urheilun ja hiihdon opetukseen, joten eri kouluissa harjoitetun liikuntakasvatuksen toteutumisen selvittämien on vaikeata. Kattavien yleistysten tekeminen vaatisi paikallistason ja paikallisten koulujen vuosikertomusten kattavaa tutkimusta, mikä tämän tutkimuksen yhteydessä ei ole ollut mahdollista aiheenrajoituksellisista sekä työmerkonomisista syistä.

1.2. Aikaisempi tutkimus

Liikuntakasvatuksen ja urheilun historiantutkimus on Suomessa käytännössä katsoen nuorta, sillä akateeminen historiantutkimus ei ole ollut kiinnostunut urheilusta ennen 1970-luvun loppua. Urheilu- ja liikuntahistoriaa on Seppo Hentilän mukaan Suomessa tutkittu vähän koskien urheilun ja liikunnan yhteiskunnallista ja kulttuurista merkitystä, kun taas useita urheilujärjestöjä käsitteleviä historioitteja on tehty paljonkin.²⁹ Urheilun ja liikuntakasvatuksen historiantutkimus onkin paljolti kiinnittynyt järjestöjä, seuroja ja yksilöitä koskeviin historiantutkimuksiin. Seura- ja yksilöhistoriikit ovat lähinnä keskittyneet urheiluvoittojen kuvauksiin ja saavutuksiin, joissa historiantutkimus on tuottanut omat urheilusankarinsa ja ollut osaltaan rakentamassa urheilun hyvää kertomusta.³⁰ Järjestöjen, seurojen ja yksityis-

---

²⁵ Halila 1950 IV, 194.

²⁶ Heikkinen 1981, 2.

²⁷ Somerkivi 1977, 284–285.

²⁸ Halila 1949 III, 227–228.

²⁹ Hentilä 1992, 15.

³⁰ Itkonen 1996 14–15.

henkilöitä käsittelevät historiikit ovat olleet aikaisemmassa historiantutkimuksen traditiossa lähinnä urheilutoimittajien ja järjestötoimijoiden kirjoittamia historiikkeja, joiden ongelmana on ollut se, että ne ovat lähinnä keskittyneet asiakokonaisuuksien pelkkään kuvaamiseen, eikä asioiden syy-seuraussuhteita ole käsitelty juuri lainkaan. Samalla urheilun yhteydet ympäröivään yhteiskuntaan ovat jääneet vähemmälle.³¹

Vasta urheilun ja liikuntakasvatuksen tutkimuskentän laajentuminen on merkinnyt lisääntyviä näkökulmia tutkimukseen. Sosiaalihistoriallinen tutkimus kytki liikunnan ja urheilun laajempaan yhteiskunnalliseen kehykseensä.³² Vuonna 1976 käynnistyi varsinainen tieteellinen liikuntakasvatuksen historiantutkimus, jolloin Liikuntatieteellisen Seuran liikuntahistorian tutkimusprojekti käynnistyi. Sen jälkeen ilmestyneessä urheilu- ja liikuntahistorian tutkimuksessa on ollut tavoitteena sijoittaa liikunta ja urheilu osaksi sitä ympäröivän yhteiskunnan kehitystä, sitoa liikunnan järjestöelämässä, liikuntakulttuurissa tapahtuneet muutokset osaksi poliittista, aatteellista, kulttuurista ja sosiaalista kehitystä.³³

Liikuntahistorian tutkimusprojektin käynnistymisen jälkeen on liikuntakasvatuksen historiaa käsitteleviä tutkimuksia liittyen koulun liikuntakasvatukseen ilmestynyt jonkin verran. Tutkimus on painottunut paljolti oppikoulujen liikuntakasvatuksen historiaan, jota edustavat Irja Koivusalon vuonna 1982 ilmestynyt tutkimus *Voimistelu maamme suomenkielisten oppikoulujen oppiaineena vuosina 1843–1917* sekä Henrik Meinanderin väitöskirja *Towards bourgeois manhood: Boys Physical education in Nordic Secondary Schools 1880–1940* vuodelta 1994. Koivusalon tutkimuksessa tarkastellaan oppikoulujen voimistelun opetusta ennen vuotta 1917. Meinanderin väitöskirja tarkastelee poikien liikunnanopetusta Pohjoismaiden oppikouluissa vuosina 1880–1940 sekä sitä, miten oppikoulut ja niiden liikuntakasvatus muokkasivat poikien kasvatuksessa porvarillisia arvoja. Meinanderin väitöskirja on tässä tutkimuksessa auttanut ymmärtämään koulun liikuntakasvatuksen kehitystä sekä sen taustalla vaikuttaneita aatteita ja arvoja.

Keskeisiä historiantutkimuksia tämän tutkimuksen kannalta ovat kuitenkin olleet kansakoulun liikuntakasvatusta sekä hiihtourheilua käsittelevät tutkimukset. Kansakoulun liikuntakasvatusta käsitteleviä tutkimuksia on tehty jonkin verran. Liikuntahistorian projektin tuotteena vuonna 1992 ilmestyneessä

---

³¹ Pyykkönen & Kanerva 1996, 11–18.

³² Itonen 1996, 17.

³³ Vasara 1997, 21.

liikuntahistoriaa kartoittavassa perusteoksessa *Suomi uskoi urheiluun*, on Henrik Meinander tutkinut kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaa 1800-luvulta 1960-luvulle saakka. Meinanderin tieteelliset artikkelit sekä koko perusteos ovat auttaneet ymmärtämään kansakoulun liikuntakasvatuksen kehityslinjoja sekä yleensä ottaen Suomen liikuntakulttuurin historiaa ja kehitystä. Toinen keskeinen koululiikunnan historiaa tutkiva teos on Leena Jääskeläisen ja Eija-Leena Wuolion tutkimus *Kyykkyyyn ylös! 150 vuotta koululiikuntaa* on koululiikunnan historiaa käsittelevä yleisteos. Pääpaino tutkimuksessa on oppikoulujen voimistelun ja urheilun opetuksen tarkastelussa 1800-luvulta eteenpäin, mutta myös kansakoulujen liikuntakasvatuksen historia 1800-luvulta 1960-luvulle asti on tarkastelussa mukana. Kyseinen teos on tämä tutkimuksen kannalta keskeinen sen valottaessa kansakoulun liikuntakasvatuksen yleisiä kehityslinjoja 1900-luvun alkupuoliskolla.

Kansakoulun liikuntakasvatuksesta on tehty myös opinnäytetöitä, joista Kimmo Sirénin historian pro gradu- työ *Liikuntakasvatus maamme suomenkielisissä kansakouluissa 1921–1939* tarkastelee kansakoulun liikuntakasvatusta kokonaisuudessaan 1920–30-luvuilla. Nora Östmanin historian pro gradu-työssä *1920-luvun kansakoululaisen kuva liikuntakasvatuksessa* tarkastellaan liikuntakasvatuksen kansakoululaisiin kohdistamaa ruumiinmuokkausta ja ruumiillisuutta. Samaa teemaa on sivunnut Saara Tuomaala tutkimuksessaan *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislapsen kohtaaminen 1921–1939*. Tuomaala on tutkinut oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaamista, ja tutkimuksessa sivutaan osittain kansakoulun liikuntakasvatuksen tavoitteita ja pyrkimyksiä kansakoululasten ruumiinmuokkaukseen sekä kansakoulun pyrkimyksistä lasten kansalaiskasvatukseen liikuntakasvatuksen kautta. Tuomaalan tutkimus on auttanut ymmärtämään kansakoulun liikuntakasvatuksen tavoitteita yleensä sekä liikuntakasvatuksen taustalla vaikuttaneita arvoja ja aatteita.

Hiihtourheilua koskevaa historiantutkimusta on tehty jonkin verran, josta tämän tutkimuksen kannalta olennainen tutkimus on Antero Heikkisen vuonna 1981 ilmestynyt tutkimus *Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940*, joka käsittelee hiihtourheilun poliittista historiaa ja yhteiskuntahistoriaa. Tutkimuksessa sivutaan lyhyesti hiihtourheilun osuutta kansakoulussa 1920–30-luvuilla, mutta tarkastelun pääpaino on kuitenkin urheilujärjestöjen ja seurojen sekä eri järjestöjen, armeijan ja suojeluskuntien toiminnassa. Muutoin lasten hiihtourheilun historiaa on tutkinut Erkki Vasara tutkimuksessaan *Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suoje-*

luskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918–1939, joka keskittyy suojeluskuntien urheilutoiminnan historian tarkasteluun. Tutkimuksessa käsitellään suojeluskuntien harjoittamaa poika- ja tyttötoimintaa, johon urheilu olennaisesti kuului. Keskeiseksi urheilulajiksi suojeluskunnissa ja Lotta Svärd- järjestössä Vasara nostaa hiihtourheilun, jonka harjoittamismuotoja ja tavoitteita tutkimuksessa käsitellään. Vasaran tutkimus on keskeinen järjestötoiminnan lapsille suuntaaman urheilukasvatuksen ja hiihtourheilutoiminnan ymmärtämisen kannalta.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuoda uutta näkökulmaa lasten ja kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaan tutkimalla hiihtourheilua kansakoulun liikuntakasvatuksessa sekä käyttämällä hiihtourheilua tarkastelun välineenä kansakoulun liikuntakasvatuksen historian tutkimuksessa. Tutkimalla hiihtourheilua kansakoulussa avautuu uudenlainen kuva kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaan sekä osaltaan myös uudenlainen kuva hiihtourheilun historiaan. Hiihdon historiaa on tarkasteltu historiantutkimuksessa paljolti järjestöjen ja urheiluseurojen näkökulmasta, mutta kansakoulun näkökulmasta hiihtoa koskevaa historiantutkimusta on tehty vain jonkin verran. Antero Heikkisen ja Erkki Vasaran tutkimuksissa sivutaan hiihdon historiaa koululiikunnan yhteydessä, mutta tutkimusten painopiste on urheiluseurojen ja suojelukuntajärjestön hiihtourheilua koskevassa historiassa. Kimmo Sirénin tutkimuksessa tarkastellaan hiihtourheilua kansakoulun liikuntakasvatuksessa 1920–30-luvuilla, mutta tutkimuksen premissi ei ole hiihtourheilu, vaan kansakoulun liikuntakasvatus yleensä. Täten tämä tutkimus avaa uutta kuvaa hiihdon historiaan tutkimalla kansakoulussa harjoitettua hiihtourheilua, mikä antaa mahdollisuuden uudelleen ja syvälliseen, joskin rajattuun tutkimukseen, hiihdon ja kansakoulun liikuntakasvatuksen historian osalta. Tutkimalla yhden urheilulajin eli hiihdon kautta kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaa, avautuu mahdollisuus ymmärtää kansakoulussa harjoitetun liikunta- ja urheilukasvatuksen tavoitteita ja niille annettuja merkityksiä.

1.3. Lähteet ja metodi

Tutkimuksen ensikädenlähteinä ovat arkistolähteet, opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöt, aikalaiskirjallisuus, joka käsittää opettajille sekä oppilaille suunnattuja liikuntakasvatuksen ja urheilun oppaita. Lisäksi keskeinen ja laaja osuus tutkimuksen lähteinä on opetus- ja kasvatustieteiden ammattilehdistöllä. Tutkimuksen kannalta keskeisinä lähteinä ovat opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöt vuosilta 1925, 1946 ja 1952, joissa määriteltiin kansakoulun opetuksen keskeiset sisällöt sekä opetuksen tavoitteet myös eri oppiaineiden osalta. Arkistolähteistä Kansallisarkiston Kouluhallituksen arkistossa säilytettä-

vät kouluhallituksen kansakouluille lähettämät kiertokirjeet ovat keskeinen lähdeaineisto tutkimuksessa. Kouluhallituksen kiertokirjeet on tutkittu systemaattisesti 1920–50-luvuilta. Kiertokirjeiden lisäksi kouluhallituksen arkistossa säilytettävistä lähteistä on tutkittu systemaattisesti myös kansakoulunopettajien koulutuksesta vastanneiden seminaarien vuosikertomukset 1920–40-luvuilta, jotka ovat hyvänä lähteenä selvitettäessä hiihtourheilun asemaa ja tilaa kansakoulun opettajien koulutuksessa.

Opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöt sekä kouluhallituksen kiertokirjeet toimivat keskeisinä lähteinä tutkittaessa sitä, mitä kansakoulujen opetukseen sisällytettiin ja erityisesti mitä kansakouluissa tuli opettaa liikuntakasvatuksen ja hiihtourheilun saralla. Liikuntakasvatuksen oppisisällöt määriteltiin kyseisissä mietinnöissä ja niistä selviääkin myös hiihtoa koskevat opetustavoitteet sekä hiihdon opetuksesta kansakouluille annetut määräykset. Kouluhallituksen kiertokirjeistä selviää, mitä kansakoulujen hiihdonopetukseen tuli sisällyttää, miten hiihtoa pyrittiin tuomaan osaksi kansakoulujen liikuntakasvatusta ja mitä tavoitteita hiihtourheilulle asetettiin.

Muita tutkimuksessa käytettyjä arkistolähteitä ovat Kansallisarkistossa Mannerheimin lastensuojeluliiton arkistolähteet, joista on käyty systemaattisesti läpi liiton toimintakertomukset vuosilta 1924–50 sekä lehtileikkeet vuosilta 1933–1937. Mannerheimin lastensuojeluliiton arkiston lähteitä on käytetty tutkimuksessa, sillä liitto oli tutkimusajankohtana merkittävä lasten liikuntakasvatuksen, urheilun, lastenhuollon ja terveydenhuollon edistäjä,³⁴ joka oli yksi niistä toimijoista, joka pyrki tuomaan hiihtoa osaksi kansakoulujen liikuntakasvatusta sekä toiminnallaan oli edistämässä hiihtourheilua lasten ja nuorten keskuudessa. Täten kansakoulun hiihtourheiluun ja liikuntakasvatukseen vaikuttavana toimijana liiton arkistolähteet valikoituivat tutkimuksen ensikädenlähteiksi.

Suomen urheiluarkistossa sijaitsevat Kansakoulun Liikuntakasvatusliiton ja Anni Collanin arkiston lähteet ovat tutkimuksen ensikädenlähteinä. Kansakoulun Liikuntakasvatusliitto edisti perustamisestaan vuodesta 1946 lähtien kansakoulun liikuntakasvatusta niin oppilaiden kuin opettajienkin keskuudessa. Täten liiton arkistomateriaaleista ovat tutkimuksen kohteena sen johtokunnan pöytäkirjat vuodelta 1946 sekä liiton lehtileikkeet. Anni Collanin arkiston lähteet sisältyvät myös tutkimukseen, sillä Collan oli merkittävä vaikuttaja koulun liikuntakasvatuksen saralla sekä Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton toiminnassa. Collanilta on jäänyt runsaasti arkistomateriaalia, josta on rajattu tämän tutkimuksen tar-

---

³⁴ Korppi-Tommola 1990.

kasteluun tutkimuskysymyksen mukaisesti hiihtoa käsittelevät lehtileikkeet vuosilta 1923–1938. Lisäksi Collanin arkistosta löytyi tutkimusaiheen kannalta keskeisiä SNLL:n ja Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton poikaurheilujaoston urheilu- ja hiihtomerkkisuoritusvaatimuksia, joita lähetettiin kouluhallituksen toimesta tutkimusajankohtana kansakouluille. Collanin arkiston ja KLL:n arkiston lähteet olivat tärkeitä tutkimuksen kannalta pyrittäessä selvittämään, ketkä toimivat hiihdon edistämiseksi kansakoulun liikuntakasvatuksessa ja mitä toimenpiteitä hiihdon edistämisen kansakouluja varten tehtiin. Lisäksi arkistolähteistä selviää, millaista hiihtourheilutoimintaa kouluissa harjoitettiin tai ainakin pyrittiin harjoittamaan.

Tutkimuksen laajin ja keskeisin lähdeaineisto tutkimuksen kannalta muodostui kuitenkin lopulta kasvatust- ja opetusalan lehdistöstä sekä opettajille suunnatuista liikuntakasvatuksen, urheilun, hiihdon ja kansakoulun opetusta käsittelevistä opetusoppaista. Tutkimuksessa on huomioitu ne opetus- ja urheiluoppaat, joissa käsiteltiin hiihdon ja urheilun opetusta kansakoulussa sekä joissa annettiin opettajille ohjeita hiihdon opetusta ja hiihtotuntien järjestämistä varten. Lisäksi aikalaiskirjallisuudesta rajautuivat sellaiset teokset, joissa käsiteltiin liikuntakasvatuksen, urheilun sekä hiihdon tavoitteita ja kasvatuspäämääriä kansakoulujen liikuntakasvatuksessa sekä yleensä ottaen lasten kasvatuksessa. Myös kansakoulun opetuksen tavoitteita ja oppisisältöjä käsittelevä aikalaiskirjallisuus rajautui tutkimuksen ensikäden lähteiksi. Tällaisista oppaista esimerkkeinä mainittakoon Väinö Kodan kirjoittama opas *”Hiihtotaidon opetus kansakoulussa. Ohjeita kansakoulunopettajille ja opettajakokelaille* vuodelta 1930, Arvo Vartian kansakouluja varten laatima opas vuodelta 1941 *”Liikunnan opas I.*”, jossa käsitellään kansakoulun liikuntakasvatusta, sen oppisisältöjä ja tavoitteita kokonaisuudessaan sekä Paavo Räisäsen urheilun opettajille urheilun opetusta varten laatima opas *”Näin opetan urheilua. Kansakoulu-urheilun käsikirja*”, jossa käsiteltiin kansakoulussa opetettavia urheilulajeja, mitä niistä tuli opettaa, mitä tavoitteita opetettavilla urheilulajeilla koulussa oli.

Tutkimuksessa kasvatust- ja opetusalan lehdistö sekä urheilulehdistö ovat laajin ja keskeisin lähdeaineisto, sillä lehdistössä käytiin runsaasti keskustelua 1920–50-lukujen aikana kansakoulun liikuntakasvatuksesta, urheilusta ja hiihdosta sekä järjestöjen lapsille suuntaamasta hiihtourheilutoiminnasta. Hiihtourheiluun liittyen esiintyi lehdistössä runsaasti artikkeleita, jotka käsitelivät hiihdon opetusta ja hiihtourheilulle kansakoulun liikuntakasvatuksessa asetettuja tavoitteita opettajien, liikuntakasvattajien sekä terveysvalistajien näkökulmasta. Lehdistöstä tutkimuksen päälähteiksi valikoituivat *Alakansakou-*

lu, Kasvatus ja koulu-lehti, Kansakoulun lehti, Kouluvoimistelu ja – urheilulehti, Opettajain lehti, Kisakenttä sekä *Terveydenhoitolehti*, jotka on käyty systemaattisesti läpi 1920–50-luvuilta. Opetusalan lehdistö muodostaa keskeisen osan tutkimuksen lähdeaineistoa, sillä ne olivat kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille suunnattuja lehtiä, joissa ilmenevät aikakauden pedagogiset ja kasvatukselliset näemykset ja ihanteet liittyen kansakouluun sekä lasten liikuntakasvatukseen ja hiihtoon. Lehtiä tutkittaessa valikoitiin laajasta lähdeaineistosta kansakoulun liikuntakasvatusta, urheilua, hiihtoa, hiihtomerkkejä ja – kilpailuja käsitteleviä artikkeleita.

Kasvatus ja koulu-lehti edusti sekä oppi- että kansakouluille suunnattua lehteä, jossa oli tutkimusajankohtana artikkeleita liikuntakasvatuksen tavoitteista sekä hiihtourheilun terveysvaikutuksista. *Alakansakoulu* oli vuosina 1925 -1945 ilmestynyt alkuopetusta käsittelevä lehti, joka oli suunnattu puolestaan alakansakoulun eli ensimmäisten ja toisten luokkien opettajille, jossa käsiteltiin hiihdon opetusta ja sen tavoitteita. *Kansakoulun lehti* oli kansakoulun opettajille suunnattu lehti, jonka artikkeleissa pyrittiin edistämään liikuntakasvatusta sekä hiihdon opetusta kansakouluissa. *Kouluvoimistelu ja – urheilu-lehti* oli voimistelunopettajien äänenkannattaja, joka ilmestyi vuodesta 1936 lähtien. Lehti oli suunnattu koulujen liikuntakasvatukseen edistämiseen niin kansa- kuin oppikouluissakin. Vuonna 1944 kouluhallitus kehotti kansakoulun tarkastajille lähettämässään kiertokirjeessä tarkastajia ohjaamaan opettajia tilaamaan kouluille kyseistä julkaisua.³⁵ Voimistelunopettajien äänenkannattajana lehdessä julkaistiin yksinomaan liikuntakasvatusta, voimistelua ja urheilua koskevia artikkeleita. Myös kansakoulun hiihdonopetuksesta ja urheilusta käytiin lehdessä runsaasti keskustelua. Kansakoulun opettajien äänenkannattaja ja etuja valvonut *Opettajain lehti* käsitti niin pedagogiikkaa kuin koulupolitiikkaakin käsitteleviä artikkeleita. Vähitellen lehti kehittyi opettajien ammattijulkaisusta ammattijärjestölehdiksi.³⁶ Opettajille suunnatussa lehdessä käytiin runsaasti keskustelua koulun liikuntakasvatuksesta, urheilusta niiden tavoitteista sekä hiihdosta kansakouluissa ja hiihdon opetuksesta.

Urheilulehdistöstä *Kisakenttä-lehti* oli naisille ja tytöille suunnattu SNLL:n julkaisu, joka pyrki edistämään ruumiillista kasvatusta sekä hiihdon opetusta ja hiihtoharrastusta. Lehti korosti liikuntakasvatuksen ihanteita ja sen päätoimittajan toimi pitkää liikuntakasvatuksen merkittävä vaikuttaja Anni Collan.³⁷ Collanin ansiosta lehdessä kirjoitettiin runsaasti koululiikuntaa ja opettajien koulutusta käsitteleviä artikkeleita.

³⁵ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 177–178.

³⁶ Henttonen 1991, 514–515.

³⁷ Perko 1991, 235–236.

vää aineistoa. Lisäksi lehti käsitti vapaaehtoista urheilu- ja voimistelutyötä koskevia artikkeleita,³⁸ pääasiassa SNLL:n toiminnasta, sen urheilu- ja hiihtomerkeistä sekä kurssitoiminnasta. SNLL:n julkaisun ohella *Terveystieteiden lehti* edustaa tutkimuksessa opetusalaista poikkeavaa lehteä, joka oli kansalaisille suunnattu valistuslehti, joka pyrki välittämään terveystietoa ja lehden kautta terveysvalistajat pyrkivät vaikuttamaan lasten terveyteen sekä vanhempien kasvatustoimintaan,³⁹ ja koulujen liikuntakasvatukseen. Lehdessä julkaistiin runsaasti terveysvalistajien näkemyksiä liikuntakasvatuksen ja hiihdon terveydellisistä vaikutuksista.

Lähdeaineisto koostuu useista eri lähteistä ja on luonteeltaan laaja. Lähdeaineiston kerääminen oli pitkäaikainen ja aikaa vievä prosessi, jonka tutkimuksen pohjalta on pyritty muodostamaan mahdollisimman kattava kokonaiskuva hiihdosta kansakoulun liikuntakasvatuksessa 1920–50-luvuilla. Kattavan kuvan muodostamiseksi lähdeaineiston hankkiminen ja tutkiminen osoittautui ennakoitua vaivalloisemmaksi ja moni lähdeaineisto, johti aluksi nollatulokseen tutkimuksen suhteen. Tutkimusaineistoa lähestytään aatehistoriallisen tutkimusmetodin avulla. Aatehistoria tutkii asioiden käsittämistä tulkitsemalla asioille annettuja merkityksiä. Aatehistorian tehtävänä on asioiden käsittämisen käsittäminen ja asioille annettujen merkitysten ymmärtäminen.⁴⁰ Tähän tutkimukseen sopii aatehistoriallinen metodi, sillä tutkimuksen kohteena ovat hiihtourheilulle annetut merkitykset kansakoulun liikuntakasvatuksen yhteydessä eli tavoitteena on ymmärtää eri toimijoiden hiihtourheilulle antamia merkityksiä. Eri toimijoiden hiihtourheilulle asettamat tavoitteet ja merkitykset tulevat ymmärrettäviksi tarkastelemalla niiden pyrkimyksiä ja näkemyksiä hiihtourheilun suhteen sekä tarkasteltaessa eri näkemyksiä suhteessa toisiinsa.

Aatehistoriallisen metodin ohella tutkimus lukeutuu laadullisen tutkimuksen alaan ja lähdeaineisto lähestytään tämän tutkimusmetodin avulla. Laadullisen tutkimuksen kautta pyritään selittämään sekä tekemään ymmärrettäväksi lähteiden avulla hiihdon merkitystä kansakoulun liikuntakasvatuksessa. Laadullinen tutkimus pyrkii mahdollisimman kokonaisvaltaiseen tutkimuskohteen tutkimukseen tarkastelemalla lähdeaineistoa monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti.⁴¹ Tässä tutkimuksessa on pyritty mahdollisimman kokonaisvaltaisesti tutkimaan hiihtoa kansakoulun liikuntakasvatuksessa 1920- 50-luvuilla. Lähdeaineistoa on pyritty tutkimaan yksityiskohtaisesti sekä monitahoisesti, ja lähdeaineistosta on ana-

---

³⁸ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 177.

³⁹ Jauho 2/2007, 166; Leino-Kaukiainen 1992, 136.

⁴⁰ Hyrkkänen 2002, 57.

⁴¹ Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2007, 157–160.

lysoitu tutkimuksen kannalta olennaisia teemoja, jotka on pyritty nostamaan esille keskeisinä selittävinä tekijöinä liittyen hiihtourheilun merkitykseen, sille asetettuihin tavoitteisiin ja sen toteuttamiseen kansakoulun liikuntakasvatuksessa. Hiihtourheilun näkökulmasta tarkastelu kansakoulun liikuntakasvatukseen muodostaa rajatun näkökulman lasten liikuntakasvatuksen ja kansakoulun historiaan, mikä tiedostetaan tutkimustulosten yleistettävyyden kannalta.

Tutkimuksessa on lähdekritiikin kautta arvioitu lähteiden sisältämiä tietoja. Jorma Kalelan mukaan historiantutkimuksessa mikä tahansa lähde on käyttökelpoinen todiste, mutta tutkimuksessa tulee huomioida lähteen tehtävä, joka määrää lähteen sisällön.⁴² Täten tutkittaessa opettajille ja kasvattajille suunnattuja opetus- ja urheiluoppaita sekä lehdistöä, tulee huomioida kyseisten lähteiden tarkoitus ja tehtävät. Opetus- ja urheiluoppaat ovat oman aikakautensa kuvastajia, joita tulee tarkastella oman aikansa kontekstissa.⁴³ Oppaat edustavat järjestöjen sekä kansakoulun ruumiinkasvatusta niille sopivasta näkökulmasta käsin, joissa yksilöille määriteltiin käyttäytymisohjeet. Liikuntakasvatuksen opetusoppaiden tehtävänä oli muun muassa ohjata opettajia ja oppilaita oikeanlaiseen lajiharjoitteluun.⁴⁴ Lehdistö sinällään on todiste menneen aikakauden tapahtumista ja edustaa oman aikansa tapahtumatodellisuutta.⁴⁵ Tutkimuksen lehdistö edustaa aikakauslehdistöä, jonka tutkimuksessa huomioitava lehtien sidonnaisuus aikakauden aatemaailmaan sekä se, mille ryhmille lehdet oli suunnattu.⁴⁶ Kasvatus- ja opetus- sekä urheilualan lehdistöä toimitettiin tiettyjen aatteiden tai tavoitteiden ajamiseksi sekä tietyille ryhmille, kuten kansakoulun opettajille jolloin niiden ryhmäsidonnaisuus on myös tiedostettava tutkimuksessa.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tässä tutkimuksessa tuodaan kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaan ja lasten kasvatuksen historiaan ylipäätään uutta näkökulmaa tutkimalla hiihtourheilua kansakoulun liikuntakasvatuksessa. Tutkimuksessa keskitytään yhteen urheilulajiin hiihtoon, jolla tarkoitetaan ulkoilmassa harjoitettua liikuntaa ja urheilua. Tutkimuksessa esiintyvät käsitteet voimistelu, urheilu ja liikuntakasvatus. Käsitteenä voimistelu on tulostaan lähtien tarkoittanut järjestelmällisesti, sääntöjen mukaan toteutettuja liikuntaharjoituksia. Voimistelutunti käsitti käsitteenä 1920-luvun alkuun asti kansakoulun liikuntakasvatuksen pii-

---

⁴² Kalela 2000, 92–93.

⁴³ Sinnemäki 1991, 178–181.

⁴⁴ Itkonen 1996, 165.

⁴⁵ Tommila 1982, 11–14.

⁴⁶ Tommila 1982, 67–68.

rissä niin voimistelua, liikuntaleikkejä kuin urheiluharjoituksiakin.⁴⁷ Urheilu tuli 1920-luvulla mukaan kansakoulun liikuntakasvatukseen ja erillisenä arvosanan se tuli koulutodistukseen 1930-luvulla.⁴⁸ Urheilun myöhäisestä esiinmarsista huolimatta kansakoulussa, olivat käsitteinä urheilu ja liikuntakasvatus vakiintuneet 1920-luvulla käsittämään laajasti eri urheilu- ja liikuntamuotoja.⁴⁹

Tutkimus on jäsenetty temaattisesti ja johdannon jälkeen toisessa kappaleessa tarkastellaan kansakoulun liikuntakasvatuksen historiallisia kehityslinjoja yleensä 1800-luvulta 1950-luvun loppuun asti, jotta kansakoulujen hiihtourheilun konteksti saadaan selville ja voidaan ymmärtää hiihtourheilun kehitykseen vaikuttaneita kansakoulun liikuntakasvatuksen yleisiä kehityslinjoja. Kolmannessa kappaleessa tarkastelun kohteena ovat eri toimijat, jotka vaikuttivat hiihdon tuloon ja sen harjoittamiseen kansakoulujen liikuntakasvatuksessa. Toimijoista käytetään yhteisnimitystä hiihdon edistäjät, mutta otsikon alle sijoittuvat niin kouluhallitus, opettajankoulutus ja liikuntakasvatuskurssit sekä järjestöt. Kappaleessa esitellään lyhyesti eri toimijoita, sillä muissakin kappaleissa tulevat esille kansakoulun hiihtourheiluun vaikuttaneet toimijat ja niissä tarkastellaan eri tahojen toimia hiihtourheilun saralla. Lisäksi eri toimijoiden tarkastelussa on rajoitettu tutkimuksen näkökulman eli kansakoulun kannalta olennaiseen toimintaan, eikä siinä pyritä kattavasti esittämään eri järjestöjen toimintaa kokonaisuudessaan. Järjestökentän laajaa toimintaa ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole mahdollista tarkastella kokonaisuudessaan.

Neljännessä kappaleessa tarkastellaan hiihdon opetusta kansakoulussa ja kansakouluille annettuja ohjeita ja määräyksiä, jotka liittyvät hiihtourheiluun ja hiihdon opetukseen. Keskeisinä lähteinä kappaleessa ovat opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöt kansakoulun opetussuunnitelmiksi, jotka antavat tutkimukseen kuvan kouluviranomaisten ohjaustyöstä kansakoulun hiihtourheilun suhteen. Lisäksi kappaleessa tarkastellaan kouluhallituksen kansakouluille antamia ohjeita urheilun ja hiihdon opetuksen suhteen. Keskeisessä asemassa ovat myös erilaisissa opetus- ja urheiluoppaissa sekä opetusalan lehdistössä annetut ohjeet hiihdon opetuksesta ja harjoittamisesta kansakouluissa. Lehdistössä artikkelit edustavat lähinnä opettajien sekä liikuntakasvatuksen ammattilaisten näkemyksiä hiihdon opetuksesta. Viidennessä kappaleessa tarkastellaan hiihtourheilua kansakoulussa sekä hiihtourheilun edistämiseksi suunnattuja toimenpiteitä urheilu- ja hiihtomerkkijärjestelmiä sekä hiihtokilpailuja. Merkkijärjestelmiä

---

⁴⁷ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 14.

⁴⁸ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 93–95.

⁴⁹ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 14–15.

ja kilpailuja tutkitaan kouluhallituksen kansakouluille suunnattujen kiertokirjeiden, järjestöjen laatimien merkkisuoritusten sekä lehdistön kautta. Kuudennessa kappaleessa tutkitaan hiihdolle omistetut oman loman syntyvaiheita sekä kyseisen loman toteutumista kouluhallituksen kiertokirjeiden sekä lehdistölähteiden avulla. Kahdessa viimeisessä kappaleessa keskitytään tutkimaan sitä, miksi hiihtourheilu haluttiin sisällyttää kansakoulun liikuntakasvatukseen ja mitä tavoitteita hiihdolle liikuntakasvatuksessa asetettiin? Näissä kappaleissa tulevat esille kouluhallituksen, opetussuunnitelmakomiteoiden, opettajien, liikuntakasvattajien ja terveysvalistajien sekä järjestövaikuttajien näkemykset hiihtourheilun tavoitteista kansakoulussa.

2. KANSAKOULUN LIIKUNTAKASVATUKSEN KEHITYSLINJOJA

2.1. Vaikutteet ulkomailta liikuntakasvatukseen

Ruumiin voimistamisella, jalostamisella, kurinalaistamisella on pitkät perinteet eurooppalaisessa kulttuurissa. Ajatukset luonteen vahvistamisesta ja kasvattamisesta ruumista karaisemalla olivat esillä 1800-luvun kasvatustieteellisessä keskustelussa ja toiminnassa.⁵⁰ Eurooppalaisen liikuntakasvatuksen juuret ulottuvat Jean Jacques Rousseau'n kasvatustieteen ajatteluun, jossa fyysinen kasvatus oli keskeisellä sijalla lapsen ruumiin ja luonteen kasvattamisessa.⁵¹ Liikuntakulttuurin leviämiseen Euroopassa vaikutti yleisen asevelvollisuuden pohjalle rakentunut maanpuolustusjärjestelmä. Asevelvollisuuteen pohjanneet armeijat yleistyivät 1800-luvun jälkipuoliskolla, jolloin väestön vapaaehtoinen sotilaskoulutus tuli tärkeäksi. Tässä eri tavoin järjestetyillä ruumiinharjoituksilla oli keskeinen asema, josta useissa maissa huolehti koululaitos.⁵²

Suomessa kilpaurheilun läpimurto tapahtui 1890-luvulla.⁵³ Siirtyminen kansanomaisesta urheilusta kilpaurheiluun merkitsi siirtymistä uuden ajan, modernin kulttuurin vaatimukseen. Kaupunkimainen elämäntyyli ulotettiin vapaa-ajan viettoon, helposti mitattavina suorituksina urheilusta tuli aikaan, paikkaan, tapaan sidottua.⁵⁴ Liikuntakasvatuksen myönteisistä vaikutuksista terveyteen ja luonteenkasvatukseen oltiin tietoisia Suomessa yliopisto- ja koulupiireissä jo 1700-luvulla. Koululiikunta alkoi

---

⁵⁰ Meinander 1992a, 81–82.

⁵¹ Grue-Sørensen 1961, 328–329, 340–341; Juvonen 1978, 23; Jääskeläinen 1992, 51. Rousseau suositteli liikuntamuotoina uimista, juoksua, hyppyjä ja heittoja, joilla kaikilla oli tietty asema lapsen kokonaiskasvatuksessa. Eri liikuntamuodot monipuolistuivat ja vaatimukset kasvoivat lapsen kehityksen myötä.

⁵² Laine 1984, 31–32.

⁵³ Laine 1992a, 118–119.

⁵⁴ Kärkkäinen 1992, 161.

voimisteluna, jonka vaikutteet saapuivat meille Ruotsista ja Saksasta. Voimistelua oppikouluissa opetettiin vuodesta 1843, jolloin lukio- ja koulujärjestyksessä poikien voimistelulle varattiin neljästä viiteen tuntia viikossa.⁵⁵ Oppikouluissa liikuntakasvatus sai vakiintuneen jalansijan johtuen niiden kansakouluja paremmasta taloudellisesta pohjasta ja opettajien pätevyydestä. Tähän vaikutti myös se, että oppikoulut olivat ylemmän keskiluokan ja yläluokan lasten kasvatuspaikkoja, jolloin porvariston mahdollisuudet ja kiinnostus kehittää lastensa koulutusta olivat alempia yhteiskuntaluokkia paremmat. Liikuntakasvatus oli osa säädyn, arvon mukaista koulutusta.⁵⁶

2.2. Kansakoululiikunnan juuret 1800-luvulla

Liikuntakasvatus sai 1800-luvulla alkunsa Suomen koululaitoksessa, jonka uudistaminen ja laajentaminen osaltaan edistivät voimistelun ja urheilun tuloa osaksi koulujen oppisisältöjä.⁵⁷ Koululaitosta laajennettiin perustamalla kansakoulu, josta annettiin vuonna 1866 kansakouluasetus, jolla annettiin määräykset kansakoulun järjestämisestä ja tehtiin kansakoulutoimi lakisääteiseksi.⁵⁸ Kansakoulun toteutusta oli suunniteltu kymmenen vuotta ja sen valmisteluun osallistui pastori Uno Cygnaeus, jonka myötävaikutuksesta liikuntakasvatus tuli osaksi kansakoulun oppisisältöjä. Cygnaeus perehtyi kansakoulua koskevaa mietintöönsä varten opetukseen Suomessa sekä ulkomailla Ruotsissa, Tanskassa, Saksassa, Itävallassa, Sveitsissä ja Hollannissa. Ulkomailta hän sai vaikutteita ja hän kiinnostui myös kansanopetuksen uranuurtajan J. H. Pestalozzin kasvatusaatteista, jotka painottivat käytännön taitojen oppimista ja ruumiinharjoituksia.⁵⁹ Cygnaeus halusi juurruttaa voimistelu- ja urheilunopetuksen kansakouluihin ensimmäisestä luokasta lähtien. Kansakoulujen liikuntakasvatukseen tuli kuulua voimistelua, minkä ohella liikuntakasvatukseen tuli sisältää uintia, luistelua, hiihtoa ja leikkejä. Vanhempien poikien kanssa tuli harjoitella tahtimarssia, sotilastemppuja, ammuntaa, kilpajuoksua ja kiipeilyä. Sotilaallisia harjoituksia, joita Cygnaeus suositteli ulkomaisten esikuvien mukaan, ei kuitenkaan sisällytetty kansakoulun opetusohjelmaan.⁶⁰

Kansakouluasetuksessa annettiin vähän ohjeita liikuntakasvatukseen järjestämisestä, eikä siinä ollut määrätty mitään voimistelunopetuksen tuntimäärästä. Vasta vuonna 1881 kansakouluille määrättiin

---

⁵⁵ Meinander 1992a, 83–84; Wuolio & Jääskeläinen 1993, 28–29.

⁵⁶ Meinander 1992a, 99,292; Meinander 1994, 48.

⁵⁷ Wuolio 1982, 37.

⁵⁸ Iisalo 1991, 116–117; Syväoja 2004, 34–40.

⁵⁹ Halila 1949 II, 276–277; Juvonen 1978, 40–41; Wuolio 1982, 41–42.

⁶⁰ Halila 1949 II, 277.

kaksi viikkotuntia voimistelua ja urheilua, kun kouluylhallitus⁶¹ levitti kansakouluihin mallilukujärjestystä, jonka tarkoituksena oli yhtenäistää koulujen opetusta.⁶² Liikuntakasvatukselle varatusta viikkotuntimäärästä huolimatta voimistelun ja urheilun opetus oli heikossa asemassa useissa kansakouluissa, eikä kaikissa kouluissa liikuntakasvatusta toteutettu ollenkaan. Voimistelun harjoittaminen käytännössä kaatui tilojen, välineiden ja opettajien pätevyyden puutteeseen. Voimistelusaleja ei yleensä ollut, vaan kansakoululaiset voimistelivat luokkahuoneissa, eteisissä ja puukäsityöluokissa.⁶³ Niissä kouluissa, joissa oli voimistelusalit, suositeltiin pidettäväksi neljä puolentunnin voimistelutuokiota viikoittain. Niissä kouluissa, joissa voimistelutiloja ei ollut, suositeltiin tehtävän voimisteluliikkeitä muun opetuksen ohessa. Varsinainen voimistelunopetus voitiin tällöin rajoittaa vapaaliikkeisiin, kunnes oli mahdollista voimistella ulkona.⁶⁴

Liikuntakasvatuksen juurtumista häiritsi epäluuloinen suhtautuminen voimisteluun kohtaan erityisesti maaseudulla, missä oppilaiden ajateltiin saavan riittävästi liikuntaa pitkien koulumatkojen ansiosta. Ajateltiin, että ruumiillista työtä tekeville voimistelu saattoi olla jopa vahingollista. Osa kansakoulun opettajistakin suhtautui negatiivisesti voimisteluun, joka nähtiin jonkinlaisena työn korvikkeena tai pelkkänä leikkinä ja sellaisenaan turhana.⁶⁵ 1890-luvulla vastustuksesta huolimatta pyrittiin tehostamaan voimistelunopetusta ja esimerkiksi asevelvollisuuden säätämisen jälkeen poikien voimistelun opetusta haluttiin tehostaa ja alettiin puhua liikuntakasvatukselle varatusta riittämättömästä tuntimäärästä sekä korostettiin pihatelineiden tarpeellisuutta.⁶⁶

2.3. Liikuntakasvatusta pyritään kehittämään 1900-luvun alussa

1800–1900-lukujen taitteessa tunnustettiin liikuntakasvatuksen merkitys fyysisiä ja henkisiä ominaisuuksia kasvattavana, mutta siitä huolimatta voimistelun ja urheilunopetus pysyi vaatimattomana. Voimistelun ja urheilun harjoittaminen oli riippuvainen opettajan henkilökohtaisesta kiinnostuksesta liikuntakasvatusta kohtaan.⁶⁷ Liikuntakasvatus vakiintui nopeammin kaupunkikansakouluihin, missä liikuntakasvatuksesta huolehdittiin paremmin ja missä tilat sekä välineet tarjosivat paremmat mahdolli-

---

⁶¹ Koulutoimen yllähallitus perustettiin vuonna 1869, mitä ennen koulua oli enimmäkseen hallinnoinut kirkko. Koulujen lukumäärän, opettajankoulutuksen laajennuttua tuli koulutoimien valvonnan järjestäminen tarpeelliseksi. Vuonna 1918 viraston nimeksi tuli kouluhallitus. Jääskeläinen 1993, 71.

⁶² Halila 1949 II, 276–280; Meinander 1992a, 95.

⁶³ Halila 1949 II, 276–280; Jääskeläinen 1992, 61; Meinander 1992a, 96–97.

⁶⁴ Halila 1949 II, 279–280.

⁶⁵ Halila 1949 II, 276–278.

⁶⁶ Halila 1949 II, 276–278.

⁶⁷ Halila 1949 III, 227–228.

suudet liikuntakasvatukseen toteuttamiseen. Kaupunkikansakoulut alkoivat vähitellen saada kunnollisia voimistelusaleja välineineen, mutta maaseudulla sen sijaan voimisteltiin käsityöluokassa tai omassa luokassa. Esimerkiksi Helsingin kansakouluissa huolehdittiin oppilaiden uimaopetuksesta, josta vastasivat uimaseurat, myös ensimmäiset hiihtokilpailut kansakoululiikunnan alalla järjesteltiin siellä vuonna 1907, minkä lisäksi myös luistelussa järjestettiin kilpailuja.⁶⁸

Kansakouluissa oli totuttu liikuntakasvatukseen olleen yksinomaan sisätiloissa tapahtuvaa voimistelua, mutta vähitellen alettiin 1910-luvulta lähtien hyödyntää ulkoilmaliikuntaa koulun liikuntakasvatuksessa. Jo 1800-luvulla lääkärit ja ammattikasvattajat keskustelivat siitä, että ulkoilmassa tapahtuvalla liikunnalla oli suotuisa vaikutus kasvaviin lapsiin. Tästä huolimatta kesti 1900-luvulle, että järjestelmällisesti ja kasvatuksellisesti organisoitu ulkoilmaurheilu sai tasavertaisen aseman sisällä tapahtuvan voimistelun rinnalla Suomen koululaitoksessa.⁶⁹ Jo 1800-luvun lopulla kansakoululaisille oli suositeltu erilaisia pallo- ja juoksuleikkejä sekä urheilulajeja sekä suositeltiin urheilu- ja leikkikenttien perustamista koulujen yhteyteen.⁷⁰ Voimistelun ohelle alkoi vähitellen 1900-luvulla tulla vaikutteita englantilaisperäisestä urheilusta sekä ruotsalaisista pallo- ja ryhmäleikeistä. Urheiluliike irtautui kasvatusvoimistelusta järjestäytyen SVUL:n toiminnan kautta. Kilpaurheiluliikettä auttoi ratkaisevasti suomalaisten mukaan tulo kansainväliseen urheilutoimintaan.⁷¹ Urheiluaatteen tulon vaikutti suomalaisten urheilumenestys kansainvälisissä urheilukilpailuissa, kuten Tukholman vuoden 1912 sekä Antwerpenin vuoden 1920 olympialaisissa, joiden myötä myös urheiluinnotus levisi Suomeen. Kansainvälinen urheilumenestys toi urheiluaatteen ja urheilun harrastuksen myös kansakouluihin, joissa liikuntakasvatukseen kuului hiihtoa, luistelua, retkeilyä ja pallopelejä.⁷²

Uutta kansakoulujen liikuntakasvatuksessa oli urheilumerkkijärjestelmä, jossa pojille ja tytöille oli laadittu omat merkit, joita kouluissa 1910-luvun lopulla jonkin verran oli käytössä.⁷³ Tyttöjen kilpaurheiluun suhtauduttiin 1900-luvun alussa kielteisesti, sillä sen nähtiin vahingoittavan tulevien äitien terveyttä.⁷⁴ 1800–1900-lukujen taitteessa tyttöjen kouluttautumisen lisääntyessä, yleiseurooppalaiseksi huolenaiheeksi nousi liiallisen ja vaativan koulunkäynnin haitallisuus heidän terveydelleen ja sukukypsyys-

---

⁶⁸ Somerkivi 1977, 284–285.

⁶⁹ Meinander 1992b, 292.

⁷⁰ Halila 1949 II, 278–279.

⁷¹ Salimäki 2000, 327.

⁷² Halila 1949 III, 229.

⁷³ Meinander 1992b, 289.

⁷⁴ Ketonen 1977, 97–109.

delleen. Haitallisuus koski liian raskasta liikuntaa ja kilpailullisuutta. Tyttöjen tuli harjoittaa liikuntaa, mutta heille sopivassa määrin, eikä kilpailu saanut olla tytöille päämäärä tai tavoite, mutta tytöille katsottujen sopivien urheilulajien kautta tyttöjen oli mahdollista kehittää ruumistaan ja terveyttään.⁷⁵

Ajatukset liikuntakasvatuksen merkityksestä näkyivät oppivelvollisuuskoulun luomisen aikaan, sillä Suomen itsenäistymisen myötä valtiolta alkoi kiinnittää enemmän huomiota lasten liikuntakasvatukseen ja koulutukseen.⁷⁶ Vuonna 1921 toteutettiin oppivelvollisuuskoulu, jonka seurauksena jokaisessa koulupiirissä tuli voimaan kaksivuotinen alakansakoulu ja nelivuotinen yläkansakoulu. Kaupungit veloitettiin toimeenpanemaan oppivelvollisuus viidessä vuodessa. Maaseutukunnissa siirtymäaika oppivelvollisuuden toteuttamiseen oli 16 vuotta. Jos koulupiirissä oli alle 30 lasta, oli perustettava supistettu⁷⁷ kansakoulu. Oppilasluvun jäädessä alle 20, ei kunnilla ollut kansakoulun perustamisvelvollisuutta. Alakansakoulu saattoi olla myös kiertävä 18-viikkoinen kansakoulu.⁷⁸

Maaseudulla oppivelvollisuus merkitsi suurta uudistusta koulunkäyntimahdollisuuksille, kun taas kaupungeissa suuri osa oli jo koululaitoksen piirissä.⁷⁹ Kansakoulujen leviäminen lähti oppivelvollisuuslain säätämisen jälkeen kunnolla käyntiin ja kansakoulujen vuosittainen lisäys olikin 1920-luvulla huomattava, noin 150 uutta kansakoulua vuodessa. Kansakoulujen lukumäärän kasvu lisäsi kansakoulun käyneiden lasten määrää, mutta kaikki kouluikäiset eivät kuitenkaan suorittaneet kansakoulua vielä tuolloin. Oppivelvollisuuslaki ei säätänyt koulunkäyntipakkoa ja vielä vuonna 1937 noin 13 prosenttia oppivelvollisista oli ilman koulunkäyntimahdollisuuksia. Osaltaan 1930-luvulla tähän vaikutti taloudellinen laskukausi, jonka aikana kansakoulujen rakentaminen vähentyi.⁸⁰ Laskukausi pakotti taloudellisiin supistuksiin, jonka seurauksena kunnille myönnetty taloudellinen apu koulujen rakentamiseen muutettiin poikkeustapaukseksi, samalla kunnat vapautettiin koulujen rakentamisesta, jolloin kansakoulujen rakentaminen vähentyi.⁸¹

---

⁷⁵ Kaarninen 1995, 164; Räisänen 1995, 171, 179–180; Wuolio 1993, 32–35.

⁷⁶ Meinander 1992b, 289.

⁷⁷ Supistettu kansakoulu tarkoitti yksiopettajaista kansakoulua, jossa 40-viikkoisesta oppiajasta pidettiin 28 viikkoa yläkansakoulua ja 12 viikkoa alakansakoulua. Kivinen 1988, 153.

⁷⁸ Halila 1950 IV, 18–19; Kivinen 1988, 153–154; Syväoja 2004, 55.

⁷⁹ Kivinen 1988, 163.

⁸⁰ Halila 1950 IV, 22.

⁸¹ Syväoja 2004, 58.

Oppivelvollisuuskoulun tulo ei suoraan muuttanut kansakoulun voimistelun ja urheilun opetusta, mutta oppivelvollisuuden myötä yhä useampi lapsi kävi kansakoulun ja oli siten sen liikuntakasvatuksen piirissä. Liikuntakasvatusta haluttiin kehittää ja monipuolistaa 1920-luvulla, jolloin kansakoulujen liikuntakasvatus oli vielä lähinnä voimistelua ja leikkejä.⁸² Opetussuunnitelmakomitea tähdensi vuoden 1925 maalaiskansakoulun opetussuunnitelmassa liikuntakasvatuksen tärkeyttä, sillä se katsoi, että kansakouluissa laiminlyötiin ruumiillista kasvatasta. Tarkkoja ohjeita liikuntakasvatuksen toteutukseen ei annettu, sillä maanlaajuisten ohjeiden antamista vaikeutti se, että olosuhteet liikuntakasvatuksen toteutukseen eri puolilla maata olivat vaihtelevat.⁸³

2.4. Urheilu vakiinnuttaa vähitellen paikkansa kansakoulussa

Urheilun harjoittaminen oli kansakouluissa vielä 1920-luvun alkupuoliskolla vähäistä, sillä moni opettaja oli sitä mieltä, että koulumatkat tarjosivat kansakoululaisille riittävästi liikuntaa.⁸⁴ Pohjaa kouluurheilulle kuitenkin rakennettiin, kun opetussuunnitelmakomitea suositteli urheilun sisällyttämistä kansakoulujen opetukseen.⁸⁵ Liikuntakasvatusta pyrittiin monipuolistamaan tuomalla urheilua osaksi kansakoulujen liikuntakasvatusta. Kansakouluissa pyrittiin liikuntatunnit järjestämään ulkona, sillä puutteelliset sisätilat ja välineistö haittasivat voimistelun järjestämistä. Tämän vuoksi urheilutunnit onnistuivat kansakouluissa paremmin ja eri urheilulajit, yleisurheilu, hiihto ja pallopelit saivat kansakouluissa laajan harrastajajoukon 1920–30-luvuilla.⁸⁶ Tällöin suhtautuminen urheiluun alkoi muuttua myönteisemmäksi.⁸⁷ Urheilumerkkien käyttö yleistyi tällöin kansakouluissa ja urheilu saatettiin lopullisesti kansakoulun opetusohjelmaan vuonna 1926, kun yläkansakoulujen päästötodistukseen urheilu liitettiin voimistelun rinnalle ja siitä annettiin oma arvosanansa.⁸⁸

Urheilu voitti alaa ensimmäisenä kaupunkikansakouluissa, jonka jälkeen se sisältyi yhä enenevässä määrin maalaiskansakoulujen liikuntakasvatukseen mukaan. Urheilua harrastettiin pääasiassa yläkansakoulussa ja alakansakoulussa se sai pysyvemmän aseman 1930-luvulla.⁸⁹ Vuonna 1935 julkaistu Aukusti Salon alakansakoulun opetusoppi oli myös tuomassa urheilua kansakouluihin, sillä siinä kansa-

---

⁸² Sirén 1980, 25–26, 71–72, 97–98.

⁸³ Juvonen 1978, 44–45.

⁸⁴ Halila 1949 III, 229.

⁸⁵ KM 1925:14, 61, 241–242, 245.

⁸⁶ Sirén 1980, 25–26, 71–72, 97–98.

⁸⁷ Meinander 1992b, 296–299.

⁸⁸ Halila 1950 IV,

⁸⁹ Halila 1950 IV, 194.

koulujen opetusohjelmaan sisällytettiin urheilua voimistelun ohelle, joita Salo suositteli olevan puoli-
toista viikkotuntia oppilasta kohden. Salon opetusopissa urheilu käsitti kävelyn, yleisurheilua, pallope-
lejä sekä talvisin hiihtoa.⁹⁰

Samaan aikaan liikuntakasvatukseen tuli uusia tavoitteita, joiden myötä siirryttiin opettajakeskeisestä
opetustavasta oppilaskeskeisempiin tapoihin.⁹¹ Uusia vaikutteita saatiin Keski-Euroopasta, josta erilai-
set pedagogiset vaikutteet kulkeutuivat tänne. Oppilaskeskeisyyttä opetukseen oli vaadittu 1900-luvun
alusta alkaen, kun uuden koulun pedagogiikan vaikutteet tulivat Suomeen. Uusi pedagogiikka ajoi kan-
sakoulunopetukseen käytännönläheisyyttä sekä oppilaskeskeisyyttä.⁹² Oppilaskeskeisempiin opetusme-
netelmiin mahdollisuuksia antoivat eri urheilulajit. Urheilukasvatuksen monipuolistuessa eri urheilula-
jit tulivat kansakouluun ja kouluissa harrastettiin yleisurheilua, hiihtoa ja pallopelejä. Yleisurheilu juur-
tui ensimmäisenä kaupunkikansakouluihin, kun taas hiihto sai pysyvemmän sijan maalaiskansakouluis-
sa. Maaseudulla urheilusta muodostui yksi tärkeimmistä liikuntakasvatuksen muodoista, jota urheilu-
merkkijärjestelmä sekä urheilun mukana kouluihin rantautunut kilpailutoiminta olivat omiaan lisää-
mään. Urheilumerkkijärjestelmän ansiosta yleisurheilu levisi lähes kaikkiin kouluihin lopulta. Olosuh-
teiden salliessa ryhdyttiin sekä kaupungeissa että maaseudulla harrastamaan jalka- ja pesäpalloa, minkä
ohella hiihto tuli lähes kaikkien kansakoulujen ohjelmaan. Hiihdon harjoittamista tosin haittasi se, ettei
kaikilla oppilailla ollut suksia. Hiihdon opetukseen kiinnitettiin erityistä huomiota kansakouluissa ja
tavoitteena oli, että kaikki oppilaat omaksuivat hiihtotaidon.⁹³

Liikuntakasvatuksen keskeisenä tavoitteena oli oppilaiden monipuolinen fyysisen kunnon kehittämi-
nen ja ryhdin parantaminen. Alakansakouluissa liikuntakasvatus oli leikinomaista ja lähinnä harjoitet-
tiin voimistelua ja vähitellen urheilukin tuli alakansakoulujen ohjelmaan. Leikin kautta pyrittiin kehit-
tämään oppilaiden fyysistä voimaa, kestävyyttä ja notkeutta. Liikuntatunnit sisälsivät usein liikunta-
leikkejä, jotka liittyivät jollakin tapaa kotiseutuopetukseen ja ympäristökasvatukseen.⁹⁴

---

⁹⁰ Salo 1935, 46–47, 57, 89–93; Sirén 1980, 72–73.

⁹¹ Halila 1950 IV, 194.

⁹² Iisalo 1991, 200–203. Uuden koulun pedagogiikka muodostui erilaisista pedagogisista suuntauksista, joille oli yhteistä
herbartilaisen pedagogiikan kritiikki. Herbartilaisuutta syytettiin liiallisesta opettajakeskeisyydestä. Uuden koulun pedago-
giikasta ja herbartilaisuudesta katso tarkemmin Iisalo 1991.

⁹³ Halila 1950 IV, 194.

⁹⁴ Sirén 1980, 27–29, 54.

Eri urheilulajien ohella korostettiin edelleen voimistelun tärkeyttä liikuntakasvatuksen muotona, erityisesti tyttöjen kohdalla. Voimistelu rajautui enemmän tyttöjen lajiksi, joka kehitti naisellisia ominaisuuksia ja hyveitä, kun taas urheilu ja kilpailullisuus rajattiin poikien liikuntamuotona maskuliiniseksi, isänmaalliseksi toiminnaksi.⁹⁵ Voimistelun ja urheilun kehittämistä huolimatta mahdollisuudet kansakouluissa liikuntakasvatuksen toteuttamiseen eivät jakaantuneet tasaisesti, sillä erityisesti maalaiskansakouluissa usein ainakin neljä luokkaa oli liikuntatunneilla yhdessä tai ryhmässä saattoi olla jopa 7-12-vuotiaiden ikähaarukalla lapsia.⁹⁶

Usein alaluokilla tytöt ja pojat olivat samoilla liikuntatunneilla, mutta yläluokilla tyttöjä ja poikia opetettiin erikseen. Oppilasryhmät olivat tällöin liian suuria ja taidoiltaan liian heterogeenisiä, jolloin liikunnanopetuksen järjestäminen oli hankalaa. Maaseudulla kunnat olivat haluttomia sijoittamaan varoja koulurakennuksiin ja voimistelutiloihin, -välineisiin sekä urheilukenttiin. Tavallinen liikuntamuoto oli pulpettivoimistelu, jota harjoitettiin tuntien välissä istuinlaudoilla, mikä käytäntö syntyi tilan puutteesta ja oli maaseudulla käytössä aina 1960-luvulle asti. Kaupunkikansakouluissa voimistelutilat ja -välineet olivat usein paremmat, mutta maaseudulla oli toisaalta se etu, että ympäristö tarjosi runsaasti mahdollisuuksia ulkoilmaurheilun harjoittamiseen. Kaupunkikoulujen ulkoilmaliikuntaa ohjasivat toiset tekijät. Uimahallien, leikki- ja urheilukenttien läheisyys ohjasivat liikuntaa. Talvisin kaupungeissa myös ylläpidettiin luistinkenttiä, jolloin luistelusta tuli tyypillinen kaupunkioppilaiden liikuntamuoto.⁹⁷

2.5. Koululiikunta palvelee maanpuolustusta

Valtiovallan lisääntynyt kiinnostus liikuntakasvatukseen johtui puolustuslaitoksen halusta kehittää koulujen liikuntaa asevelvollisuutta valmistavaan suuntaan. Oman vaikutuksensa koulujen liikuntakasvatukseen toi 1930-luvun lopulta lähtien sota-aika, jolloin vaadittiin maanpuolustuskasvatuksen sisällyttämistä opetukseen.⁹⁸ Varsinainen maanpuolustusoppi ei koulujen opetusohjelmaan tullut, mutta maanpuolustusta sisällytettiin eri oppiaineisiin, erityisesti liikuntakasvatukseen, sillä puolustuskuntoisuuden katsottiin olevan riippuvainen fyysisestä kuntoisuudesta.⁹⁹ Isänmaallisuus vaikutti liikuntakasvatuksen takana ja kasvaviin lapsiin ja nuoriin haluttiin istuttaa sotilaallinen henki, minkä vuoksi ruumiillisen

---

⁹⁵ Tuomaala 2004, 236.

⁹⁶ Sirén 1980, 42.

⁹⁷ Meinander 1992b, 289–292.

⁹⁸ Meinander 1992b, 299; Syväoja 2004, 205; Wuolio & Jääskeläinen 1993, 100–101.

⁹⁹ Jääskeläinen 1992, 80; Wuolio 1982, 51.

kasvatuksen kehittäminen koulussa nähtiin tärkeänä.¹⁰⁰ Yleensä maanpuolustuskasvatuksen toteuttamista vaadittiin toteutettavaksi oppikouluissa sekä yläkansakoululuokilla, mutta sota-aikana maanpuolustuskasvatus ulotettiin koskemaan alakansakoululaisia myös.¹⁰¹

Kansakoulun keskuudessa asetettiin myönteiselle kannalle maanpuolustusopetuksen suhteen. Maalaiskansakoulujen tarkastajat ottivat myönteisen kannan vuonna 1937 kokouksessa maanpuolustusopetukseen. Kokous katsoi, että kansakouluissa tuli antaa maanpuolustuksen esivalmennusta, johon kuului puolustuskuntoisuutta kehittäviä tietoja ja taitoja, kuten liikuntaharjoituksia.¹⁰² Samana vuonna Voimistelunopettajaliitto järjesti kurssin, jossa keskusteltiin ja jaettiin voimistelunopettajille neuvoja sotilaallisesta alkeisvalmennuksesta sekä siihen liittyvästä väestönsuojelusta mahdollista sotaa silmällä pitäen.¹⁰³

Vuonna 1939 puolustusministeri Juho Niukkanen lähetti opetusministeriöön kirjelmän sekä ehdotuksen maanpuolustusopetuksen järjestämisestä kouluissa. Ehdotuksessa hän suositteli kansakoulun ylimmän luokan opetusohjelmaan väestönsuojelun peruskurssia sekä erityisesti liikuntakasvatuksen, historian ja maantiedon opetukseen sisällytettäväksi maanpuolustusopetusta.¹⁰⁴ Kysymys koulujen maanpuolustuskasvatuksesta kytkeytyi tiiviisti myös suojeluskuntaliikkeeseen, joka teki omaa kasvatustyötään poikien parissa ja jonka tavoitteena oli koko 1930-luvun ajan liikkeen pitkäaikaisena tavoitteena.¹⁰⁵

Suojeluskuntajärjestössä erityisesti Lauri Pihkala¹⁰⁶ ajoi maanpuolustuskasvatusta osaksi koulujen opetusta. Pihkalan mukaan puolustusvoimat eivät yksin kyenneet takaamaan puolustusvalmiutta, vaan koulun apu oli välttämätön, koska se puolustusvoimien ohella oli valtiokoneiston voimakkain jäsen. Eri urheilulajien, kuten yleisurheilun, pallopelien ja maastourheilun, esimerkiksi hiihdon, Pihkala katsoi toimivan maanpuolustusopetuksena. Varsinaisia sotilasharjoituksia hän ei kuitenkaan suositellut koulu-

---

¹⁰⁰ Meinander 1992b, 286–288; Vasara 1997, 520.

¹⁰¹ Syväoja 2004, 205.

¹⁰² Halila 1950 IV, 210–211

¹⁰³ Meinander 1992b, 299.

¹⁰⁴ Halila 1950 IV, 210–211.

¹⁰⁵ Vasara 1997, 641–642, 653.

¹⁰⁶ Lauri Pihkala oli yksi näkyvimpiä liikuntakasvatuksen ja urheilun kehittäjiä 1900-luvulla. Hän ajoi urheilua kouluihin sekä toimi puolustusvoimissa että suojeluskuntajärjestössä edistäen osaltaan niiden urheilua, minkä ohella hän pyrki myös kehittämään koulujen urheilua. Katso tarkemmin Pihkalasta Salimäki 2000.

laisille, vaan liikunnan tuli olla leikinomaista ja urheilun tuli tapahtua maastoretkeilyn kävelyn tai hiihdon muodossa.¹⁰⁷

Suojeluskunta- ja Lotta Svärd- järjestöllä oli oma vaikutuksensa urheilu- ja kilpailukulttuurin edistämässä kouluissa, sillä järjestöjen toiminnassa olivat mukana kansakoululaiset sekä opettajat. Järjestöjen toiminnassa mukana olleet opettajat suhtautuivat myönteisesti maanpuolustuskasvatukseen, jonka toteutus perustui vapaaehtoiseen toimintaan. Maanpuolustusopetusta annettiin useissa kansakouluissa muiden aineiden yhteydessä. Maanpuolustuskasvatukseen sisällytettiin muun muassa väestönsuojelua, viestipalvelua, ensiaputoimintaa ja palotorjuntaa. Opettajien perehdyttämiseksi maanpuolustusopetukseen ryhdyttiin 1930-luvun lopulla järjestämään kursseja suojeluskuntajärjestön, Suomen Kaasusuojelujärjestön ja Opettajien Jatko-opintoyhdistyksen toimesta. Kursseilla maanpuolustusopetusta opetettiin maastoretkien, -leikkien sekä suunnistamisen kautta.¹⁰⁸

Maanpuolustusopetusta vastustettiin myös, esimerkiksi Pohjoismaisten opettajien rauhanliitto katsoi vuonna 1938 Porvoossa pitämässään kokouksessa, ettei kouluissa saanut antaa maanpuolustusopetusta. Sen sijaan koulujen tuli kasvattaa oppilaita rauhanomaisuuteen sekä yhteishenkeen.¹⁰⁹ Väestönsuojelukoulutuksella oli puolestaan valtiovallan tuki, jonka kautta maanpuolustusopetus osaltaan tuli koulujen opetukseen. Talvisodan jälkeen kouluhallitus alkoi kiinnittää enemmän huomiota maanpuolustukseen, mikä osittain vaikutti siihen, että liikuntatunteja lisättiin sekä ala-, yläkansakouluissa että oppikouluissa.¹¹⁰ Maanpuolustusopetus liitettiin liikuntakasvatukseen, jolloin koululiikunnassa korostuivat maastoharjoitukset sekä kestävyysharjoitukset. Sotien aikaisessa liikuntakasvatuksessa korostuivat yleiskunnan ylläpitäminen sekä kilpailullisuus fyysisen kunnon ratkaistessa maanpuolustuskuntoisuuden.¹¹¹ Henkinen ja fyysinen kasvatus olivat osa maanpuolustuskasvatusta. Henkinen kasvatus tähtäsi kuuliaisuuden ja luonteen lujituksen kehittämiseen yhdistettynä vaatimukseen omatoimisuudesta ja itsekurista. Koulun liikuntakasvatus palveli käytännöllistä pohjavalmennusta, jonka tuli tapahtua maastossa. Katsottiin, että jokaisen oppilaan tuli harjaantua suunnistuksessa, kartanluvussa, hiihdossa ja erätaidoissa.

---

¹⁰⁷ Syväoja 2004, 206–207.

¹⁰⁸ Halila 1950 IV, 210–211.

¹⁰⁹ Vasara 1997, 652–653.

¹¹⁰ Meinander 1992b, 299–300.

¹¹¹ Jääskeläinen 1992, 80.

Varsinaista sotilaskoulutusta kansakouluikäisille ei suositeltu, mutta sodan aikana kasvatusta kuitenkin ohjattiin sotilaallisempaan suuntaan esimerkiksi kehottamalla käyttämään armeijan komentokieltä.¹¹²

Maanpuolustuskasvatus oli julkisen keskustelun aiheena, erityisesti 1942–1943, jolloin kestävyyslajit, maastoleikit ja –harjoitukset korostuivat.¹¹³ Keskustelu tyrehtyi kuitenkin jatkosodan päätyttyä, jolloin myös sotilaallinen kasvatusote ja maanpuolustuskasvatus loppuivat kouluissa, sillä varsinaista maanpuolustusopetusta ei kouluissa sodan jälkeen enää sallittu.¹¹⁴ Sota-ajalla oli oma vaikutuksensa koulujen liikuntakasvatukseen ja sisällöllisesti uusina piirteinä sen myötä tulivat korostetummin esille yleiskunnan ylläpitäminen sekä terveystieteiden kasvatus koulun liikuntakasvatuksessa. Tämän ohella muutoksia toi tyttöjen urheilun läpimurto 1940-luvulla.¹¹⁵

2.6. Sodan jälkeen kohti yhtenäistä koululiikuntaa

Liikuntatuntien määrä pysyi sodan jälkeen vähäisen kahdesta kolmeen viikkotuntiin, minkä ohella vielä 1940-luvulla kaikissa kouluissa liikuntakasvatus ei käytännössä vastannut opetukselle asetettuja tavoitteita.¹¹⁶ Sota ja sen jälkivaiheet vaikuttivat kansakouluun, heikentäen ja hidastaen sen kehittämistä.¹¹⁷ Tämä näkyi kansakoulun liikuntakasvatuksessa ja siihen ohjatuissa resursseissa. Sodan jälkeinen taloudellisesti vaikea tilanne ja pula vaikeuttivat uusien opetustilojen, välineiden sekä liikunta-asusteiden saamista, eikä niihin myöskään myönnetty varoja. Vaikeudet olivat suurimmat maaseutukouluissa, joista kaikissa ei vielä vuonna 1945 ollut niitä välineitä ja telineitä, joita kouluhallitus oli 1920-luvulla kehottanut kouluja hankkimaan. Täten mahdollisuudet voimistelun harjoittamiseen eri puolilla maata kansakouluissa olivat vaihtelevat. Kaupunkien kansakoulut olivat sisätiloiltaan paremmin varustetut ja merkittävä etu niille oli vesijohto, vaikka liikuntaan sillä ei ollut suurtakaan vaikutusta, sillä koululaiset liikkuvat arkivaatteissaan. Voimistelu- ja urheiluasut yleistyivätkin vasta 1960-luvulla. Oppikoululaisien liikuntakasvatukseen kiinnitettiin enemmän huomiota kuin kansakoululaisten, sillä oppikoululaitos kuului porvariston keskeisimpiin kulttuurilaitoksiin. Porvaristolla oli enemmän taloudellista ja kulttuu-

---

¹¹² Syväoja 2004, 214–215.

¹¹³ Wuolio 1982, 155.

¹¹⁴ Meinander 1992b, 300; Wuolio 1982, 155.

¹¹⁵ Wuolio 1982, 161.

¹¹⁶ Meinander 1992b, 289.

¹¹⁷ Syväoja 2004, 58–59.

rista pääomaa koulutuksen kehittämiseen, joten valtiolta sijoitti 1950-luvulle asti enemmän taloudellisia ja henkisiä varoja oppikoulujen kehittämiseen kuin kansakoulujen parantamiseen.¹¹⁸

Toinen maailmansota oli keskeyttänyt kansakoulun rakenteellisen kehittämisen, mutta sodan jälkeen havahduttiin kansakoulun kehittämisen tarpeisiin ja kansakoulua kritisoitiinkin Suomessa.¹¹⁹ Teollistuminen, kaupungistuminen ja jatkuvasti nopeutuva teknologian kehitys ja niiden myötä syntynyt tiedon tason ja koulutuksen merkityksen kasvu eri työelämän alueilla asettivat uusia vaatimuksia opetus toiminnalle, jonka seurauksena koulutuksen kehittämisestä tuli ajankohtaista.¹²⁰ Kansakoulua uudistamaan oli jo vuonna 1936 asetettu kansakoulukomitea pohtimaan jatko-opetuksen uudistamista, mutta sodan jälkeen komitea sai tehtäväkseen koko kansakoulua koskevan uudistusten valmistelun. Kansakoulukomitean esittämät koulun uudistamisen periaatteet keskittyivät lähinnä koulukasvatuksen uudistamiseen kuin koulun rakenteelliseen uudistukseen. Sodan jälkeisissä oloissa kasvatukselliset tavoitteet korostuivat, sillä runsaasti voimavaroja edellyttäviin koulujärjestelmän rakenteellisiin muutoksiin ei ollut resursseja.¹²¹

Vuonna 1946 valmistui opetussuunnitelmakomitean mietintö uudistetuksi kansakoulun opetussuunnitelmaksi, jossa otettiin liikuntakasvatus tarkastelun kohteeksi. Liikuntakasvatuksesta annetut ohjeet eivät kuitenkaan olleet kovinkaan yksityiskohtaiset ja koululiikunnalle oli edelleen varattu 2-3 viikkotuntia oppilasta kohden. Lisäksi komitea ei suositellut kaikissa kouluissa järjestettävän kolme tuntia liikuntaa, sillä kaikissa kouluissa olosuhteet eivät antaneet tähän mahdollisuuksia puutteellisten välineiden, tilojen ja opettajien vähälukuisuuden vuoksi.¹²² Erityisesti maalaiskouluilla oli edelleen vaikeuksia liikuntakasvatuksen ja juuri voimistelun järjestämisessä, sillä niissä oli kaikkein puutteellimmat tilat vielä 1940–50-luvuilla.¹²³ Vähäisten liikuntatuntien vuoksi oppilaita tuli ohjata liikuntaa harrastaviin kerhoihin.¹²⁴

---

¹¹⁸ Meinander 1992b, 290–293, 300; Meinander 1994, 42.

¹¹⁹ Syväoja 2004, 58–59.

¹²⁰ Kivinen 1988, 182.

¹²¹ Kivinen 1988, 178–182.

¹²² KM I 1946:10, 15–16, 51–61.

¹²³ Jääskeläinen 1993, 110–112.

¹²⁴ KM I 1946: 10, 61.

Kansakouluissa pyrittiinkin järjestämään erilaista kerhotoimintaa 1940-luvulta lähtien eri harrastusmuotojen edistämiseksi, mitä varten vuonna 1947 perustettiin Kansakoulun Kerhokeskus¹²⁵, jonka tehtävänä oli edistää lakisääteistä kerhotoimintaa. Kerhokeskus järjesti kansakoululaisten valtakunnallisia juhlia, joille kokoonnuttiin voimistelemaan ja urheilemaan. Jo vuonna 1946 järjestettiin kansakoululaisten Valtakunnallinen juhla, johon osallistui 1200 tyttöä ja poikaa voimistelunäytökseen. Seuraavana vuonna järjestettiin Lahdessa kansakoulun talvikisat ja vuonna 1950 järjestetyissä kisoissa oli jo 5000 osallistujaa. Vuoden 1956 Kansakoulujen Suurjuhlissa¹²⁶ oli yhteensä 4000 osallistujaa voimistelemassa ja tanhuamassa.¹²⁷

1950-luvulle tultaessa kansakoulusta kehittyi oppilasmäärältään suurin koulu, sillä vuonna 1950 kansakouluissa oli 490 000 oppilasta. Samalla koulujärjestelmän uudistamisvaatimuksia esitettiin entistä enemmän.¹²⁸ Vuonna 1952 ilmestyi kansakoulun opetussuunnitelmakomitean varsinainen kansakoulun opetussuunnitelma, jonka tarkoituksena oli yhtenäistää kansakoulujen opetusta, minkä vuoksi se ulotettiin koskemaan kaikkia maan kansakouluja. Vähillä liikuntatunneilla koulussa ei komitean mukaan saatu suuria muutoksia aikaan ruumiillisen kansalaiskunnan kehittämiseksi, mutta tavoitteena oli tehdä liikunta tavaksi, joka kantaisi koulun jälkeiseen aikaan.¹²⁹

Vähäisistä resursseista huolimatta komitea sisällytti kansakoulujen opetussuunnitelmaan voimistelun sekä eri urheilulajit, joita kouluissa tuli harjoittaa mahdollisuuksien mukaan. Yläluokilla komitea suositti liikuntatunnit pidettävän erikseen pojille ja tytöille, jotta molemmat saisivat omalle sukupuolelleen sopivaa liikuntaa, missä silmällä pidettiin liikuntaharjoitusten rasittavuutta, jolloin tyttöjen ja poikien voimavarat katsottiin erilaisiksi.¹³⁰

Resurssit liikuntakasvatukseen toteuttamiseen jakaantuivat epätasaisesti maaseudun ja kaupunkien välillä. Maaseudulla vielä 1950-1960-luvuilla liikuntakasvatuksen taso oli riippuvainen kuntien varallisuus-

---

¹²⁵ Kerhokeskuksen perustajana olivat Aatto Kallio sekä poikien voimistelun tarkastaja Arvo Vartia. Kaljunen määrättiin kouluhallitukseen suunnittelemaan ja toteuttamaan kansakouluissa annettavaa kansalaiskasvatusta sekä vapaa-ajan vieton ohjausta.

¹²⁶ Kansakoululaisten valtakunnallinen juhla muutti nimensä vuonna 1948 Kansakoulujen Suurjuhlaksi.

¹²⁷ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 117–119.

¹²⁸ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 113.

¹²⁹ KM II 1952:3, 14–18, 189–190.

¹³⁰ KM II 1952:3, 190–191.

desta, joka ratkaisi aineelliset resurssit liikunnan opetuksessa.¹³¹ 1950-luvun lopulta lähtien koulun liikunnanopetus alkoi saada vähitellen osakseen kritiikkiä voimistelunopettajien äänenkannattajan Kouluvoimistelu ja –urheilulehden sivulla esitettiin vaatimuksia liikuntakasvatuksen kehittämistä. Kritiikkiä esitettiin esimerkiksi siitä, että koululiikunta lainasi tavoitteensa, oppisisältönsä ja arviointinsa kilpaurheilulta, kun koulun liikuntakasvatuksen tuli ennemmin tarjota mahdollisuuksia virkistäytymiseen sekä persoonallisuuden kehittämiseen.¹³² Liikunnanopetuksessa tapahtui liikuntakasvatuksen muuttavia uudistuksia vasta peruskoulun toteutumisen myötä, jolloin kansakouluun verrattuna liikuntatuntien määrää lisättiin, lajivalikoima kasvoi, opettajien koulutusta tehostettiin ja liikuntakasvatusta ryhdyttiin tarkastelemaan oppilaan tarpeista käsin, eikä lajin tarpeista.¹³³

3. HIIHDON EDISTÄJÄT

3.1. Kouluhallituksen toiminta hiihtourheilun edistämiseksi

Itsenäistymisen myötä valtiovalta Suomessa kiinnostui kasvavien lasten terveydestä ja luonteenkasvatamisesta, joita palvelemaan valjastettiin liikuntakasvatusta niin urheilujärjestöissä kuin kouluissakin.¹³⁴ Lasten terveyden kehittäminen nousi mielenkiinnon ja suojelutoimenpiteiden kohteeksi, jolloin kansakoulussa alettiin kiinnittää enemmän huomiota liikuntakasvatukseen.¹³⁵ Kouluhallitus kiinnitti 1920-luvulta lähtien myös huomiota kansakoululaisten terveyteen sekä liikuntakasvatukseen edistämiseen kouluissa. Kouluhallituksella oli keskeinen hallinnollinen asema kansakoulun liikuntakasvatuksesta päätettäessä ja valta keskittyikin virastolle. Valtiovallan ja kouluhallituksen kiinnostus koulun liikuntakasvatusta kohtaan ilmeni siinä, että vuodesta 1919 lähtien kouluhallituksessa työskenteli kaksi päätoimista voimistelun ja terveysopin tarkastajaa Ivar Wilskman poikien voimistelun tarkastajana ja Anni Collan tyttöjen voimistelun tarkastajana. Oppikoulujen lisäksi molemmat tarkastajat kiersivät kansakouluissa, kansakouluopettajaseminaareissa ja erityiskouluissa tarkastamassa liikunnanopetusta, hygieniaa ja terveysopin opetusta. Kouluhallituksen tarkastajien matkat olivat omiaan kehittämään koulujen liikuntakasvatusta, sillä tarkastusmatkoillaan tarkastajat neuvoivat opettajia voimistelun ja urheilun opetuksessa ja esimerkiksi Anni Collan piti itse näytetunteja kouluilla.¹³⁶

---

¹³¹ Meinander 1992b, 301.

¹³² Juvonen 1978, 56–57.

¹³³ Jääskeläinen 1993, 133–140.

¹³⁴ Meinander 1992b, 286.

¹³⁵ Tuomaala 2004, 253–255.

¹³⁶ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 72–73, 84.

Tarkastajina Collan ja Wilskman loivat alusta asti käytännön, jonka mukaan kouluhallituksen toimesta lähetettiin kouluille, seminaareille ohjeita liikuntakasvatuksen sisällöistä, toteuttamisesta ja opetus-suunnitelmista. Tämän lisäksi opettajien täydennyskoulutus keskittyi kouluhallitukselle, jolloin valta keskittyi koulujen liikuntakasvatuksen suhteen kouluhallitukselle ja sen aineylitarkastajille. Yleinen hallintomalli ja suomalainen auktoriteetikunnioitus vain vahvistivat kouluhallituksen valtaa koulujen suhteen. Monet kouluhallituksen voimistelun ja terveysopin tarkastajat ajoivatkin aktiivisesti liikuntakasvatuksen kehittämistä kansakouluissa sekä urheilun edistämistä kouluissa.¹³⁷

1920–50-luvuilla kouluhallituksen toimesta lähetettiin kansakouluille, seminaareille sekä tarkastajille kiertokirjeitä, joissa kouluille annettiin ohjeita urheilun ja myös hiihdon toteuttamisesta kansakoulussa ja niiden sisällyttämisestä koulun liikuntakasvatukseen. 1920-luvun alussa kansakouluille ja niiden tarkastajille suunnatussa kiertokirjeessä, kouluhallitus kehotti kiinnittämään aikaisempaa enemmän huomiota liikuntakasvatukseen, koska sen mukaan kouluissa oli liikuntakasvatusta laiminlyöty. Kouluhallituksen ohjeiden mukaan urheilu kuului kansakoulujen liikuntakasvatukseen, johon sisältyi juoksua, heittämistä, hyppäämistä ja hiihtoa.¹³⁸ 1930-luvulla kouluhallitus toimi hiihdon asialla, sillä heti vuosikymmenen alussa se määräsi kansakoulut kiinnittämään erityistä huomiota hiihdon opetukseen.¹³⁹ Hiihdon opetuksen tärkeyttä kouluhallitus korosti 1950-luvun lopulle saakka, jolloin se kehotti kansakouluja kiinnittämään erityistä huomiota hiihdon opetukseen, koska oppilaiden hiihdon harrastus oli vähentynyt.¹⁴⁰

Kansakouluille suunnattujen ohjeiden ohella kouluhallitus lähetti liikuntakasvatusta koskevia ohjeistuksia myös seminaareille sekä puolsi kansakoulunopettajien liikuntakasvatuskursseja, joilla pyrittiin opettajia perehdyttämään voimisteluun, urheiluun ja liikuntaleikkeihin.¹⁴¹ Samoin kuin kansakouluissa niin seminaareissa kouluhallitus suositti harrastettavan urheilua ja hiihtoa. Erityisesti toisen maailmansodan aikaan kouluhallituksen seminaarien johtajille lähetetyssä kiertokirjeessä kehoitettiin kiinnittämään huomiota sotilaalliselta kannalta liikuntakasvatuksessa erityisesti hiihdon opetukseen. Kaikkien

---

¹³⁷ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 185.

¹³⁸ Kouluhallituksen kiertokirje 328/1920, KH III, KA.

¹³⁹ Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

¹⁴⁰ Kouluhallituksen kiertokirje 1344/1957, KH III, KA.

¹⁴¹ Kouluhallituksen kiertokirje 653/1937, KH III, KA.

miesseminaarilaisten tuli omaksua hyvä hiihtotaito. Myös naisseminaarilaisten liikuntakasvatukseen sisällytettiin hiihdon opetus.¹⁴²

3.2. Opettajien koulutus ja liikuntakasvatuskurssit

Kansakouluissa harjoitettu liikuntakasvatus ja siten myös hiihdon osuus oli riippuvainen kansakoulunopettajien saamasta koulutuksesta ja liikuntakasvatuksesta. Liikuntakasvatus oli pitkälti kiinni opettajan henkilökohtaisista ominaisuuksista ja kiinnostuksesta voimisteluun ja urheiluun.¹⁴³ Kaikissa kansakouluissa ei 1920–50-luvuilla välttämättä harjoitettu ollenkaan voimistelua ja urheilua siitä huolimatta, että kyse oli lakisääteisesti pakolliseksi määrätystä oppiaineesta.¹⁴⁴ Kansakoulun opettajat koulutettiin keski- ja kansakoulupohjaisissa seminaareissa, jotka toimivat Suomessa Jyväskylässä, Kajaanissa, Sortavalassa, Raumalla, Tammisaarella, Heinolassa, Uudessakaarlepyyssä.¹⁴⁵ Kansakoulun opettajien valmiudet opettaa voimistelua ja urheilua perustuivat seminaareissa saatuun liikuntakasvatukseen, joten kansakoulujen liikuntakasvatus oli riippuvainen seminaarien antamasta kasvatuksesta.¹⁴⁶

Aluksi seminaarien liikuntakasvatus oli pelkästään voimistelua, joka sekin kohtasi vaikeuksia, koska oppiainetta ei aluksi pidetty kovinkaan tärkeänä.¹⁴⁷ Seminaareissa liikuntakasvatusta oli kahdesta kolmeen viikkotuntia ja opetus sisälsi voimistelua, urheilua ja niiden teoriaa sekä opetusmetodiikkaa.¹⁴⁸ Eri seminaareissa liikuntakasvatuksen taso saattoi kuitenkin vaihdella.¹⁴⁹ Tosin seminaarien voimistelunopettajillekin oli asetettu pätevyysvaatimukset, kuten voimistelunopettajatutkinto.¹⁵⁰ Seminaarien voimistelunopettajat olivat saaneet saman koulutuksen kuin oppikoulujen voimistelunopettajat.¹⁵¹

Kansakoulun opettajien asenteet sekä valmiudet liikuntakasvatukseen ja urheilun opetukseen paranivat sitä mukaa, kun seminaarien liikuntakasvatukseen otettiin urheilu voimistelun rinnalle 1920-luvulla.¹⁵² Seminaarien vuosikertomuksissa urheilua ja hiihtoa kerrottiin sisältyneen opetukseen 1920–40-luvuilla.

---

¹⁴² Kouluhallituksen kiertokirje 606/1941, KH III, KA.

¹⁴³ Halila 1949 III, 227–228.

¹⁴⁴ Meinander 1992b, 290.

¹⁴⁵ Halila 1950 IV, 283–284.

¹⁴⁶ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 98–99.

¹⁴⁷ Halila 1963, 103–104.

¹⁴⁸ Juvonen 1978, 43–55; Wuolio 1982, 53–58, 143–146.

¹⁴⁹ Halila 1963, 246.

¹⁵⁰ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 99.

¹⁵¹ Meinander 1992b, 292–293.

¹⁵² Sirén 1980, 33.

Hiihtoon ja ulkoilmaurheiluun sekä urheilumerkkien suoritukseen kiinnitettiin aikaisempaa enemmän huomiota. Mies- ja naisseminaareissa harjoitettiin ulkona urheilua, urheiluleikkejä, pallonlyöntiä sekä eri urheilulajeja. Talvisin hiihto ja mäenlasku kuuluivat kaikkien seminaarien liikuntakasvatusohjelmaan. Esimerkiksi Sortavalan miesosaston seminaarin vuosikertomuksessa mainittiin, että lukuvuonna 1925–1926 käytiin viikoittain talviaikaan hiihtämässä.¹⁵³ Myös alakansakoulunopettajien seminaarien liikuntakasvatukseen sisältyi voimistelun ohella urheilua, kuten urheilumerkkien ja hiihtomerkkien suorittaminen. Myös hiihtotekniikkaa, maastohiihtoa ja maastoleikkejä sekä maastoharjoituksia sisältyi seminaarien koulutukseen 1920–40- luvuilla.¹⁵⁴

Seminaarien opetukseen sisältyneen urheilun ja voimistelun ohella seminaarien opiskelijat olivat vuosikertomusten mukaan itse aktiivisia urheilun harrastajia, sillä useissa seminaareissa oli perustettu opiskelijoiden omia urheiluseuroja, kuten Jyväskylän seminaarissa voimistelu- ja urheiluseura Jyskyt, Sortavalan seminaarissa Sortavalan Kunto ja Raumalla voimistelu ja – urheiluseura Kisailijat. Vuosikertomusten mukaan toiminta urheiluseuroissa oli vilkasta ja niiden toimesta seminaareissa harjoitettiin erilaista urheilutoimintaa, kuten järjestettiin urheiluharjoituksia sekä urheilukilpailuja. Erityisesti hiihdossa järjestettiin seminaarien luokkienvälisiä kilpailuja sekä seminaarien välisiä kilpailuja. Ensimmäisistä hiihtokilpailuista on maininta Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa vuodelta 1921.¹⁵⁵ Hiihdon harrastus oli vuosikertomusten mukaan ilmeisen vilkasta, varsinkin seminaarien välisten kilpailujen osalta, joihin seminaarien edustajia osallistui 1920–40- luvuilla.¹⁵⁶ Seminaarien omien hiihtokilpailujen lisäksi miesopiskelijat osallistuivat ahkerasti suojelukuntien urheilutoimintaan, osallistumalla niiden järjestämiin hiihtokilpailuihin. Esimerkiksi Jyväskylän seminaarin miesopiskelijoiden kerrottiin vuosina 1927–1934 osallistuneen aktiivisesti suojelukuntien hiihtotoimintaan. Naisseminaarilaisiakin kuului naisille suunnattuun Lotta Svärd- järjestöön, mutta sen toiminta keskittyi naisten kohdalla paljolti käsityöhön ja kotitalouspuoleen.¹⁵⁷

Seminaareissa harjoitettiin urheilua liikuntakasvatuksessa, jolloin myös uudet kansakoulun opettajat omaksuivat urheilun osaksi omaa opetustaan. Lisäksi opiskelijoiden oma aktiivisuus urheilun ja hiihdon saralla kertoo urheilun saamasta suosiosta opettajaopiskelijoiden keskuudessa. Urheilun ja hiihdon

---

¹⁵³ Seminaarien vuosikertomukset 1921–1946, KH V, KA.

¹⁵⁴ Seminaarien vuosikertomukset 1933–1944, KH V, KA.

¹⁵⁵ Seminaarien vuosikertomukset 1921–1922, KH V, KA.

¹⁵⁶ Seminaarien vuosikertomukset 1921–1944, KH V, KA.

¹⁵⁷ Seminaarien vuosikertomukset 1927–1934, KH V, KA.

harrastuksen omaksuneet opettajat olivat valmiita soveltamaan seminaarissa ja urheilujärjestöissä saamiaan oppeja myös kansakouluoppilaiden opetukseen sikäli kuin olosuhteet sen eri kouluissa sallivat. Kansakoulun opettajille suunnattu liikuntakasvatus ei kuitenkaan jäänyt yksinomaan seminaarien koulutuksen varaan, vaan 1920-luvulta lähtien tarjottiin opettajille vapaaehtoisena mahdollisuutena osallistua liikuntakasvatuskursseille, joilla opiskeltiin voimistelua, urheilua ja liikuntaleikkejä. Kimmo Sirénin tutkimuksen mukaan seminaareissa saatu liikuntakasvatus palveli paremmin oppikoulujen kuin kansakoulujen tarpeita ja opettajille suunnatut liikuntakasvatuskurssit sopivat paremmin kansakoulujen tarpeisiin.¹⁵⁸ Opettajille suunnattu täydennyskoulutus alkoi jo vuonna 1907 Suomen Naisten liikuntakasvatusliiton toimesta Varalan urheiluopistossa naisten voimistelukursseilla. Parin vuoden kuluttua aloitettiin liiton toimesta voimistelunjohtajakurssit, joille osallistui runsaasti kansakoulun, kansanopistojen ja oppikoulujen opettajia. Kursseilla opiskeltiin liikunta- ja laululeikkejä, kansantansseja, terveysoppia, uintia ja myöhemmin myös urheilua.¹⁵⁹

Vuonna 1924 Varalassa aloitettiin kouluhallituksen toimesta kurssit kansakoulun naisopettajille, mutta myös miespuoliset opettajat saivat osallistua kursseille. Myös miesopettajille suunnattiin täydennyskoulutusta, mitä järjestettiin aluksi Pälkäneellä ja Kiviniemessä ja sittemmin Vierumäellä. Kouluhallituksen toimesta kansakoulun opettajille organisoitiin Vierumäellä vuonna 1933 liikuntakasvatuskurssit, joita järjestettiin siitä lähtien vuosittain. Ensimmäiset hiihtokurssit kouluhallituksen toimesta järjestettiin kansakoulun opettajille vuonna 1939 Vierumäellä.¹⁶⁰ Kansakoulun opettajille järjestettiin liikuntakasvatuskursseja ja hiihtokursseja myös järjestöjen taholta jo ennen kuin kouluhallitus ryhtyi toimiin kansakoulun opettajien täydennyskoulutusta varten. Jo vuosina 1928 ja 1934 kansakoulun opettajille suosittelivat Lauri Pihkala ja Anni Collan osallistumista Suomen Naisten liikuntakasvatusliiton hiihtokursseille, jotta opettajat olisivat harjaantuneet hiihtotaidossa ja kyenneet opettamaan oppilailleen hiihtotekniikkaa.¹⁶¹

Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto toimi hiihdon edistämiseksi vuodesta 1928 lähtien, jolloin se järjesti ensimmäiset hiihtokurssit Kuopiossa. Ensimmäisistä kursseista lähtien hiihtokurssit järjestettiin

¹⁵⁸ Sirén 1980, 97.

¹⁵⁹ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 180–182.

¹⁶⁰ Wuolio & Jääskeläinen 1993, 182–183.

¹⁶¹ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', Kansakoulun lehti, 8/1931, 124–125; 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17; Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35–37.

vuosittain ja vuonna 1934 järjestettiin ensimmäiset tunturihiihtokurssit.¹⁶² Hiihtokursseille osallistuminen oli toki kunkin kansakoulun opettajan oman aktiivisuuden ja innostuksen varassa mutta osansa hiihtourheilun edistämiseksi ja saattamiseksi kansakoulujen liikuntakasvatukseen oli kursseilla, joilla opettajat opettelivat hiihtotekniikkaa ja mäenlaskua niin käytännössä kuin teoriassakin. Esimerkiksi tunturihiihtokurssit vakiintuivat niin voimistelunopettajien kuin kansakoulun opettajien liikuntakasvatuskursseiksi hiihtolomien aikana, jolloin kursseja järjestettiin Pallastunturilla.¹⁶³ Kursseja varten opetusministeriö myönsi vuonna 1939 12 000 markan avustuksen, joten kyse oli liikuntamuodosta ja hankkeesta, jota opettajien keskuudessa haluttiin edistää.¹⁶⁴ Kansakoulun opettajille yksinomaan suunnattuja kursseja järjestettiin hiihdossa Vierumäellä Suomen Urheiluopistossa. Kursseja johti voimistelun tarkastaja Arvo Vartia, jonka lisäksi hiihtoa opettivat voimistelunopettaja Maija Impola ja eversti K.E. Levälahti. Kursseilla hiihdettiin sekä opeteltiin hiihtotekniikkaa.¹⁶⁵

Hiihtokursseja ja opettajien liikuntakasvatuskursseja järjesti Kansakoulun Liikuntakasvatusliitto perustamisestaan lähtien vuonna 1946. Liiton tavoitteena oli kansakoulujen liikuntakasvatuksen tehostaminen sekä liikuntatuntien lisääminen. Samalla tavoitteena oli kohottaa opettajien liikuntakasvatustaitoa, mitä liitto toteutti järjestämällä opettajille kursseja sekä urheilutoimintaa. Opettajille järjestettiin vuosittain erityiset talvipäivät, joilla harjoitettiin talviurheilulajeja ja alusta asti hiihto kuului näihin lajeihin. Opettajille järjestettyjen kilpailujen kautta pyrittiin herättämään myös opettajien keskuudessa vapaaehtoista harrastusta urheiluun. Opettajien kautta ajateltiin kiinnostuksen urheiluun syntyvän myös lasten keskuudessa sekä herätettävän paikallisesti kuntien urheiluelämää.¹⁶⁶ Opettajia hiihtoon innostettiin hiihtokilpailuilla sekä talviurheilupäivillä, jotka järjestettiin vuosittain eri paikkakunnalla. Talviurheilupäivillä kilpailulajeina olivat hiihto, sisähypyt, ja voimistelu eri ikäsarjoissa.¹⁶⁷

Opettajien koulutus ja täydennyskoulutuskurssit olivat omiaan lisäämään opettajien valmiuksia liikuntakasvatukseen sekä hiihdon opetukseen kouluissa. Koulutuksen ja urheiluharrastuksen herättämisen kautta kansakouluihin pyrittiin juurruttamaan hiihtoa ja urheilua ylipäätään. Opettajien oman aktiivisuuden ja innostuksen varassa kuitenkin oli osallistuminen täydennyskoulutukseen ja erilaisiin urheilu-

---

¹⁶² 'Hiihto', *Kisakenttä*, 4/1956, 41.

¹⁶³ 'Tunturihiihtokurssit hiihtolomalla.', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 3/1938, 83.

¹⁶⁴ 'Voimistelunopettajien hiihtokurssit', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 1/1939, 30.

¹⁶⁵ 'Kansakoulunopettajain hiihtokurssi Vierumäellä', *Opettajain lehti*, 13/1941, 329.

¹⁶⁶ *Kansakoulun liikuntakasvatusliitto 1951*, 3, 8.

¹⁶⁷ 'Uutispoimintoja KLL:n toiminnasta', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 1/1950, 24.

tapahtumiin. Hiihtourheilua kansakouluissa osaltaan edistivät opettajien koulutukseen sisältynyt hiihto ja opettajaopiskelijoiden hiihdonharrastus hiihtokilpailujen myötä sekä opettajille suunnatut hiihtokurssit.

3.3. Järjestöjen vaikutus hiihdon tuloon kansakouluihin

Opettajan koulutuksen ja koulutusta ohjaavan virallisen tahon kouluhallituksen lisäksi eri järjestöillä oli oma merkittävä osansa liikuntakasvatukseen ja urheilun sisällyttämisessä koulujen opetukseen. Kun kansakouluissa liikuntakasvatus oli vähäisessä asemassa 1920-luvulla ja osassa kouluissa aina 1950-luvulle asti, oli järjestöillä keskeinen asema liikuntakulttuurin luomisessa sekä urheiluharrastuksen juurruttamisessa koululaisten keskuudessa. Urheiluopetukseen vaikuttivat suojeluskuntaliike, kansalaisjärjestöt, työväen-, urheilu- ja nuorisoseurat talvi- ja yleisurheilutoiminnallaan sekä urheilukilpailujen muodossa. Koulujen ja kansalaisjärjestöjen liikuntakasvatukseen kehittämiseen vaikuttivat maanpuolustuksen ja puolustuslaitoksen tarpeet erityisesti 1930-luvulla.¹⁶⁸ Järjestöillä oli laaja vaikutus urheilu- ja kulttuurin sekä nuorisourheilun kehittämiseen 1920–30-luvuilla. Nuorisourheiluun alettiin kiinnittää entistä enemmän huomiota ja urheilu yhdistettiin monien varhaisnuorisjärjestöjen ohjelmaan tärkeäksi kasvatus- ja integrointivälineeksi. Esimerkiksi partiojärjestöjen, suojeluskuntaliikkeen ja nuorisoseuraliikkeen urheilutoiminta oli mittavaa. Lapsille suunnattu urheilu oli usein aikuisten mallin mukaista kilpailutoimintaa, jonka kautta haluttiin kasvattaa uusia jäseniä järjestöihin.¹⁶⁹

Eri järjestöt pyrkivät levittämään urheilua kansalaisten keskuuteen, jolloin myös eri urheilulajeja ryhdyttiin edistämään. Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitolla ja suojeluskuntajärjestöllä oli tavoitteena tehdä hiihdosta suomalaisten kansalaistapa, minkä vuoksi ne alkoivat kiinnittää erityistä huomiota hiihdon laajentamiseen 1920-luvun alusta. Järjestöjen välillä tehtiin työnjako, jonka mukaan SVUL:n hiihtojaosto keskittyi kilpahiihdon ja mäenlaskun edistämiseen ja suojeluskunnat massahiihdon kehittämiseen. SVUL järjesti hiihdon edistämiseksi retkiä, kilpailuja, edesauttoi hiihtoseurojen perustamista sekä jakoi varoja hiihtovälineiden hankkimista varten.¹⁷⁰ Liitto ei toiminut yksin vapaaehtoisen urheilun alalla, vaan se pyrki edistämään koulujen urheilua ja tuomaan hiihtoa osaksi koulujen liikuntakasvatus-

---

¹⁶⁸ Vasara 1997, 518–564.

¹⁶⁹ Laine 1992b, 183, 189–191.

¹⁷⁰ Halila 1960, 405–407.

ta. SVUL ryhtyi edistämään lasten hiihtourheilua 1920-luvun alusta lähtien, erityisesti liitto toimi poikien urheilun edistämiseksi.¹⁷¹

Urheilumerkkijärjestelmän ohella liiton Poikaurheilujaosto pyrki edistämään lasten urheilua ja hiihtoa järjestämällä hiihtokisoja. Liitto järjesti ensimmäisen kerran talvella 1922 lapsille suunnatut hiihtokisat, jotka järjestettiin liiton yleisten hiihtopäivin yhteydessä.¹⁷² Pojille suunnatut talviurheilupäivät liitto järjesti seuraavana vuonna, mikä merkitsi kilpahiihtoharrastuksen ratkaisevaa nousua. Poikien taholta talviurheilupäivät saivat innostuneen vastaanoton ja tuhansia poikia osallistui talviurheilupäiville. Lasten hiihtourheilua olivat edistämässä vuonna 1924 käyttöönotetut alle 18-vuotiaiden hiihtomestaruuskilpailut yhdistetyssä murtomaahiihdossa ja mäenlaskussa.¹⁷³

Vuodesta 1928 lähtien ryhtyi SVUL:n hiihtojaosto innokkaaseen hiihtomerkipropagandaan, mikä edisti huomattavasti hiihtoa kansalaisten keskuudessa. Koululaisten keskuudessa hiihtopropagandaa tehostettiin myös. Vuonna 1931 otettiin liiton toimesta käyttöön pojille suunnattu hiihtomerkki, jota liitto pyrki saamaan myös koulujen liikuntakasvatukseen. Vuonna 1937 liiton Poikaurheiluliitto järjesti erityisen urheilumerkkiviikon urheilun edistämiseksi kouluissa. Samana vuonna yli 50 000 poikaa suoritti urheilu-, hiihto- tai uintimerkin. Erityisesti poikien hiihtomerkin suorittajien lukumäärä kasvoi.¹⁷⁴ Pyrkimykset hiihdon edistämiseksi kansalaistavaksi yhdistyivät liiton osalta myös kansakouluun, kun liitto pyrki yhteistyössä kouluhallituksen, Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton ja Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa edistämään urheilua ja urheilumerkkien suorittamista kansakouluissa.¹⁷⁵

Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto pyrki edistämään tyttöjen ja lasten voimistelua sekä urheilua ja hiihtoa, mutta painottaen kuntohiihtoa kilpahiihdon sijaan. Hiihtokilpailut painottuivat paljolti miespuoliseen väestöön, sillä arvokilpailuissa ei ollut tyttöjen ja naisten sarjoja. Tyttöjen hiihdon edistämässä painottui lähinnä kuntohiihto, sillä Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto suhtautui kielteisesti

---

¹⁷¹ Heikkinen 1981, 33–34.

¹⁷² Heikkinen 1981, 33–34.

¹⁷³ Halila 1960, 408–410.

¹⁷⁴ Halila 1960, 406, 427–429.

¹⁷⁵ Heikkinen 1981, 34–36, 67, 83, 158.

tyttöjen ja naisten kilpaurheiluun.¹⁷⁶ Liitto edisti tyttöjen ja lasten hiihtoa kehittämällä urheilu- ja hiihtomerkkijärjestelmän tytöille ja lapsille sekä järjestämällä hiihtokursseja koululaisille ja opettajille.¹⁷⁷

SVUL toimi yhteistyössä myös Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa urheilun ja hiihdon edistämiseksi 1920-luvun alusta lähtien. Mannerheimin lastensuojeluliitto oli merkittävä vaikuttaja lastensuojelun ja –terveydenhuollon alalla ja liitto pyrki määrätietoisesti edistämään kouluterveydenhuoltoa sekä nuorisohuoltoa.¹⁷⁸ Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosastot toimivat 1920–50-lukujen ajan urheilun ja hiihdon edistämiseksi lasten ja nuorten keskuudessa.¹⁷⁹ Urheilu nousi tärkeälle sijalle kouulaisten terveydentilan kohottamisessa, minkä vuoksi liitto pyrki edistämään lasten urheilua järjestämällä paikallistasolla urheilu- ja kerhotoimintaa lapsille ja nuorille. Mannerheimin lastensuojeluliitto järjesti yhdessä SVUL:n kanssa pojille kolmet urheilukilpailut vuosittain hiihdossa, juoksussa ja kolmiotelussa. Aluksi toiminta keskittyi lähinnä poikien hiihdon ja urheiluharrastuksen edistämiseen. Hiihtokilpailut muodostuivat merkittävimmiksi, sillä ne saivat suurta suosiota osakseen ja keräsivät eniten osanottajia, ja osallistui niihin tyttöjäkin. Vuosina 1924–1926 hiihtokilpailuihin osallistui vuosittain 2000–5000 poikaa ja 1000–2000 tyttöä.¹⁸⁰ Liitto kiinnitti huomiota myös tyttöjen hiihtourheiluun ja se ryhtyikin järjestämään erityisiä tytöille suunnattuja urheilukilpailuja pantuaan merkille tyttöjen kiinnostuksen ja osanoton pojille suunnatuissa kilpailuissa. Tytöille järjestettiin vuosittain kolmet kilpailut hiihdossa, uinnissa ja pallonheitossa, joista hiihtokilpailut olivat suosituimmat.¹⁸¹

Kansakoulujen hiihdon opetukseen ja edistämiseen vaikuttivat myös suojeluskunnat sekä Lotta Svärd-järjestö. Pääpaino oli poikien urheilukasvatuksen kehittämisessä ja poikien urheilukasvatuksessa suojeluskunta pyrki kasvattamaan poikia liikunnallisiksi kansalaisiksi, mikä nähtiin isänmallisena toimintana.¹⁸² 1930-luvun lopulle mennessä suojeluskuntapojista ja pikkulotista puolestaan oli kasvanut maan suurin poika- ja tyttöjärjestö, kun molempien jäsenmäärä nousi yli 20 000 jäseneen. Täten kyseessä oli

---

¹⁷⁶ Heikkinen 1981, 34–36.

¹⁷⁷ SNLL:n merkkivaatimukset tytöille ja lapsille 1937, Liikuntakasvatus kouluissamme ja tarkastusmatkat, ko 16, AC, SUA ; Fanny Stenroth, 'Hiihtolomasta', Kisakenttä, 6/1934, 94; 'Tämän hetken tunnus: Hiihtomerkki jokaisen rintaan', Kisakenttä, 5/1941, 48.

¹⁷⁸ Korppi-Tommola 1990, 66–70, 76–78.

¹⁷⁹ MLL:n toimintakertomus 1932, 62, MLL, KA; MLL:n toimintakertomus 1933, 55–56, MLL, KA.

¹⁸⁰ MLL:n toimintakertomus 1924, 59, MLL, KA; MLL:n toimintakertomus 1925, 49–50, MLL, KA; MLL:n toimintakertomus 1926, 49, MLL, KA; MLL:n toimintakertomus 1929–1930, 12, MLL, KA.

¹⁸¹ MLL:n toimintakertomus 1924, 9, MLL, KA; MLL:n toimintakertomus 1925, 59–60, MLL, KA; MLL:n toimintakertomus 1926, 24–50, MLL, KA.

¹⁸² Vasara 1997, 518–654.

maanlaajuisesti merkittävä järjestö, jonka toiminta urheilu- ja liikuntakasvatuksen saralla lasten ja nuorten parissa muodostui merkittäväksi.¹⁸³

Suojeluskuntatyössä poikatoiminta käynnistyi virallisesti vuonna 1928, jonka käytännön työssä urheilulla oli keskeinen sija pyrittäessä kasvattamaan pojista tulevia maanpuolustajia. Järjestön urheilutoiminnassa hiihdolla oli keskeinen asema, kuten aikuistenkin urheilutoiminnassa, koska järjestön poikatoiminnan johtaja Lauri Pihkala tahtoi poikien harjaantuvan erityisesti hiihdossa, koska sitä pidettiin Suomen olosuhteissa sotilaallisesti tärkeänä taitona. Pihkalan mukaan hiihtourheilu oli harjaantumista sotaa varten, se opetti pojille maanpuolustustaitoja, liikkumista maastossa, maastontuntemusta, fyysisiä perustaitoja ja joukkuehenkeä.¹⁸⁴ Suojeluskunnissa järjestettiin pojille runsaasti hiihtokilpailuja suojeluskuntaosastojen kesken sekä suojeluskuntapiireittäin paikallistasolla sekä valtakunnallisella tasolla. Osanottajia hiihtokilpailuissa oli tuhatmäärin. Erilaista urheilu- ja leiritointia sekä maanpuolustus- ja maastoharjoituksia kuului myös poikatoimintaan. Hiihtomerkit ja –retket muodostivat myös huomattavan osan suojeluskuntien pojille suuntaamasta hiihtotoiminnasta.¹⁸⁵ Hiihtourheilutoiminnallaan suojeluskunta halusi edistää myös koulujen hiihdonopetusta, esimerkiksi suojeluskunnan piiristä pyrittiin vaikuttamaan koulujen liikuntakasvatukseen tukemalla hiihdolle omistetun loman tuloa kouluihin sekä ajamalla maanpuolustuskasvatusta, johon hiihto myös kuului, osaksi koulujen liikuntakasvatusta.¹⁸⁶

Poikatyön lisäksi tyttöjen kasvatukseen kiinnitettiin 1930-luvulta lähtien huomiota, jolloin Lotta Svärd-järjestö alkoi huolehtia tyttöjen kasvatuksesta, johon kuului myös liikuntatoimintaa, vaikka työ painotui paljolti kotitalous- ja ompeluopetukseen. Täten tyttöjen Lotta Svärdin urheilumerkin suoritukset jäivät lukumäärällisesti vähäisiksi, koska tyttöjen kilpaurheilu ja urheilutoiminta eivät vielä tuolloin olleet kovin aktiivisella tasolla. Järjestön kasvatuksessa liikunnalla oli kuitenkin keskeinen sijansa ja tyttöjä kannustettiin hiihto- ja kävelymerkkien suorittamiseen sekä osallistumaan hiihtokilpailuihin, joita järjestössä järjestettiin osastojen välillä sekä paikallisosastojen jäsenten välillä, minkä ohella piikkulotatkin saattoivat osallistua lottaliikkeen prosenttihiihtoihin. Pikkulottienkin liikuntakasvatuksessa hiihdolla oli muun suojeluskuntaliikkeen tapaan keskeinen sija liikuntakasvatuksessa, ja niinpä tytöillä oli osastoissaan hiihtoharjoituksia ja heitä opastettiin harjaantumaan eri hiihtotapoihin. Ilmeisesti maa-

---

¹⁸³ Vasara 1997, 654–675.

¹⁸⁴ Vasara 1997, 518–529, 599–610.

¹⁸⁵ Vasara 1997, 601–605.

¹⁸⁶ Vasara 1997, 632–654.

seudulla, missä harrastusmahdollisuuksia ei juuri ollut, oli pikkulotille suunnattu urheilutoiminta merkittävää 1930-luvun loppuvuosina.¹⁸⁷

Suojeluskunta ja Lotta Svärd- järjestö vaikuttivat suomalaisen urheilukulttuurin muotoutumiseen sekä tytöille ja pojille suunnatun urheilutoiminnan kehittämiseen. Samalla järjestöt olivat osaltaan tuomassa hiihtoa kansakouluihin pyrkimällä edistämään hiihdon harrastusta ja järjestämällä kilpailuja kansakoululaisille.¹⁸⁸ Osansa 1940-luvulta lähtien hiihdon edistämiseen kansakoulussa teki vuonna 1946 perustettu Kansakoulun Liikuntakasvatusliitto. Kansakoulunopettajain liiton yhteyteen perustettiin Kansakoulun liikuntakasvatusliitto, joka suuntasi toimenpiteet kansakoulun oppilaiden ja opettajien liikuntakasvatuksen hyväksi.¹⁸⁹ Vuonna 1945 Opettajain lehdessä käytiin keskustelua siitä, tulisiko kansakoululaisille perustaa omaa liikuntakasvatusliittonsa edistämään kansakoulujen liikuntakasvatusta. Asiaa tiedustelivat kouluhallituksen tarkastajalta Arvo Vartialta ja 40 opettajalta voimistelunopettaja Paavo Räisänen. Kun suhtautuminen oli myönteistä liittoa kohtaan, päätettiin pitää liiton perustamiskokous Hämeenlinnassa vuonna 1946.¹⁹⁰

Kansakoulun liikuntakasvatusliiton toiminta hiihdon edistämiseksi kansakouluissa oli merkittävää 1940–50-lukujen ajan. Lasten hiihtourheilun saralla aktivoitui myös hiihdon edistämistä varten vuonna 1938 perustettu Suomen Latu ry.¹⁹¹ 1950-luvun alusta lähtien liitto pyrki vaikuttamaan koululaisten hiihtoloman viettoon ja se pyrki siihen, että koululaisille järjestettäisiin ohjattua hiihtotoimintaa lomien aikana. Omassa lehtijulkaisussaan Suomen Latu jakoi ohjeita hiihtolomalla järjestettävää hiihtotoimintaa varten.¹⁹² Vuodesta 1952 lähtien liitto ryhtyi edistämään aikuisten hiihdon lisäksi myös lasten hiihtourheilua organisoimalla hiihtokoulukokeilun Helsingissä.¹⁹³ Myöhemmin hiihtokoulut levisivät muillekin paikkakunnille. Hiihtokoulujen tarkoituksena oli edistää lasten hiihtotaitoa sekä lisätä hiihdonharrastusta jonka katsottiin hälyttävästi vähentyneen.¹⁹⁴ Vapaaehtoisen harrastustoiminnan ohella Suomen Latu pyrki edistämään hiihdon opetusta vielä suuremmin kansakouluissa laatimalla ”Latuaapinen”-nimisen teoksen, joka lähetettiin kouluhallituksen toimesta vuonna 1957 kansakouluille hiihdon ope-

---

¹⁸⁷ Vasara 1997, 672–675.

¹⁸⁸ Vasara 1997, 564–675.

¹⁸⁹ Ahjopalo 1948, 427.

¹⁹⁰ Kansakoulun liikuntakasvatusliitto 1946–1951, 14–15.

¹⁹¹ Suomen Latu ry:n vuosikertomus 1938, 1, Suomen Latu ry, SUa.

¹⁹² ‘Hiihtoloma tarkoitustaan vastaavaksi’, Suomen Latu, 1/9153, 4.

¹⁹³ ‘Nuorena vitsa väännettävä Helsingin lapsilla toimi oma hiihtokoulunsa’, Suomen Latu, 2/1952, 12.

¹⁹⁴ ‘Lasten hiihtokoulu’, Suomen Latu, 1/1957, 1.

tusoppaaksi hiihdon opetusta tehostamaan. Kouluhallituksen mukaan kirjanen sisälsi hiihdon alkeisopetukseen ohjeet, jotka jokaisen kansakoululaisen tuli osata.¹⁹⁵

Eri järjestöillä oli oma vaikutuksensa siihen, että hiihtoa otettiin mukaan kansakoulujen liikuntakasvatukseen. Toisaalta koko maata koskevia yleistyksiä järjestöjen, eikä eri koulujen osalta voida tehdä. Tässä tutkimuksessa järjestöjen tarkastelu rajoittuu tutkimuksen pääkohteen kansakoulua tarkastelemaan näkökulmaan, joten kattavaa esitystä järjestöjen mittavasta toiminnasta ei tässä yhteydessä ole mahdollista esittää. Tarkoituksena on tuoda esille kuitenkin kansakoulun liikuntakasvatuksen taustalla toimineita vaikuttajia. Hiihtourheilun tulon kansakoulujen liikuntakasvatukseen vaikuttivat järjestöt urheilu- ja hiihtomerkkijärjestelmän kehittämisen sekä hiihtokilpailujen kautta. Lisäksi järjestöjen propagandatyö hiihdon edistämiseksi ja toiminta myös opettajien hiihdon harrastuksen ja hiihtotaidon saralla on ollut omiaan tuomaan hiihtoa kansakouluun.

4. HIIHDON OPPISISÄLLÖT KANSAKOULUSSA

4.1. Opetussuunnitelmien määräykset liikuntakasvatuksesta ja hiihdosta

Tutkittaessa hiihdon osuutta kansakoulun liikuntakasvatuksessa on relevanttia ottaa tutkimuksen kohteeksi myös komiteamietinnöt kansakoulujen opetussuunnitelmiksi 1920–50-luvuilta, sillä komiteoiden laatimissa opetussuunnitelmissa määriteltiin, mitä oppiaineita kansakoulussa tuli opettaa ja mitä oppisisältöjä kouluopetukseen kuului. Opetussuunnitelmakomiteamietinnöissä annettiin yleiset tavoitteet kansakoulujen opetukselle sekä määriteltiin opetettavat aineet sekä kullakin vuosiluokalla toteutettavat tuntimäärät. Virallisesti hyväksytyjä opetussuunnitelmaa kansakouluilla ei vielä 1920–30-luvuilla ollut, mutta kansakoulun järjestysmuotolaissa vuodelta 1923 oli määritely, mitä oppiaineita kansakoulussa tuli opettaa.¹⁹⁶ Suomessa vallitsi laaja autonomia kansakoulujen opetussuunnitelmissa ja niiden laadinnassa. Opetussuunnitelmat laadittiin jokaista koulua varten erikseen, tosin kaupungeissa kansakouluilla oli yhtenäinen opetussuunnitelma. Alkuaikoina opetussuunnitelmissa oli määritely lähinnä tuntijako ja oppiaineiden jakautuminen eri vuosiluokille. Tuntijako ja opetettavat aineet oli määrätty kansakoulun vuoden 1923 järjestysmuotolailla sekä myöhemmin vuonna 1957 säädetyllä kansakouluilla.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ Kouluhallituksen kiertokirje 1344/1957, KH III, KA.

¹⁹⁶ Sirén 1980, 44–45.

¹⁹⁷ Somerkivi 1985, 15–16.

Vaikka kansakouluilla oli suuri päätävä vaikutus opetussuunnitelmien laatimisessa, eivät ne sisällöltään poikenneet paljonkaan toisistaan.¹⁹⁸ Käytännössä niiden laadintaa rajoittivat säädetyt oppiaineluettelot sekä määrätyt viikkotuntimäärät eri luokka-asteilla.¹⁹⁹ Voimistelu ja urheilu sisällytettiin myös opetussuunnitelmissa kansakoulun oppiaineiksi. Täten myös hiihdon merkitystä ja osuutta kansakoulun liikuntakasvatuksessa on tutkittava opetussuunnitelmien kautta, jotka laadittiin koko maata silmälläpitäen. Tosin opetussuunnitelmien tavoitteiden ja oppisisältöjen toteuttaminen ei ollut kaikissa kouluissa mahdollista ja liikuntakasvatus oli useassa kansakoulussa vähäistä välineiden ja resurssien vuoksi. Kansakoulussa liikuntakasvatus oli vähäisemmässä asemassa kuin oppikouluissa, joissa liikuntakasvatukseen kiinnitettiin enemmän huomiota. Täten opetussuunnitelmakomiteoiden laatimista liikuntakasvatuksen ohjeista ei voida tehdä suoria johtopäätöksiä siitä, että maanlaajuisesti kansakoulujen liikuntakasvatus olisi noudattanut kouluopetuksesta annettuja ohjeita.²⁰⁰ Tästä huolimatta opetussuunnitelmista voidaan saada tietoa siitä, mitä 1920–50-lukujen kansakoulussa tuli opettaa ja mitä tavoitteita opetukselle asetettiin.

Kouluhallituksen taholta tuli kouluille ohjeita liikuntakasvatuksen toteuttamiseksi ja urheilun sisällyttämiseksi koulujen liikuntakasvatukseen. Suomen kansainvälinen urheilumenestys vaikutti kansakoulun liikuntakasvatukseen suotuisasti, sillä olympialaisvoittojen ansiosta sitä haluttiin kouluissa tehostaa.²⁰¹ Ensimmäiset koko maata koskevat ohjeet kansakoulun liikuntakasvatuksen oppisisältöjä varten annettiin maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomiteamietinnössä vuonna 1925. Kovin tarkkoja ohjeita liikuntakasvatuksen sisällöstä tai eri lajeista ei annettu, sillä maanlaajuisten ohjeiden antamista vaikeutti se, että monissa kouluissa olosuhteet liikuntakasvatuksen toteuttamiselle olivat hyvin vaihtelevat.²⁰²

Lakisääteisesti liikuntakasvatus sisällytettiin kansakoulun opetukseen vuoden 1923 kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteista säädetyllä lailla, joka määritteli kansakoulussa opettavat aineet. Kansakoulussa tuli kyseisen lain mukaan opettaa voimistelua.²⁰³ Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmaa koskevan komiteamietinnön tarkoituksena oli laatia muutokset kansakoulussa opettavien aineiden

---

¹⁹⁸ Halila 1950 IV, 152.

¹⁹⁹ Somerkivi 1985, 16.

²⁰⁰ Esim. Halila 1950 IV; Jääskeläinen 1993; Meinander 1992; Sirén 1980.

²⁰¹ Halila 1950 IV, 190–192; Tuomaala 2004, 235–236.

²⁰² Juvonen 1978, 44–45; Wuolio & Jääskeläinen 1993, 109.

²⁰³ Laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista 18.5.1923/137.

uudistamiseksi, jotta ne olisivat komiteamietinnön mukaan vastanneet paremmin käytännöllisen elämän tarpeita sekä kasvatustieteen vaatimuksia.²⁰⁴ Komitean tavoitteena oli lähentää kansakoulua muun yhteiskunnan kanssa opettamalla koululaisille käytännön elämän taitoja. Keskeistä oli kansakoululaisten kasvattaminen siveellisyyteen, mihin päästiin opettamalla käytännön elämässä tarvittavia aineita, kuten kotitalousoppia.²⁰⁵

Mietinnössään komitea asettui tukemaan liikuntakasvatusta, ja opetuksen tavoitteeksi kansakoulussa komitea asetti niin oppilaiden henkisten kuin fyysistenkin ominaisuuksien kehittämisen. Komitea toi esille, ettei se ollut asiantuntija voimistelun opetuksen suhteen, joten kansakoulun liikuntakasvatuksen kehittäminen kuului komitean mukaan lähinnä liikuntakasvatuksen asiantuntijoille, jotka aktiivisesti tätä oppiainetta pyrkivät kehittämään. Komitea katsoi kuitenkin, että ruumiillinen kasvatus oli laiminlyöty kansakouluissa, minkä vuoksi siihen tuli kiinnittää aikaisempaa enemmän huomiota. Kansakoululaisten terveen kehityksen, ruumiinvoimien sekä henkisen kehityksen, kasvun siveelliseen toimintaan, reippauden, hyvän ryhdin ja omatoimisuuden kehittyminen vaativat komitean mukaan ruumiillista kasvatusta, joka samalla palveli myös käytännöllistä kasvatusta. Komitea suosittelikin, että kansakouluissa käytettäisiin kaksi viikkotuntia liikuntakasvatukseen, erityisesti voimisteluun.²⁰⁶

Komitea keskittyi voimistelun opetuksen edistämiseen ja komitea suositti, että kouluissa kiinnitettäisiin huomiota voimistelutiloihin sekä oppilaiden sopivaan voimisteluasustukseen, esimerkiksi voimistelukenkiä tuli kouluihin hankkia. Koska monissa kouluissa voimistelutilat olivat puutteelliset tai niitä ei ollut ollenkaan, katsoi komitea, että voimistelua tuli mahdollisuuksien mukaan harjoittaa ulkona. Kouluissa tuli mahdollisuuksien mukaan hankkia välineitä ja telineitä voimistelua varten sekä varata pihalta oma tilansa voimistelua ja leikkejä varten.²⁰⁷ Erityisesti alakansakoulussa liikuntakasvatuksen tuli olla komitean suositusten mukaan lähinnä leikkejä, laulua ja voimistelua. Leikeillä oli komitean mukaan lapsia kehittävä vaikutus niin ruumiillisesti kuin henkisestikin, sillä niissä kehittyivät tarkkaavaisuus, havaintokyky sekä tahdonvoima.²⁰⁸ Komitea tiedosti, etteivät 2 viikkotuntia voimistelua riittäneet kansakoululaisten ruumiin terveyden edistämiseen ja siksi se kehottikin opettajia järjestämään oppilaille välituntisin ulkoilmaharjoituksia, kuten voimistelua. Myös muiden oppituntien aikana oli suotavaa jär-

---

²⁰⁴ KM1925:14, 3, 45.

²⁰⁵ KM 1925:14, 53.

²⁰⁶ KM1925: 14, 45–60, 240–242.

²⁰⁷ KM1925:14, 241–242, 244.

²⁰⁸ KM1925:14, 33.

jestää voimistelutuokioita. Komitea kuitenkin tiedosti, etteivät olosuhteet voimistelun järjestämiselle monissa kansakouluissa olleet otolliset, joten se suositti urheilun ja leikkien opetusta kaikissa kansakouluissa.²⁰⁹

Urheilusta annettuja ohjeita komiteamietinnössä oli vähemmän kuin voimistelua koskevia. Urheilun opetuksesta ja sisällöistä ei komitea antanut kovinkaan yksityiskohtaisia ohjeita muutoin kuin, että koulussa ei tullut rajoittua vain yhden urheilulajin harjoittamiseen, vaan tuli pyrkiä lajien monipuoliseen harjoitteluun. Samoin tuli pidättäytyä liiallisesta kilpailullisuudesta koulu-urheilussa ja kilpailujen sijaan oikeanlaista urheilua oli urheilumerkkien suorittaminen. Koulu-urheilun tavoitteeksi komitea asetti kauniin ja sopusuhtaisen vartalon kehityksen, jonka liian yksipuolinen urheilu saattoi estää, sillä se aiheutti komitean mukaan epätervettä ruumiinkehitystä kansakoululaisissa. Urheilulajeista ei mainittu muita, paitsi hiihto mainittiin erikseen. Komitean antamien ohjeiden mukaan hiihtoa tuli harjoittaa jokaisessa kansakoulussa talvella, koska se oli suomalaisten kansallinen urheilulaji ja olosuhteet hiihdon harjoittamiselle olivat otolliset kaikkialla maassa, sillä komitea katsoi, ettei hiihdon harjoittamisessa tarvittu muuta kuin sukset urheiluvälineiksi, joiden hankkiminen olisi mahdollista niin kaupunki- kuin maalaiskansakouluissakin.²¹⁰

Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmaa koskevassa mietinnössä komitea suhtautui myönteisesti liikuntakasvatukseen ja sisällytti urheilua kansakoulujen liikuntakasvatuksen osaksi. Vaikka komitea suhtautui ilmeisen myönteisesti voimistelun harjoittamiseen kansakoulussa, se kuitenkin tiedosti voimistelun rajoitteet, joten komitea painotti ulkoilmaharjoitusten ja urheilun merkitystä. Merkittävää hiihdon osalta kansakoulun liikuntakasvatuksen osana oli se, että se mainittiin urheilulajeista ainoana jo vuoden 1925 opetussuunnitelmassa, vaikka muutoin komitea ei tarkemmin määritellyt, mitä kaikkia urheilulajeja kouluissa tuli harjoittaa.

Seuraavan kerran virallinen opetussuunnitelmakomitean mietintö, jossa määriteltiin kansakoulussa opettavat oppiaineet, ilmestyi vuonna 1946. Sitä ennen julkaistiin kyllä kansakoulujen opetussuunnitelmia koskevia ohjeita, joissa oli määritelty kansakoulun kasvatustavoitteet, kansakoulussa opettavat aineet ja tuntojako eri ikäluokille. Aukusti Salon laatima alakansakoulun opetussuunnitelma kokonais-

---

²⁰⁹ KM 1925:14, 244–245.

²¹⁰ KM1925:14, 244–245.

periaatteen mukaan vuodelta 1935 käsitteli alakansakouluissa opetettavia aineita ja tuntijakoa sekä kasvatuksen tavoitteita. Salo toimi kansakoulun ja alakansakoulun kehittämiseksi ja hän pyrki kehittämään opetussuunnitelmaa elämänläheiseksi ja oppiainerajat ylittäväksi. Hän toimi laajalti kasvatuksen ja opetuksen kehittämiseksi, joten hänen laatimansa alakansakoulun opetussuunnitelma oli laajalti käytössä.²¹¹

Salon opetussuunnitelmaan sisältyi myös voimistelua, leikkejä ja urheilua ensimmäiselle ja toisella luokalla alakansakoulussa, ja niille oli varattu opetuksessa puolitoista tuntia viikossa. Leikkien ja laulujen tuli olla kotimaisia, muutoin niistä ei annettu tarkempia ohjeita. Voimisteluharjoituksia ja urheilumerkkien suorittamista tuli sisältyä alakansakoulujen liikuntakasvatukseen syksyisin, myös kävelyä, juoksua, pallonlyöntiä ja – heittoa tuli kuulua opetukseen. Yleisurheiluakin Salo suositteli harjoitettavaksi alakansakouluissa. Joulun jälkeen Salon mukaan liikuntakasvatuksen tuli käsittää hiihtoa ja vaihtoehtoisesti kelkkailua. Hiihdon harjoittamiseen tuli varata seitsemän viikkoa koulun liikuntakasvatuksen opetuksessa.²¹² Sinällään hiihto ei ollut hallitsevassa asemassa Salon opetussuunnitelmassa, mutta se oli erikseen mainittu omana urheilulajinaan ja sitä varten oli varattu tietty määrä tunteja liikuntakasvatuksessa, mikä osaltaan osoittaa Salon pitäneen hiihdon opetusta jo alakansakoulussa merkittävänä ja tarpeellisena.

Kansakoulua pyrittiin uudistamaan Suomen sotien jälkeen ja vuonna 1946 julkaisi kansakoulukomitea ehdotuksensa kansakoulun ja jatko-opetuksen opetussuunnitelmaksi, joka sisälsi väliaikaisen ehdotuksen kansakoulun tuntijaoksi. Alun perin vuonna 1945 asetetun komitean tehtävänä oli ollut kansakoulun jatko-opetuksen uudistaminen, mutta komitean tehtävä laajentui koko kansakoulun uudistamiseen. Komitea otti kantaa koulukasvatukseen ja sen tavoitteisiin ja kasvatuksen tavoitteiksi komitea asettikin kasvatuksen työhön, ammattiin, sosiaalisuuteen sekä taloudellisuuteen.²¹³ Liikuntakasvatukseen komitea suhtautui myönteisesti ja tähdensi jälleen voimistelun ja urheilun merkitystä kansakoulun kasvatuksessa. Komitean mukaan kansakouluissa oli alettu kiinnittää 1940-luvulla enemmän huomiota liikuntakasvatukseen ja oppilaiden terveyden ylläpitämiseen. Koulun tuli ottaa vastuu liikuntakasvatuksesta, sillä kaikki kansakoululaiset eivät kuuluneet urheilu- tai voimisteluseuroihin tai muihin järjestöihin, joissa liikuntaharrastukset olisivat tavoittaneet lapset ja nuoret. Komitean mukaan koulun vastuulla oli

---

²¹¹ Halila 1950 IV, 58–59.

²¹² Salo 1935, 46–55, 75, 89–93.

²¹³ KM I 1946:10, 7-8.

herättää harrastusta lapsissa ja nuorissa opetuksen kautta, jolloin opettajan rooli oli keskeinen innostettaessa oppilaita omakohtaiseen harrastukseen.²¹⁴

Harrastukseen tuli innostaa koulun liikuntakasvatukselle ja kansakoulun tuntijaossa voimistelulle ja urheilulle olikin varattu kahdesta kolmeen viikkotuntia oppilasta kohden. Komitea kehotti opettajia ohjaamaan oppilaita liikuntaa harrastaviin kerhoihin koulun ulkopuolella, jotta koulun liikuntakasvatuksen puutteita voitiin täydentää. Esimerkiksi koulumatkoilla koululaiset saivat komitean mukaan ruumiinliikuntaa. Talvisin hiihto oli tässä erinomainen keino edistää oppilaiden liikkumista ja terveyttä.²¹⁵ Jälleen kerran opetussuunnitelmakomitea asetti toiveensa välitunteihin ja niillä harjoitettavaan ulkoilmaliikuntaan. Komitean mukaan opettajien tuli kansakouluissa toimia oppilaiden ulkoliikunnan ohjaajina ja kouluissa tuli kunnostaa pihatelineitä liikuntakasvatusta varten. Ylipäätänsä ulkona tapahtuvaan liikuntaan tuli komitean mukaan kiinnittää enemmän huomiota ja kouluissa tuli järjestää mahdollisuuksia kiipeämis- ja roikkumisharjoituksiin sekä talvisin välituntiladun kiertämiseen. Komitea pitikin hiihtoa yhtenä kansakoululaisten terveyttä ja kuntoa ylläpitävänä liikuntamuotona ja komitean mukaan hiihdon ansiosta oppilaat saivat koulumatkoilla erinomaista ruumiinliikuntaa.²¹⁶

Vuonna 1952 julkaistiin vuonna 1945 työnsä aloittaneen komitean mietintö varsinaiseksi kansakoulun opetussuunnitelmaksi.²¹⁷ Kansakoulun kasvatuksen tavoitteiden tuli komitean mukaan olla ajankohtaisia niin yksilöllisiä kuin yhteisöllisiäkin. Komitea asetti oppilaiden henkisten ja fyysisten ominaisuuksien kehittämisen kansakoulukasvatuksen tavoitteeksi, jolloin koulun tehtävänä oli edistää oppilaiden terveyttä sekä painottaa sairauksia ennalta ehkäisevää toimintaa. Koululaiset nähtiin kansakunnan voimavarana, jonka säilyminen terveenä oli välttämätöntä, täten koulun tehtävä oli ruumiillisen kansalaiskunnan kasvattaminen. Vähät liikuntatunnit eivät komitean mukaan suuresti terveyttä edistäneet, mutta jos liikunta muodostui oppilaille koulussa tavaksi, oli koulukasvatus saavuttanut yhden tavoitteistaan. Opetus, joka huomio lasten vaistomaisen liikunnantarpeen, saavutti komitean mukaan tämän tavoitteensa.²¹⁸

---

²¹⁴ KM I 1946:10, 16, 51.

²¹⁵ KM I 1946:10, 52.

²¹⁶ KM I 1946: 10, 52.

²¹⁷ KM II 1952:3, 11-12.

²¹⁸ KM II 1952:3, 11-12, 18, 189.

Komitean suhtautuminen liikuntakasvatukseen olikin myönteistä, sillä komitean lisäjäseniksi valtioneuvosto oli määrännyt voimistelun, yleisurheilun ja palloilun opetusohjelmaa käsittelemään voimistelun ja terveysopin tarkastajat Arvo Vartian ja Annikki Karvosen, voimistelunopettajan Astrid Schnittin, Paavo Teräsvirran ja Kansakoulun liikuntakasvatusliiton sihteerin Toivo Ahjopalon.²¹⁹ Täten komiteaan kuului liikuntakasvatuksena asiantuntijoita, ja osaltaan heidän panoksensa opetussuunnitelma-
mietinnössä näkyikin. Komitean laatimassa ehdotuksessa opetussuunnitelmaksi oli laadittu kullekin kansakoulussa opetettavalle aineelle omat tavoitteensa ja oppisisältönsä. Liikuntakasvatukselle ja sen oppisisällöille oli varattu opetussuunnitelmassa oma osuutensa, sillä liikuntakasvatukselle komitea asetti aivan oman erityisen tehtävänsä kansakoulussa. Liikuntakasvatus kehitti oppilaiden ruumiillisia ominaisuuksia, kun taas muut aineet painottuivat paljolti oppilaiden henkiseen kehitykseen. Tosin liikuntakasvatukseenkaan osalta ei luonteen muokkausta unohdettu, vaan se yksi sen tavoitteista. Lisäksi liikuntakasvatuksen tehtävänä oli tuoda vaihtelua koulutyöhön sekä tuottaa iloa.²²⁰

Komitea suositteli kansakouluissa käytettävän enemmän tunteja liikuntakasvatukseen, jotta terveydelliset ja luonteenkasvatuksen päämäärät olisivat toteutuneet, mutta voittamattomien syiden vuoksi voitiin opetussuunnitelmassa ja kouluissa liikunnalle varata vain kaksi viikkotuntia. Komitean mukaan voitiin keski- ja yläluokilla käyttää liikuntaan kolme viikkotuntia, minkä lisäksi maastourheiluun ja retkeilyyn tuli käyttää kolme peräkkäistä tuntia joka kuukausi. Urheilukilpailuihin voitiin komitean mukaan käyttää lukuvuoden aikana kolme koulupäivää. Täten urheilulle ja maastourheilulle, johon hiihto myös sisällytettiin, varattiin oma tuntimääränsä ja kansakouluille suositettiin tiettyjen tuntimäärien varaamista maastourheiluun.²²¹

Liikuntakasvatuksen oppisisällöt eriteltiin tarkemmin kuin aikaisemmin ehdotuksessa opetussuunnitelmaksi. Kansakoulun liikuntakasvatus jaettiin viiteen kauteen, kuten syksyn ulkourheilukauteen, joka kesti lokakuun puoliväliin, syksyn sisäurheilukauteen, talviurheilukauteen, kevään sisäurheilu ja ulkourheilukausiin. Näinä kausina tuli koulussa harjoittaa voimistelua, yleisurheilua, palloilua sekä maastourheilua. Eniten tunteja oli varattu voimistelulle.²²² Vaikka voimistelulle varattiin yhä eniten tunteja, ei komitea unohtanut urheilua, vaan pyrki edistämään urheilua kansakoulussa. Koska koulussa harjoi-

---

²¹⁹ KM II 1952:3, 3-4.

²²⁰ KM II 1952:3, 189-190.

²²¹ KM II 1952:3, 190.

²²² KM II 1952:3, 190.

tettävien liikuntatuntien määrä oli vähäinen, ehdotti komitea ratkaisuksi kouluissa vapaa-ajalla toimivia liikuntakerhoja, joissa urheilumerkkejä voitiin suorittaa. Aktiivinen kerhotoiminta ei kuitenkaan komitean mukaan tarkoittanut sitä, että koulussa voitaisiin tinkiä liikuntakasvatuksen laajuudesta, sillä useimmiten heikoimmat, eniten liikunnan tarpeessa olevat oppilaat eivät komitean mukaan liikuntakerhoihin hakeutuneet.²²³

Liikuntakasvatuksessa eriteltiin eri liikuntalajien sisällöt tarkemmin kuin aikaisemmin. Opetussuunnitelmaan sisällytettiin liikunnan eri lajeista voimistelua, yleisurheilua, pallopelejä sekä maastourheilua. Maastourheilu oli omana oppisisältönään, johon kuuluivat hiihto, retkeily, maastoleikit ja suunnistaminen. Komitea määritteli hiihdon merkityksen kansakoulun liikuntakasvatuksessa sillä, että Suomen maantieteelliset olosuhteet edellyttivät talviaikaan kaikilta hiihtotaitoa. Komitean mukaan oli suositeltavaa, että kaikki oppilaat saisivat omat hiihtovälineet käyttöönsä. Hiihdon edistämiseksi tuli välineiden hankintaa pyrkiä helpottamaan eri tavoin. Niille, joilla ei ollut mahdollisuuksia hankkia suksia, tuli kouluille hankkia varasuksia ja sauvoja, jotta oppilaat saattoivat lainata niitä. Hiihtotuntien ohjelmaan komitea suositteli sisällytettäväksi niin hiihtotekniikan opetusta kuin hiihtoretkeä ja matkahiihtoja. Mäennousuja ja –laskuja tuli hiihtotunneilla myös opetella. Myös hiihtokilpailut kuuluivat koulujen opetukseen, mistä komitea antoi ohjeita hiihtomatkojen pituudesta. Keskiasteella hiihdettävä kilpamatka sai olla kahdesta kolmeen kilometriä ja yläasteella puolestaan kolmesta neljään kilometriä.²²⁴

Hiihtourheilusta annettiin aikaisempaa yksityiskohtaiset ohjeet kansakoulun liikuntakasvatusta varten vuoden 1952 opetussuunnitelmakomitean mietinnössä. Olennaista oli, että jo 1920-luvulla hiihto oli kuitenkin selkeästi määritelty osaksi kansakoulun liikuntakasvatusta ja se, että hiihto erikseen urheilulajeista mainitaan vuoden 1925 opetussuunnitelmassa osoittaa sen, että sitä pidettiin tärkeänä urheilulajina ja sen oppimista pidettiin välttämättömänä koululaisille. Varsinaisessa kansakoulun opetussuunnitelmassa hiihdon opetussisältöjä eriteltiin tarkemmin, mikä on osoituksena siitä, että hiihdon opetusta haluttiin maanlaajuisesti yhtenäistää siinä missä muunkin kouluopetuksen yhtenäistäminen oli tavoitteena, toisaalta kyseinen urheilulaji nähtiin edelleen merkittävänä osana koulun liikuntakasvatusta.

---

²²³ KM II 1952:3, 191.

²²⁴ KM II 1952:3, 194.

4.2. Hiihdon opetus ja opetusohjeet kansakouluissa

Opetussuunnitelmakomiteoiden määritelmien mukaan hiihto kuului kansakoulun liikuntakasvatukseen olennaisena osana. Kouluhallitus pyrki 1920-luvulta lähtien edistämään hiihtoa ja niinpä se myönsi vuonna 1929 varoja etupäässä suksien hankkimiseen kansakouluille.²²⁵ 1930-luvun alkupuolella kouluhallitus pyrki edistämään hiihdon opetusta antamalla kansakouluille ohjeeksi, että hiihdon opetukseen oli kiinnitettävä erityistä huomiota, jotta kaikki koululaiset olisivat oppineet kansallisen urheilulajin.²²⁶ Vuonna 1935 kouluhallitus ohjeisti kansakouluja käyttämään puolet liikuntakasvatukselle varatusta ajasta urheilun opetukseen, kuten hiihtoon ja yleisurheiluun.²²⁷

Kouluhallituksen lisäksi liikuntakasvattajien ja opettajien näkemyksissä kansakoulun tehtäväksi luettiin hiihtotaidon opettaminen oppilaille ja erilaisen hiihtotoiminnan järjestäminen. Liikuntakasvattajista Anni Collan, Arvo Vartia, Kaarina Kari, Lauri Pihkala ja Paavo Räisänen muun muassa lukivat kansakoulun tehtäviin kuuluvaksi hiihdon opetuksen ja kansakoululaisten perehdyttämisen hiihdon tekniikkaan. Lauri Pihkala määritteli vuonna 1928 Kansakoulun lehdessä koulun hiihdon opetukseen kuuluvan murtomaahiihtoa sekä mäenlaskun opetusta. Erinomaisena keinona hiihdon opetukseen Pihkala esitti olevan koulun läheisyyteen laaditut lasten kehityksen huomioonottavat, vaihtelevat ja riittävän haastavat välituntiladut, joilla oppilaat olisivat voineet harjoitella hiihtoa.²²⁸ Kaarina Kari katsoi myös, että hiihto tuli sisällyttää koulujen opetusohjelmaan ja että oppilaiden hiihtotaitoa oli järjestelmällisesti kehitettävä kouluissa murtomaahiihdon muodossa.²²⁹ Koulujen voimistelun tarkastajan Anni Collanin mukaan kansakouluissa oli laiminlyöty hiihtotaidon opetusta. Collanin näkemyksessä nykyaikainen hiihdon opetus sisälsi vuonna 1931 paljon muutakin kuin pikahiihdon opetusta, joten kansakoulujen opettajia kehoitettiin käymään hiihtokursseilla, jotta he pystyisivät opettamaan oppilailleen hiihdon tekniikkaa.²³⁰

Väinö Kota määritteli kansakouluja varten laatimassaan hiihdon opetusoppaassa hiihdon kuuluvan kansakoulun opetusohjelmaan, sillä oppivelvollisuuden myötä kansakoulu kosketti kaikkien lasten elämää. Täten Kota määritteli opettajien velvollisuudeksi oppilaitaan kohtaan hiihdon opetuksen, koska siten

---

²²⁵ Kouluhallituksen kiertokirje 485/1929, KH III, KA.

²²⁶ Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

²²⁷ Kouluhallituksen kiertokirje 615/1935, KH III, KA.

²²⁸ 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17–18.

²²⁹ Kaarina Kari, 'Pikapiirtoja hiihdon vaikutuksista sekä hiihtotaidosta.', Kisakenttä, 2/1928, 64–65.

²³⁰ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', Kansakoulun lehti, 8/1931, 124–125.

voitiin helpottaa oppilaiden koulumatkoja sekä kehittää uusia hiihtäjäkykyjä kilpaurheilua varten.²³¹ Voimistelunopettaja Paavo Räisäsen mukaan hiihto tuli asettaa ensisijaiseen asemaan kansakoulun liikuntakasvatuksessa ja liikuntatunnit tulikin talvella käyttää lähinnä hiihtoon ja mäenlaskuun. Kansakouluikä oli Räisäsen mukaan otollisin ikä hiihtoharrastuksen juurruttamiseen ja siihen innostamiseen, jotta kaikki koululaiset niin tytöt kuin pojatkin olisivat omaksuneet tärkeän ja hyödyllisen urheilulajin hiihdon.²³²

Hiihto vakiintui 1930-luvulla vähitellen kansakoulujen liikuntakasvatukseen, erityisesti maalaiskansakouluissa hiihdolla oli keskeinen asema liikuntakasvatuksessa.²³³ Maaseudulla mahdollisuuksia voimistelun harjoittamiseen ja muiden talviurheilulajien kuin hiihdon harjoittamiseen ei useinkaan ollut, joten hiihto voitti alaa erityisesti maaseudulla. Kaupungeissa puolestaan hiihdolla ei ollut yhtä voimakasta asemaa liikuntakasvatuksessa kuin oli maaseudulla, sillä kaupungeissa oli rajoitetusti mahdollisuuksia hiihdon harjoittamiseen, sillä kaikkien koulujen läheisyydessä ei ollut sopivaa hiihtomaastoa. Lisäksi kaupungeissa voitiin harjoittaa myös muita talviurheilulajeja, kuten luistelua, mikä osaltaan rajoitti hiihdon harjoittamista.²³⁴

Hiihtourheilun tulolla kansakoulun liikuntakasvatukseen oli kuitenkin omat ongelmansa, sillä alusta lähtien ongelmaksi muodostui se, ettei kaikilla oppilailla ollut hiihtovälineitä. Kouluilla ei ollut välttämättä suksia omasta takaa, eikä varoja hankkia suksia, jotta hiihtotuntien pito olisi onnistunut. Opetus- ja kasvatusalan lehdissä käsiteltiin liikuntakasvatukseen ja hiihdon opetukseen liittyen koulujen välineongelmaa ja pyrittiin löytämään ratkaisuja hiihtovälineiden puutteeseen. Hiihtovälineiden puuttuminen aiheutti opettajien mukaan ongelmia koulun hiihtotuntien järjestämisessä.²³⁵ Varsinkin maaseudulla talvikauden liikunnanopetus keskittyi hiihtoon, joten Paavo Räisäsen mukaan suksia tuli hankkia kansakouluille, jotta niiden kaikki oppilaat voisivat osallistua hiihtotunneille ja opetella hiihtotaidon.

---

²³¹ Kota 1930, 5-6.

²³² Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13-14.

²³³ Laina Mattila, 'Urheilukasvatus kansakouluissamme.', Opettajain lehti, 33/1937, 591; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdonopetus', Kouluvoimistelu ja -urheilu, 1/1951, 13-14.

²³⁴ Väinö Kota, 'Hieman hiihtotaidon opetuksesta', Opettajain lehti, 5/1931, 91-92; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdonopetus', Kouluvoimistelu ja -urheilu, 1/1951, 13-14; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdonopetuksen tavoitteista', Kouluvoimistelu ja -urheilu, 15/1959, 5.

²³⁵ E. Kekki, 'Voimistelu ja urheilu kouluissamme ja suksikysymys.', Opettajain lehti, 6/1924, 85-86; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13-15; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 292;

Suksettomilla oppilailla tuli olla mahdollisuus saada koululta lainaksi hiihtovälineet liikuntatunnin ajaksi, minkä vuoksi koulujen tuli perustaa erityisiä suksivarastoja.²³⁶

Suksia yritettiin hankkia kouluille eri tavoin, joissakin kunnissa kouluille myönnettiin määrärahoja suksien hankkimiseksi ja suksivarastojen perustamista varten.²³⁷ Osa opettajista hankki itse suksia kouluille ja osa puolestaan järjesti tapahtumia, joissa kerättiin varoja suksien hankkimiseksi kouluille. Esimerkiksi järjestämällä maksullisia voimisteluiltoja pyrittiin keräämään varoja kouluille hiihtovälineiden hankintaa varten.²³⁸ Koulujen suksivarastoista voitiin joko lainata oppilaille hiihtotuntien ajaksi välineitä tai suksia voitiin kouluilla jakaa varattomille ilmaiseksi ja varakkaammille puolestaan voitiin myydä koulujen suksia.²³⁹ Koulujen suksipulmaan ja urheiluvälineiden puutteeseen tarttuivat myös kouluhallitus ja eduskunta myöntäen varoja urheilun edistämiseksi kansakouluissa. Vuonna 1929 kouluhallituksen ehdotuksen mukaisesti eduskunta myönsi 100 000 markkaa koulujen urheilun opetukseen ja välineiden hankkimiseen. Varat tuli kouluissa käyttää kouluhallituksen määräysten mukaisesti, jolloin kouluhallituksen kansakouluille lähettämässä kiertokirjeessä määrättiin koulut käyttämään varat urheiluvälineiden, etupäässä suksien hankkimiseen. Samalla kouluhallitus määräsi hankittavaksi kiertopalkintoja kouluille hiihtokilpailuja varten.²⁴⁰ Täten kouluhallituksen tavoitteena oli selkeästi helpottaa kansakoulujen suksipulaa sekä edistää hiihtoa koulujen liikuntakasvatuksessa.

Suksien hankkimisen ohella hiihtoa pyrittiin edistämään kansakouluissa antamalla ohjeita hiihdon opetukseen ja hiihtotuntien pitämiseen opettajille opetusoppaissa sekä opetusalan lehdissä. Aiheesta kirjoitettiin runsaasti Opettajain lehdessä, Kouluvoimistelu ja –urheilulehdessä sekä Kansakoulun lehdessä, joissa opettajat ja liikuntakasvattajat jakoivat käytännön neuvoja hiihdon opetuksesta. Opettajat ja liikuntakasvattajat sisällyttivät hiihdon kansakoululaisten jokaisen luokka-asteen liikunnanopetukseen ja oppilaille oli järjestettävä mahdollisuuksia hiihtoon voimistelutunneilla.²⁴¹ Tosin siitä, tuliko alakansakoululaisille opettaa hiihtotekniikkaa esiintyi eriäviä mielipiteitä. Kouluhallituksen voimiste-

---

²³⁶ Paavo Räisänen, 'Suksivarastoja koululaisille', Opettajain lehti, 4/1955, 14.

²³⁷ Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13–14; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 4/1957, 8–9.

²³⁸ E. Kekki, 'Voimistelu ja urheilu kouluissamme ja suksikysymys.', Opettajain lehti, 6/1924, 85–86.

²³⁹ 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 20–21.

²⁴⁰ Kouluhallituksen kiertokirje 485/1929, KH III, KA.

²⁴¹ Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 24/1941, 381–385; Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme.', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 1/1939, 3; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 292–293.

lun tarkastaja Arvo Vartia sisällytti hiihdon opetuksen kansakoulun ylemmille luokille.²⁴² Samoilla linjoilla oli Väinö Kota kansakouluille suunnatussa hiihdonopetusoppaassaan, sillä Kodan mukaan alakansakouluikäiset olivat liian nuoria hiihdonopetukseen.²⁴³ Alakansakoulu-lehdessä Kerttu Sihvola puolestaan katsoi, että jo alakansakouluikäisessä oli harjoiteltava hiihtoa ja että hiihto soveltui myös nuorempien harrastukseksi. Sihvolan mukaan hiihdon opetusta oli 1940-luvun alkuun asti laiminlyöty kansakouluissa, minkä Sihvola näki epäkohtana alakansakoulujen liikuntakasvatuksessa. Jo paljon nuoremmatkin lapset kykenivät hiihtoa harjoittamaan Sihvolan mukaan, joten alakansakoulussa hiihdon opetus oli perusteltua. Alakansakoululaiset tarvitsivat myös raitista ulkoilmaa ja liikuntaa, mikä oli mahdollista toteuttaa hiihtoharjoitusten kautta.²⁴⁴

Talviurheilukautena suositeltiin käytettävän suuri osa urheilulle varatuista tunneista hiihtoon. Ainakin kaksi viikkotuntia, jotka oli varattu urheilulle tuli talvikautena ohjeiden mukaan käyttää hiihtoon.²⁴⁵ Hiihdon opetuksesta annettiin opettajille runsaasti ohjeita, joiden mukaan hiihdon opetuksen tuli olla kansakouluissa monipuolista, mielenkiintoista harrastusta herättävää sekä lasten yksilölliset ominaisuudet huomioivaa. Hiihdon harjoittamiseen tuli sisällyttää vapaata hiihtelyä koulussa yhdessä hiihde-tyillä laduilla, hiihtoretkeilyä, -kilpailuja, -merkkien suorittamista, mäenlaskua, hiihtotekniikan opetusta sekä hiihtoleikkejä ja -voimistelua.²⁴⁶ Opettajan tuli suunnitella hiihtotunnit tarkoin sekä pyrkiä mahdollisimman tehokkaasti sekä käytännön läheisesti opettamaan oppilailleen hiihtoa. Hiihdon opetus ei saanut muodostua myöskään liian teoreettiseksi, vaan hiihtoa tuli pyrkiä harjoittelemaan käytännössä mahdollisimman paljon.²⁴⁷ Hiihtotunnit ja hiihdettävät hiihtomatkat tuli opettajan suunnitella oppilaiden ikäkauden ja fyysiset voimat huomioiden, jolloin hiihtotunnit eivät muodostuneet liian raskaiksi oppilaille. Opettajan tuli ohjeiden mukaan huomioida kunkin oppilaan yksilöllisyys sekä voimavarat, sillä liian raskaan hiihdon kansakouluopettajat katsoivat vaurioittavan kansakouluikäisten kehitystä ja

---

²⁴² Vartia 1941, 59–64.

²⁴³ Kota 1930, 54.

²⁴⁴ Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 24/1941, 381.

²⁴⁵ Kota 1930, 54; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13.

²⁴⁶ Kota 1930, 55–65; Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme.', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 1/1939, 3; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdonopetuksesta', Opettajain lehti, 1/1951, 13–16; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 292–293; Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 24/1941, 381–385.

²⁴⁷ Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme.', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 1/1939, 3.

terveyttä.²⁴⁸ Varsinkin alimmilla luokilla oli opettaja Helli Salon mukaan oppilaiden ruumis kehittymätön pituuskasvun vuoksi, jolloin raskaat hiihtotunnit olisivat voineet vahingoittaa lasten kehitystä.²⁴⁹

Opettajan omaa osaamista ja roolia liikuntatuntien hiihdon opetuksessa korostettiin ja opettajalta vaadittiin myös itseltään hiihtotaitoa. Ei riittänyt, että oppilaat hiihtivät keskenään, vaan opettajan tuli liikuntakasvattajien sekä hiihtoa ajavien opettajien ohjeiden mukaan itse osata hiihdon eri tekniikoita, jotta hän pystyi nämä taidot opettamaan myös oppilaille.²⁵⁰ Opettajan mukanaolo korostettiin, sillä Opettajain lehdessä vuonna 1945 tuotiin esille, että valitettavan usein opettaja laittoi oppilaat hiihtämään keskenään liikuntatunnilla ja jättäytyi itse hiihtotunnilta pois.²⁵¹ Ilman opettajan läsnäoloa hiihtotunnit eivät vastanneet tarkoitustaan, sillä oppilailta jäi kansakoulun tarkastaja J.A. Tarjanteen mukaan oppimatta hiihtoretkillä keskeisiä asioita luonnosta sekä oikea hiihdon tekniikka.²⁵² Kansakoulunopettajia kehoitettiin osallistumaan opettajille tarkoitetuille hiihtokursseille, jotta he olisivat voineet kehittää hiihtotaitoaan. Lisäksi opettajille suositeltiin hiihdon opaskirjojen ja urheilulehtien käyttöä opetuksessa.²⁵³

Liikuntatunneilla tuli hiihtoa opettaa eri tavoin ja opettajalla oli vaihtoehtoina käyttää kertovaa, selittävää, näyttävää ja kyselevää opetustapaa. Opettajan tuli Kodan hiihdon opetusoppaan mukaan ensin selittää oppilailleen hiihtotavat ja liikkeet, sitten näytettävä liikkeet itse tai laittaa joku oppilaista näyttämään liikkeet muille. Opetuksen tuli tapahtua yhtä aikaa koko luokalle ja oppilaiden oli oltava rivissä.²⁵⁴ Hiihtotekniikan opetus ja hiihtoretket sisällytettiin kansakoulun liikuntakasvatukseen, mutta itse hiihtotekniikan opetus katsottiin tarpeelliseksi vasta kansakoulun ylemmillä luokilla, jolloin hiihdon opetusta tuli Onni J. Vainion ”Liikuntakasvatuksen käsikirjan 1.” mukaan antaa tosimeilessä, tosin huomioiden kunkin koulun erityispiirteet ja olosuhteet hiihdon harjoittelussa. Alemmilla ykkös- ja kakkosluokilla kansakouluissa suositeltiin harjoitettavan etupäässä vapaamuotoista hiihtoa tasaisessa maas-

---

²⁴⁸ Laila Kilkki, 'Hiihdon opetus alakansakoulussa.', Alakansakoulu, 3/1945, 37; Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 1/1942, 5.

²⁴⁹ Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 293.

²⁵⁰ Onni J. Vainio, 'Hiihdon järjestelystä kansakouluissa', Kansakoulun lehti, 3/1934, 38.

²⁵¹ Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 295.

²⁵² V. Lakio, 'Hiihto koulun liikuntakasvatuksessa.', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1941, 9-12; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 14.

²⁵³ 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17-20; Kota 1930, 55; Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35-37; 'Veteraani', 'Kouluelämän pikkuseikkoja', Opettajain lehti, 12/194, 136.

²⁵⁴ Kota 1930, 54.

tossa. Pienimpien kansakoululasten tuli saada vapaasti hiihdellä, laskea mäkeä sekä leikkiä erilaisia hiihtoleikkejä.²⁵⁵

Huolimatta lasten iästä hiihtotunnit neuvottiin aloitettavan hiihtovälineiden tarkastuksella sekä välineiden huoltamisella sekä huoltamiseen liittyvillä harjoituksilla niin ala- kuin yläkansakoulussakin. Opettajan tuli hiihtokauden alussa kiinnittää huomiota oppilaiden varustukseen ja tarkastaa ennen hiihtoharjoitusten ja – retkien aloitusta välineiden kunto sekä ohjata oppilaita välineiden huollossa. Tarvittaessa pojille tuli antaa ohjeita hiihtovälineiden kunnostukseen käsityötunteja varten.²⁵⁶ Oppilaille tuli tähden- tää hiihtovälineistä huolehtimisen ja hoidon tärkeyttä sekä totuttaa oppilaat pienestä pitäen huolehti- maan suksistaan, kuten tervaamaan suksia, korjaamaan suksia kuten paikkaamaan ja korjaamaan ha- jonneita suksia.²⁵⁷

Kansakoulun liikuntakasvatuksessa käytännön harjoittelua ja hiihtoa pidettiin tärkeämpänä kuin erilais- ten hiihtotekniikoiden oppimista.²⁵⁸ Hiihtotunnit voitiin ohjeiden mukaan järjestää niin maastossa kuin koulun läheisyyteen yhdessä hiihdetyillä laduilla. Koulun läheisyyteen hiihdetyt välitunti- ja tuntilatut muodostuivat tärkeäksi osaksi kansakoulujen hiihdon opetusta. Lauri Pihkala ja Paavo Räisänen suosit- telivat hiihtotuntien toteutukseen opettajan oppilaiden kanssa yhdessä hiihtämien latujen hyödyntämis- tä. Pihkalan mukaan hiihtotunnilla tuli hyödyntää lasten kehityksen mukaista ja vaihtelevaa, mahdolti- simman opettavaista hiihtolatuja.²⁵⁹ Paavo Räisänen ohjeiden mukaan hiihtotunnit tuli järjestää siten, että heti ensimmäisellä hiihtotunnilla hiihdettiin yhdessä koulun läheisyyteen maastoon tuntilatut, sekä välituntilatut. Tuntilatut oli pidempi ja sen tuli kulkea vaihtelevassa maastossa, jotta sitä voitiin hyödyn- tää tehokkaasti hiihdon oppimiseen. Ensimmäinen tuntilatut tuli hiihtää helpohkoksi, mistä harjoittelu aloitettiin. vasta myöhemmin hiihtokauden aikana hiihdettiin pidempiä ja vaativampia hiihtoreittejä.²⁶⁰ Keskeiseksi hiihdon oppimisen kannalta liikuntakasvattajat määrittivät välituntilatut, joiden avulla oli tarkoitus herättää oppilaissa innostusta hiihtoon, lisätä hiihdon harjoittelua sekä käyttää välitunnit

---

²⁵⁵ Vainio 1952, 308; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 293.

²⁵⁶ Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1957, 8-9.

²⁵⁷ Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdonopetuksesta', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1951, 14–15;

Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 24/1941, 381–385.

²⁵⁸ Ranne Roni, 'Hiihtotekniikan opetusta.', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1944, 97–98; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittami- nen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 293.

²⁵⁹ 'Hiihto kansakoulussa', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17; Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35.

²⁶⁰ Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 14; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1957, 9.

mahdollisimman tehokkaasti. Välituntiladulla lapset saattoivat hiihtää hiihtomerkkien suorituksia, mikä vuoksi hiihdon opetukseen haluttiin kyseiset ladut sisällyttää.²⁶¹

Koulun hiihto-opetukseen kuului myös hiihtotekniikan opetusta, johon sisällytettiin tasa- ja murtomaa-hiihdon tekniikkaa, mäenlaskua, pujotteluhiihtoa, hyppymäenlaskua, hiihtovoimistelua, käännostekniikkaa sekä jarrutuksia.²⁶² Hiihdon opetuksessa tuli ohjeiden mukaan lähteä helpoimmasta eli tasamaahiihdosta, varsinkin alakoululaisten opetuksessa.²⁶³ Myöhemmin yläkansakoulussa oli tarkoitus siirtyä vaativampiin hiihtotekniikan harjoituksiin. Noin 10-vuotiaana kansakoulun opettajan Helli Salon mukaan lapset olivat valmiita aloittamaan hiihtotekniikan opettelun.²⁶⁴ Hiihtotekniikan opetus ei ollut keskeisellä sijalla kansakoulun liikuntakasvatuksessa. Hiihtotuntien tuli sisältää erilaisia hiihtoleikkejä ja –otteluista, jotka toimivat kansakoululapsia innostavina ja hiihtoharrastukseen kannustavina.²⁶⁵

Hiihtotekniikkaa ja hiihtotapoja katsottiin voitavan toteuttaa maastossa hiihtoretkien aikana. Hiihtoretket olivat keskeisempi osa kansakoulun hiihdon opetusta kuin itse teoreettinen opetus, sillä hiihtoretkillä opittiin käytännössä hiihtämään, liikkumaan luonnossa ja tutustuttiin omaan kotiseutuun. Maastossa toteutettava hiihdon opetus oli tärkeätä, koska opetuksen tavoitteena oli, että oppilaat oppisivat liikkumaan hiihtäen talvisessa maastossa. Oikea hiihtotaito kehittyi voimistelunopettajan Kaarina Karin mukaan nimenomaan maastossa, missä opittiin hiihdontekniikat sekä suksien hallinta hiihtoretkeilyn lomassa.²⁶⁶ Hiihtoretkien toteuttamisesta annettiin opettajille ohjeita teoksessa ”Kansakoulun työtapoja II”, jonka mukaan koulun hiihtoretket olivat virkistäviä ja koko koulua yhdistäviä tilaisuuksia, jotka oli tarkoin suunniteltava. Hiihtoretket tuli toteuttaa niin, etteivät ne rasittaneet liiaksi heikompia oppilaita, mikä vuoksi joko opettaja hiihti edellä tai opettajan määräämät oppilaat, useimmiten hitaimmat hiihtäjät, jotka määräsivät hiihtonopeuden. Ennen matkaan lähtöä opettajan tuli korostaa ohjeiden mukaan joukkokurin merkitystä sekä sitä, että joukossa kulkeminen edellytti sopeutumista. Tavoitteena hiihtoretkeilyssä oli totuttaa heikoimmatkin oppilaat hiihtämään maastossa ja siten juurruttaa hiihtotaitoa kansakouluoppilaiden keskuuteen.²⁶⁷

---

²⁶¹ Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 4/1957, 9.

²⁶² Impola 1948, 386–389; Kota 1930, 60–64; Latuaapinen 1956, 12–23; Vainio 1952, 309–331.

²⁶³ Impola 1948, 387.

²⁶⁴ Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', *Opettajain lehti*, 12/1945, 293–294.

²⁶⁵ Tauno Juurtola, 'Hiihdonkin opetustapoja kehitettävä', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 4/1955, 6; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', *Opettajain lehti*, 12/1945, 293–294.

²⁶⁶ Kaarina Kari, 'Pikapiirtoja hiihdon vaikutuksista sekä hiihtotaidosta.', *Kisakenttä*, 2/1928, 65.

²⁶⁷ Impola 1948, 390–391.

1920-luvun lopulla kouluhallituksen jäsenten tarkastuskertomuksissa Arvo Vartia ja Anni Collan toivat esille kansakouluja koskevissa raporteissaan, että osassa kouluja oli ahkerasti harjoitettu hiihtoa sekä järjestetty hiihtokilpailuja, joihin koulujen liikuntakasvatus talvisin lähinnä painottui.²⁶⁸ Opettajien ja liikuntakasvattajien mukaan hiihto urheilulajina vakiintui vähitellen ja voitti alaa kansakoulujen liikuntakasvatuksessa 1930–40-luvuilla.²⁶⁹ Opettajien kirjoituksista kävi esille, että he järjestivät hiihdon opetusta sekä erilaista hiihtotoimintaa kouluissa, kuten retkiä, hiihtokilpailuja ja hiihtomerkkien suoritusilaisuuksia.²⁷⁰ Monien kansakoulujen läheisyyteen merkittiin koulun tunti- ja välituntilatut, jotka osaltaan edistivät hiihdon harjoitusta.²⁷¹ Hiihto kuului kansakoulujen liikuntakasvatukseen, mutta sen harjoittamisella oli omat rajoituksensa, kuten oppilaiden hiihtovälineiden puute sekä toisaalta opettajien liikuntakasvatukseen liittyvän osaamisen puutteet. Mitä ilmeisimmin hiihtoa haluttiin edistää ja sen opetusta monipuolistaa ja tehostaa, mutta siitä kuinka monessa koulussa eri tekniikoita ja hiihdon opetuksen muotoja käytettiin, ei voida tehdä kattavia yleistyksiä tämän tutkimuksen valossa.

5. HIIHTOMERKKI JA – KILPAILUT KANSAKOULUSSA

5.1. Urheilumerkkijärjestelmä ja hiihtomerkki kansakoulu-urheilussa

Urheilumerkkijärjestelmän kautta urheilua pyrittiin edistämään kouluissa ja järjestöissä lasten ja nuorten omakohtaisena harrastuksena sekä osana liikuntakasvatusta.²⁷² Urheilumerkkien suorittamista pidettiin oikeanlaisena urheiluna, jonka harjoittaminen sopi lapsille. Urheilumerkit osaltaan monipuolistivat kansakoulun liikuntakasvatusta tuomalla eri lajit kansakoulun piiriin.²⁷³ Ensimmäiset urheilumerkit Suomessa kehitettiin 1910-luvulla, jolloin SNLL:ssä vaikuttanut Anni Collan kehitti yhdessä liiton kanssa naisten urheilumerkin. Idea tuli Collanin mukaan Ruotsista, jossa oli suunniteltu samantyyppistä merkkiä naisille.²⁷⁴ Ruotsista saatujen ideoiden ohella partioliikkeellä oli oma vaikutuksensa Collanin urheilumerkkijärjestelmään, sillä 1910-luvulla partioliike sai laajalti kannatusta Suomessa kasvattajien ja liikuntakasvattajien keskuudessa. Monet näkivät partiossa mahdollisuuden harjoittaa urheilua, ilman

²⁶⁸ Kouluhallituksen virkamiesten tarkastuskertomukset 1924–1928, KH III, KA.

²⁶⁹ Laina Mattila, 'Urheilukasvatus kansakouluissamme.', Opettajain lehti, 33/1937, 591; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti 1/1941, 13.

²⁷⁰ Edmund Hapman, 'Hiihtokasvatus kansakouluissa', Kansakoulun lehti, 2/1935, 27; Kaarina Kari, 'Pikapiirtoja hiihdon vaikutuksista sekä hiihtotaidosta.', Kisakenttä, 2/1928, 65; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 4/1957, 9; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 293–294

²⁷¹ Halila 1950 IV, 194.

²⁷² Jääskeläinen 1992, 69–81.

²⁷³ Halila 1949 III, 229.

²⁷⁴ Jääskeläinen 1993, 79; Vainio 1995, 28.

kilpailua.²⁷⁵ Collanin tavoitteena oli saada urheilumerkki koulujen liikuntakasvatusohjelmaan, sillä se kehitti Collanin mukaan urheilun harrastusta terveyttä ja omakohtaista harrastusta silmällä pitäen.²⁷⁶ Hän kehittikin SNLL:n kanssa tyttöjen ja lasten urheilumerkkijärjestelmän, jonka tavoitteena oli edistää kansakoululaisten urheilun harrastusta sekä liikuntakasvatusta kansakouluissa.²⁷⁷ Pojille kehitettiin 1910-luvulla myös oma urheilumerkkijärjestelmänsä, minkä taustalla toimi SVUL:n Poikaurheilujaosto, jonka tavoitteena oli edistää poikien urheilua maanlaajuisesti. Lauri Pihkala vaikutti liiton piirissä ja häneltä tuli ehdotus poikien urheilumerkkijärjestelmän kehittämiseksi.²⁷⁸

Urheilumerkkien jako ja käyttö oli vähäistä ennen 1920-lukua, jolloin urheilumerkkejä ryhdyttiin jakamaan keskusjohtoisesti SVUL:n sekä kouluhallituksen yhteistyönä. Kaikille kansakouluille lähetettiin kouluhallituksen kiertokirjeiden mukana urheilumerkkijärjestelmää koskevia suorituskuvauksia sekä pistetaulukkoja.²⁷⁹ 1920–30-luvuilla kouluhallituksen ja SVUL:n ja SNLL:N yhteistyönä pyrittiin urheilumerkkejä juurruttamaan kansakoulun liikuntakasvatukseen, jolloin kouluhallituksen kiertokirjeissä kansakouluille kehoitettiin kouluissa suorittamaan urheilumerkkejä kaikkina vuodenaikoina. Vuonna 1920 kouluhallitus lähetti kansakoulujen opettajille, tarkastajille sekä johtokunnille kiertokirjeen, jossa kouluja kehoitettiin harjoittamaan urheilua Anni Collanin laatiman liikuntakasvatuskirjasen ”Urheilun järjestely kansakouluissa” mukaan. Kirjasessa oli urheilu ja merkkivaatimukset sisällytetty koulun liikuntakasvatusopetukseen, jolloin koulun liikuntakasvatukseen sisältyi muun muassa juoksua, heittämistä, hyppäämistä ja hiihtoa.²⁸⁰ Kouluhallitus lähetti kansakouluille urheilumerkkisuoritustaulukoita ja suorituskuvauksia myös vuosina 1923 ja 1924, jolloin SVUL:n Poikaurheilujaoston poikia varten laatimat urheilumerkkivaatimukset lähetettiin kouluille yhteistyössä kouluhallituksen kanssa. Samalla kouluhallitus kehotti suuntaamaan nuorten harrastuksen urheiluun sekä kansakoulujen opettajia auttamaan Poikaurheilujaostoa poikien urheilun edistämisessä, valvovan oppilaiden urheilusuorituksia.²⁸¹

---

²⁷⁵ Paavilainen 1994, 16–20; Vainio 1995, 29.

²⁷⁶ Vainio 1995, 30–31.

²⁷⁷ Collan 1920, 12–14; Anni Collan, ’Urheilu kansakouluissa.’, Opettajain lehti, 47/1921, 691–692; Kouluhallituksen kiertokirje 328/ 1920, KH III, KA.

²⁷⁸ Halila 1960, 210–213.

²⁷⁹ Meinander 1992b, 289.

²⁸⁰ Kouluhallituksen kiertokirje, 328/1920, KH III, KA.

²⁸¹ Kouluhallituksen kiertokirje, 360/ 1923, KH III, KA.

Urheilumerkit erosivat jonkin verran toisistaan sen mukaan, minkä ikäisille ne oli suunnattu ja olivatko ne tarkoitettu tytöille vai pojille. SNLL:n lasten urheilumerkki oli tarkoitettu alle 12-vuotiaille tytöille ja alle 10-vuotiaille pojille. 11–15-vuotiaille tytöille oli oma tyttöjen urheilumerkki. Molempiin sisältyi voimistelua, juoksua, korkeushyppyä, pesäpalloa, kävelyä, luistelua, uintia, soutua ja hiihtoa. Hiihto ei vielä 1920-luvulla kuulunut urheilumerkkien pakollisiin suorituksiin, vaan se oli vaihtoehtoisena urheilulajina urheilumerkin suorittamisessa yhdessä uinnin, soudun ja kävelyn kanssa.²⁸² Poikien urheilumerkkejä suositeltiin noin 8-12-vuotiaille ja toisen luokan merkkejä puolestaan suositeltiin hieman vanhemmille pojille. Poikienkin urheilumerkeissä hiihto oli vapaaehtoisena suorituslajina, mutta riippuen merkkiluokasta hiihtomatkan pituus ja suoritus aika vaihtelivat.²⁸³

Urheilumerkkisuorituksia kaikki kansakoulut eivät heti omaksuneet osaksi liikuntakasvatustaan. Merkkejä suoritettiin 1920-luvun alussa 1089 kappaletta, joista 499 poikien, 386 tyttöjen ja 204 lasten merkkiä. Merkkien suorittaminen oli alkuunsa vähäistä, minkä vuoksi merkkien suorittamista pyrittiin edistämään kouluissa.²⁸⁴ Opettajain lehdessä kehoitettiin kouluhallituksen ohella kansakouluja omaksumaan urheilumerkkivaatimusten suorittamisen liikuntakasvatusohjelmaan. Esimerkiksi Anni Collan pyrki edistämään urheilumerkkien suorittamista kansakouluissa ja toi Opettajain lehdessä esille, että kaikissa kansakouluissa tulisi ottaa urheilumerkkien suorittaminen osaksi koulun opetusta, sillä merkit edistivät terveyttä ja kestävyyttä oppilaissa sekä herättivät heissä urheilun harrastusta, joka säilyisi vielä koulun loppumisen jälkeenkin. Lisäksi urheilumerkit edistivät Collanin mukaan oikeanlaista urheilua liiallisen kilpailullisuuden sijaan, sillä urheilumerkkivaatimuksissa toteutuivat urheilun terveydenhoidolliset ja sopusuhtaisen ruumiinkehityksen tavoitteet. Koska useissa kouluissa oli Collanin mukaan vaikeata toteuttaa voimistelunopetusta, tuli näissä sen sijaan toteuttaa urheilumerkkivaatimusten suorittamista. Merkkivaatimukset soveltuivat Collanin mukaan heikompienkin oppilaiden suoritettavaksi, jolloin ne sopivat kansakoulun liikuntakasvatusohjelmaan hyvin.²⁸⁵

---

²⁸² Collan 1920, 12–14; Tyttöjen ja lasten urheilumerkki 1925, Liikuntakasvatus kouluissamme ja tarkastusmatkat ko 16, AC, SUa .

²⁸³ Collan 1920, 11–15; Poikain ja tyttöjen urheilumerkin säännöt 1916, 4-5, Liikuntakasvatusta ja voimisteluntarkastajan tointa koskevia asiakirjoja ko 15, AC, SUa ; Poikain urheilumerkin säännöt 1930, Urheilumerkkijärjestelmät ja vaatimukset, kotelo 37, AC, SUa.

²⁸⁴ Anni Collan, 'Urheilu kansakouluissa.', Opettajain lehti, 47/1921, 691; 'Nuorison voimistelu- ja urheilupäivä. '; Kansakoulun lehti, 8/1928, 65.

²⁸⁵ Anni Collan, 'Urheilu kansakouluissa.', Opettajain lehti, 47/1921, 691–692.

Työ urheilumerkkien ja urheilun edistämiseksi jatkui 1930-luvulla, jolloin kouluhallitus lähetti kierto-
kirjeen kansakouluille, oppikouluille ja seminaareille, johon oli liitetty uudet tyttöjen, lasten ja poikien
urheilumerkkivaatimukset.²⁸⁶ Kouluhallituksen lähettämät uudistetut urheilumerkit olivat ikärajoiltaan
samat kuin aikaisemminkin. Lasten ja tyttöjen urheilumerkkien suorituksiin sisällytettiin hiihtoa ja hiih-
tovoimistelua. Urheilumerkkien suorittamiseen liittyvissä säännöissä tuotiin esille, että hiihtomatkat
hiihrettiin ilman aikarajaa, mutta hiihtomatkat tuli merkitä ylös suorituskirjaan. Urheilumerkkeihin
liittyvät suoritukset tuli arvostella joko opettajan tai urheilumerkin omaavan aikuisen, joiden antamiin
arvosteluihin tuli vastansanomatta ohjeiden mukaan tyytyä.²⁸⁷ Tyttöjen ja lasten urheilumerkkivaati-
musten suorittamiseen liittyi tiettyjä sääntöjä. Kullekin merkille suoritusaikaa oli yksi vuosi ja kutakin
merkin suorituskohtaa sai yrittää kolme kertaa läpäistä. Mikäli kolmannella kerralla ei onnistunut, jos-
sakin lajissa, tuli merkin suoritukset aloittaa alusta, lukuun ottamatta hiihtoa ja uintia.²⁸⁸ SVUL:n Poi-
kaurheiluliiton²⁸⁹ urheilumerkeissä vaatimuksiin sisällytettiin myös murtomaahiihtoa.²⁹⁰

Urheilumerkkien edistämiseksi koulujen liikuntakasvatuksessa ryhdyttiin vuodesta 1932 viettämään
urheilumerkkiviikkoa. Kouluhallituksen kiertokirjeessä kehoitettiin kouluja viettämään urheilumerkki-
viikkoa. Kirjeeseen oli liitetty SNLL:n ja SVUL:n Poikaurheiluliiton lentolehtiset, joissa kehoitettiin
urheilumerkkien suorittamiseen ja urheiluviikon viettoon. Poikaurheiluliiton tavoitteena oli, että opetta-
jat kouluissa ohjaisivat oppilaitaan urheilumerkkien suorittamiseen, minkä helpottamiseksi liitto jakoi
poikien kolmannen luokan urheilumerkkejä ilmaiseksi kouluille.²⁹¹ Urheilumerkkien edistämispyrki-
mykset olivat osoituksena liittojen sekä kouluhallituksen halusta edistää liikuntakasvatusta ja nimen-
omaan urheilun harrastusta koulujen liikuntakasvatuksen piirissä.

Hiihtoa pyrittiin edistämään järjestämällä koululaisten hiihtopäiviä sekä ottamalla käyttöön tyttöjen ja
poikien hiihtomerkit. Esimerkiksi vuosina 1931 ja 1932 järjestettiin koulunuorison talviurheilupäivät
eli hiihtopäivät SNLL:n puheenjohtajan Kaarina Karin aloitteesta. Ensimmäisenä koulunuorison hiih-
topäivät pidettiin keväällä 1931 Helsingissä, Tampereella, Kuopiossa, Joensuussa, Kajaanissa, Oulussa
ja Turussa. Hiihtopäiviä oli järjestämässä opetusministeriön retkeilylautakunta, joka sai rautatiehalli-

---

²⁸⁶ Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

²⁸⁷ Collan 1930, 42–58; 'Tyttöjen ja lasten urheilumerkkivaatimukset uusittu.', Opettajain lehti, 15/1930, 214.

²⁸⁸ SNLL:n lentolehti kansa- ja oppikoulujen opettajille 1932, Urheilumerkkijärjestelmät ja vaatimukset ko 37, AC, SUa.

²⁸⁹ Suomen poikaurheilujaosto muuttui vuonna 1930 Poikaurheiluliitoksi. Halila 1960, 427.

²⁹⁰ Nykänen 1930, 201–203.

²⁹¹ Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

tuksen avukseen tukemaan nuorison hiihtopäivää, sillä junaliikenteessä koulunuorisolla oli mahdollisuus matkustaa puoleen hintaan hiihtopäivän viettoon.²⁹² Poikaurheiluliitto oli osaltaan myös tukemassa hiihtopäivien viettoa ja se esittikin kouluille toiveen, että ne hiihtopäivänä järjestäisivät koululaisille hiihtoretkiä sekä – kilpailuja ja urheilumerkkien suorituskilpailuita.²⁹³

Hiihdon edistämistä varten kehitettiin omat hiihtomerkinsä, joita myös pyrittiin juurruttamaan koulujen liikuntakasvatukseen.²⁹⁴ Vuonna 1934 kouluhallitus lähetti kansakouluille kiertokirjeen, johon oli liitetty SVUL:n Poikaurheiluliiton laatimat poikien hiihtomerkit ja suoritustaulukot.²⁹⁵ Hiihtomerkin tavoitteena oli edistää hiihdon harrastusta poikien keskuudessa ja se oli tarkoitettu alle 18-vuotiaille pojille. Ainoastaan kansa- ja oppikoulujen oppilaat, joilla oli kiitettävä käytösnumero, saattoivat saada hiihtomerkin, kuten oli urheilumerkkien kohdalla. Hiihtomerkkejä oli kaksi harrastaja- ja luokkamerkki, joista ensimmäisen suorittamiseen vaadittiin yhteensä 50 kilometriä hiihtoa vuoden aikana ja jälkimmäisessä tuli hiihtää 75 kilometriä vuoden aikana. Luokkamerkkiin sisältyi myös mäenlaskua sekä suosituksia hiihtomaastosta, hiihto tuli suorittaa mieluiten murtomaahiihtona.²⁹⁶ Hiihtomerkki saavutti suosiot sen käyttöönoton jälkeen, ja neljän vuoden aikana hiihtomerkkien käyttöönotosta oli hiihtomerkin suorittanut 55 730 poikaa, joista luokkamerkin oli suorittanut 10 983 ja harrastajamerkin 44 747 poikaa. Osansa hiihtomerkkien suorittamisessa oli opettajilla, jotka järjestivät hiihtomerkkien suorituskilpailuita sekä työskentelivät liikuntakasvatuksen parissa kouluissa.²⁹⁷

Poikien lisäksi myös tytöt saivat omat hiihtomerkinsä. Vuonna 1934 Kisakenttä-lehdessä informoitiin tyttöjen hiihtomerkeistä, joka oli tarkoitettu alle 16-vuotiaille tytöille. Koska naisillakin oli jo oma hiihtomerkinsä, haluttiin myös tytöille oma hiihtomerkki.²⁹⁸ Aluksi tytöillekin oli kahdenlaisia hiihtomerkkejä, oli tyttöjen pronssi- ja hopeamerkki, joista ensimmäisessä tuli suorittaa hiihtoa 50 kilometriä talven aikana ja jälkimmäisessä tuli talven aikana hiihtää 60 kilometriä sekä suorittaa hiihtotekniikka-harjoituksia. Tyttöjen hiihtomerkkisuoritusten valvojaksi riitti sääntöjen mukaan 16 vuotta täyttänyt

---

²⁹² 'Koulunuorison hiihtopäivät', 9.3.1931, Lehtileikkeet Hiihto 1934–1938, AC, SUa; 'Koululaisten talviurheilupäivät', 9.3.1932, Lehtileikkeet Hiihto 1934–1938, AC, SUa.

²⁹³ 'Hiihtopäivät. Koulut ja poikaurheilujärjestöt', 5.2.1932, Lehtileikkeet Hiihto 1923–1937, AC, SUa.

²⁹⁴ V. Lakio, 'Hiihto koulun liikuntakasvatuksessa', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 7/1941, 12; Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 1/1942, 4.

²⁹⁵ Kouluhallituksen kiertokirje 587/1934, KH III, KA.

²⁹⁶ Poikien hiihtomerkin säännöt 1934, Kouluhallituksen kiertokirje 587/1934, KH III, KA.

²⁹⁷ Tuomo Heikura, 'Hiihtomerkkiä suorittamaan!', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 1/1938, 22.

²⁹⁸ 'Tyttöjen hiihtomerkki', Kisakenttä, 17/1934, 336.

henkilö.²⁹⁹ Vuonna 1939 tuli käyttöön vielä tytöille tarkoitettu kultainen hiihtomerkki, jonka suoritusvaatimukseen sisältyi 80 kilometriä hiihtoa sekä hiihtotekniikan suorituksia, kuten jarrutusharjoituksia mäenlaskussa.³⁰⁰

Hiihdon ja hiihtomerkkien harrastusta pyrittiin 1940-luvulla edistämään Opettajain lehdessä ja Alakan-sakoulu- sekä Kouluvoimistelu ja – urheilu- lehdessä. Opettajain lehdessä esiteltiin poikien ja tyttöjen hiihtomerkkisuorituksia ja vedottiin opettajiin niiden suorittamiseksi. Paavo Räisänen toi Kouluvoimistelu ja – urheilulehdessä esille, ettei hiihdon harrastus ollut niin yleistä koululaisten keskuudessa kuin mitä sen asema kansallisena urheilulajina olisi edellyttänyt. Kansakoulujen hiihdon opetus oli Räisäsen mukaan täysin riippuvainen opettajan henkilökohtaisesta hiihtotaidon osaamisesta ja innostuksesta urheilun opetukseen.³⁰¹ Paavo Räisänen katsoi, että hiihtomerkkien suorittaminen oli mitä erinomaisin keino herättää koululaisissa innostus hiihdon harrastukseen, mihin innostettiin merkitsemällä jokaisen luokan oppilaan hiihtämät matkat päivittäin omaan suoritustaulukkoonsa luokan seinälle. Erityisesti välituntisin hiihdettävät ladut olivat Räisäsen mukaan oppilaiden suosiossa, koska tällöin he pystyivät suorittamaan hiihtomerkkivaatimuksia.³⁰² Hiihtomerkkien suoritusta pyrittiin edistämään järjestämällä erityisiä kansakoulujen välisiä hiihtomerkkisuorituskilpailuja Poikaurheiluliiton toimesta, mistä ilmoitettiin opettajain lehdessä. Kaikki kansakoulut saattoivat ottaa osaa kilpailuihin, joissa palkintoina jaettiin urheiluvälinepalkintoja sekä stipendejä kouluille.³⁰³

Räisänen ei ollut ainoa, joka pyrki edistämään hiihdon harrastusta hiihtomerkkien kautta. Vuonna 1941 Suomen Poikaurheiluliitto pyrki Opettajain lehdessä innostamaan kansakouluja ottamaan hiihtomerkin osaksi liikuntakasvatuksen ohjelmaa. Liitto vetosi siihen, että poikien hiihtomerkki oli merkittävin keino hiihtotaidon juurruttamiseksi kasvavaan polveen, mikä puolestaan oli ensiarvoisen tärkeää maanpuolustuskyvyn ja – kunnan kannalta. Jokaisen pojan tuli liiton mukaan oppia hiihtotaito mahdollisimman nuorena, jotta taito olisi ollut täydellinen asepalvelusiässä.³⁰⁴ Poikien hiihdon harrastus ja innostaminen oli erityisen mielenkiinnon kohteena ja Poikaurheiluliiton merkkejä tuotiin esille lehdistössä, jonka kautta liitto yritti vedota kouluihin poikien hiihdon harrastuksen edistämiseksi. Erityisesti

---

²⁹⁹ SNLL:n merkkivaatimukset tytöille ja lapsille 1937, Liikuntakasvatus kouluissamme ja tarkastusmatkat, ko 16, AC, SUa.

³⁰⁰ 'Tyttöjen kultainen hiihtomerkki', Kisakenttä, 1/1939, 12.

³⁰¹ Paavo Räisänen, 'Hiihtoharrastuksen tehostamisesta kansakouluissa.', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1944, 9-10.

³⁰² Paavo Räisänen, 'Kansakoulujen hiihdon opetuksesta', Opettajain lehti, 4/1943, 71.

³⁰³ 'Kilpakutsu kansakoulujen väliseen hiihtomerkkisuorituskilpailuun', Opettajain lehti, 6/1945, 147.

³⁰⁴ 'Pojat hiihtomerkkiä suorittamaan!', Opettajain lehti, 4/1941, 83-84.

hiihtomerkeillä katsottiin olevan keskeinen asema poikien hiihtoharrastuksen herättämisessä.³⁰⁵ Myös Kisakenttä-lehdessä vedottiin hiihtomerkkien suorittamisen puolesta, koska hiihtotaito nähtiin merkittävänä maanpuolustuskunnan vuoksi. Hiihtomerkkejä tuli SNLL:n mukaan suorittaa, sillä jokaisen lapsen ja aikuisen velvollisuutena oli omata kyseinen maanpuolustustaito.³⁰⁶

Vähitellen hiihtomerkit saavuttivat suosiotaan, sillä vuoteen 1941 mennessä oli pojille tarkoitettuja hiihtomerkkejä suoritettu 89 445 kappaletta yhteensä. Tästä huolimatta hiihtomerkkien suorittaminen oli vuonna 1939 sodan vuoksi vähäistä, jolloin poikkeusolojen jälkeen pyrittiin merkkien suorittamista jälleen edistämään niin lehdistössä kuin kouluhallituksenkin toimesta.³⁰⁷ Vuonna 1941 kouluhallitus lähetti kansakouluille kiertokirjeen, johon oli liitetty Poikaurheiluliiton uudistetut urheilu- ja hiihtomerkkisuoritusvaatimukset. Samalla lähetettiin myös SNLL:n hiihtomerkkivaatimukset tytöille ja lapsille. Kouluhallitus kehotti kouluja kiinnittämään enemmän huomiota koululaisten urheilun harrastukseen, minkä herättämiseksi opettajien tuli innostaa oppilaitaan urheilumerkkien, erityisesti kouluhallituksen mukaan hiihtomerkkien, suorittamiseen.³⁰⁸ Alle 13-vuotiaat lapset saivat omat hiihtomerkinsä, jotka oli suunnattu niin tytöille kuin pojillekin. Lapsille oli kulta-, hopea- ja pronssimerkit, joiden vaatimukset vaihtelivat hiihtomatkojen osalta. Hiihtomatkojen lisäksi merkkisuorituksiin sisältyi hiihtovoimistelua, hiihtokyykyn ja mäennousun harjoituksia.³⁰⁹

1940-luvun lopulla kansakoululaisten urheilu- ja hiihtomerkkisuoritukset uudistettiin Kansakoulun liikuntakasvatusliiton toimesta. KLL:n urheilumerkkejä pyrittiin alusta asti saattamaan valta-asemaan kansakoulujen urheilumerkkisuorituksissa monien erityisliittojen urheilumerkkien sijaan. Kouluhallitus kiinnitti vuonna 1945 huomiota siihen, että kansakouluissa suoritettiin monien eri liittojen urheilumerkkejä, eikä kouluilla ollut yhtenäisiä merkkivaatimuksia, joita niiden olisi tullut suorittaa, minkä kouluhallitus katsoi hankaloittavan opettajien toimintaa liikuntakasvatuksen saralla. Kouluhallitus kääntyi asiassa opetusministeriön puoleen, joka ryhtyi edistämään kansakoulujen urheilumerkkien yhtenäistämistä. Opetusministeriö oli yhteydessä Valtion Urheilu- ja Voimistelulautakuntaan, joka kutsui samana vuonna eri liittojen edustajat kokoukseen, jossa suunniteltiin koulujen urheilumerkkijärjestel-

---

³⁰⁵ '89445 poikain merkkiä' 13.1.1941; 'Hiihtomerkkejä suorittamaan.', 17.1.1941; 'Pojat hiihtämään ja hiihtomerkkiä tavoittelemaan!', 14.1.1942, Lehtileikkeet eri aiheita ko 71, AC, SUa.

³⁰⁶ 'Tämän hetken tunnus: Hiihtomerkki jokaisen rintaan', Kisakenttä, 5/1941, 48.

³⁰⁷ 'Pojat hiihtomerkkiä suorittamaan!', Opettajain lehti, 4/1941, 84.

³⁰⁸ Kouluhallituksen kiertokirje 762/1941, KH III, KA.

³⁰⁹ 'Lasten hiihtomerkkien vaatimukset', Kisakenttä, 6/1941, 79.

män yhtenäistämistä. Myös Suomen Kansakoulunopettajain Liiton edustajat kutsuttiin kokoukseen ja liitto ilmoitti olevansa valmis kehittämään erityistä kansakouluille suunnattua urheilumerkkijärjestelmää.³¹⁰

Alusta lähtien Kansakoulunopettajain liiton yhteyteen perustettu Kansakoulun liikuntakasvatusliitto toimi urheilumerkkijärjestelmän kehittämisen ja yhtenäistämisen puolesta ja sen tehtävänä oli levittää urheilumerkkejä kansakouluihin. Kansakoululaisille liitto kehitti omat urheilumerkkinsä hiihdossa, yleisurheilussa, voimistelussa, uinnissa, retkeilyssä ja luistelussa. Kuhunkin merkkiin sisältyi neljä vaikeusastetta rauta-, pronssi-, hopea- ja kultamerkit.³¹¹ Heti vuonna 1946 liitto ilmoitti kansakoululaisille suunnatun hiihtomerkin kehittamisestä ja sen suoritusvaatimusten lähettämisestä kansakouluille.³¹²

Kansakoulun liikuntakasvatusliiton urheilumerkit olivat opettaja Paavo Räisäsen mukaan sopivat kansakoulujen liikuntakasvatukseen, sillä merkkejä olivat olleet laatimassa koulujen opetusolosuhteet sekä lasten kehitystason tuntevat opettajat, joten liiton merkit vastasivat parhaiten tarkoitustaan.³¹³ Merkkien eduksi myös koulujen voimistelun ja terveysopin tarkastaja Annikki Karvonen katsoi, että ne soveltuvat paremmin kansakoulujen opetukseen, sillä niissä oli vähemmän suoritusvaatimuksia kuin aikaisemmin kouluissa käytetyissä merkeissä, jolloin niiden suorittaminen koulun liikuntatuntien aikana oli helpompaa.³¹⁴ Merkkien hyväksi luettiin myös se, että ne olivat poliittisesti riippumattoman liiton sekä yhden liiton merkkejä. Jo vuonna 1934 Kansakoulun lehdessä esitettiin, että kouluista tulisi poistaa poliittisten urheilujärjestöjen merkit ja ettei koululaisten tullut käyttää näiden järjestöjen merkkejä. Lehdessä toivottiin, että SVUL:n Poikaurheiluliiton ja TUL:n merkkien sijaan, olisi kouluissa käytetty jo tuolloin kansakouluille suunnattuja omia merkkejään.³¹⁵

KLL:n urheilumerkit saavuttivat vähitellen suuremman suosion kansakouluissa muiden järjestöjen merkkien sijaan opettaja Paavo Räisäsen mukaan. Liiton merkeistä suosituin oli hiihtomerkki, jota suoritettiin vuosina 1948–1950 enemmän kuin liiton muita lajimerkkejä. Liiton hiihtomerkkejä esiteltiin vuosittain Opettajain lehdessä, johon hiihtomerkkien suoritusvaatimukset ja – taulukot julkaistiin kai-

---

³¹⁰ Ahjopalo 1948, 423–427.

³¹¹ Ahjopalo 1948, 427.

³¹² Paavo Räisänen, 'Kansakoululaisten hiihtomerkki', 1946, KLL:n lehtileikkeet, KLL:n arkisto, SUa.

³¹³ Räisänen 1952, 222.

³¹⁴ Annikki Karvonen, 'Miksi uudet urheilumerkkivaatimukset kouluihin.', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 2/1947, 7

³¹⁵ Olavi Manninen, 'Kansakouluoppilaat ja urheilumerkit', *Kansakoulun lehti*, 9/1934, 133.

kille nähtäväksi.³¹⁶ Hiihtomerkkejä oli omansa pojille ja tytöille rauta-, pronssi-, hopea-, kulta- ja taitomerkit, jotta kaikilla oppilailla oli mahdollisuus hiihtomerkin suorittamiseen siten kuin itse pystyi. Poikien ja tyttöjen hiihtomerkit erosivat siinä toisistaan, että poikien suoritusvaatimukset olivat hiihtomatkien osalta pidemmät.³¹⁷ Hiihtomerkkien suorittamista varten annettiin Opettajain lehdessä ohjeita, jotta merkkien suorittamista kouluissa olisi edistetty. Hiihtosuoritukset tuli aina opettajan merkitä suorituspöytäkirjaan tai tehtävää varten tuli olla oma hiihtopäivystäjensä. Keväällä opettajan tuli laskea oppilaiden hiihtomatkat ja sitten ilmoittaa oppilaille, mitkä merkit he saivat.³¹⁸

Hiihtomerkkivaatimukset toimivat tavoitteellisena opetusmenetelmänä liikuntakasvatuksessa, jolloin opettajien tuli kansakouluissa Opettajain lehden mukaan pyrkiä järjestämään mahdollisuuksia oppilaille hiihtomerkkien suorittamiseen. Hyviä tapoja hiihtomerkin edistämiseen kouluissa katsottiin olevan välituntilatujen tekeminen, kodin ja koulun välille tehdyt hiihtoladut sekä liikuntatunteja varten maastoon tehdyt hiihtoladut.³¹⁹ Koulun hiihtotoiminnan lisäksi KLL pyrki edistämään hiihtomerkkien suorittamista järjestämällä merkkihiihtotapahtumia kansakoulujen välillä. Kaikilla kansakouluilla oli mahdollisuus osallistua suureen merkkihiihtotapahtumaan, johon koulut saattoivat osallistua ilmoittautumalla KLL:lle. Palkintoina jokaisen sarja viidelle parhaalle koululle jaettiin urheiluvälineitä, esimerkiksi suksia.³²⁰

Urheilumerkkijärjestelmä ja hiihtomerkit olivat kansakoulujen liikuntakasvatuksessa väline urheilun opetukseen ja toteutukseen. Urheilumerkkien avulla kansakouluoppilaita pyrittiin innostamaan urheilun ja liikunnan harrastukseen myös vapaa-aikana koulun ulkopuolella, koska opettajat ja liikuntakasvattajat tiedostivat, etteivät koulun vähäiset liikuntatunnin riittäneet täyttämään oppilaiden liikunnan tarvetta ja edistämään terveyttä.

---

³¹⁶ 'Kansakoululaisten Hiihtomerkin suoritusohjeita', Opettajain lehti, 8/1946, 131; 'Kansakoululaisten hiihtomerkin suorituspöytäkirja', Opettajain lehti, 1/1951, 9.

³¹⁷ Räisänen 1952, 222–223, 240.

³¹⁸ 'Kansakoululaisten Hiihtomerkin suoritusohjeita', Opettajain lehti, 8/1946, 131; Paavo Räisänen, 'Kansakoululaisten hiihtomerkki', 1946, KLL:n lehtileikkeet, KLL, SUa.

³¹⁹ 'Koululaisten hiihdon harrastuksesta', Opettajain lehti, 6/1956, 12.

³²⁰ 'KLL:n Suuri Merkkihiihto', Opettajain lehti, 1-2/1954, 16.

5.2. Hiihtokilpailut

Urheilun yleistyminen ja vakiintuminen kansakoulujen liikuntakasvatuksessa loi osaltaan myönteistä ilmapiiriä kansakoulujen urheilukilpailuja kohtaan.³²¹ Kouluhallituksen asettamien tavoitteiden mukaan koulujen tuli innostaa oppilaita omakohtaiseen urheilun harrastukseen.³²² Harrastuksen herättämiseksi liikuntakasvattajat katsoivat, että kouluissa tuli järjestää urheilukilpailuja, joita pidettiin varsin sopivana ajanvietteenä lapsille ja nuorille.³²³ Kilpailujen kautta pyrittiin löytämään urheilussa lahjakkaita oppilaita, mutta ennen kaikkea tavoitteena oli urheiluharrastuksen herättäminen. Paavo Räisänen mukaan tuli pyrkiä siihen, että kaikki koulujen oppilaat osallistuisivat kilpailuihin, sairaita lukuun ottamatta. Kansakoululaisten ruumiillisen kunnon kehittäminen ja edistäminen oli koulukilpailujen ensisijainen päämäärä.³²⁴

Urheilukilpailuista suositeltiin kansakouluissa järjestettävän erityisesti joukkuekilpailuja. Kilpailujen järjestämistä varsinkin hiihdossa, luistelussa, juoksussa ja pallopeleissä pidettiin suositeltavana. Aina-kin pojille tuli järjestää eri lajeissa urheilukilpailuja.³²⁵ Kilpailujen tavoitteena oli paitsi harrastuksen ja urheiluinnostuksen herättäminen myös kilpailuvaiston kehittäminen ja jalostaminen.³²⁶ Urheilukilpailujen ja hiihtokilpailujen järjestämisestä opettajat ja liikuntakasvattajat kävivät keskustelua opetus- ja kasvatusalan lehdissä. Hiihtoa koskien kirjoituksia esiintyi paljon ja hiihtokilpailujen järjestämisestä, kilpailusäännöistä annettiin lukuisia ohjeita ja kehoitettiin kouluissa järjestämään hiihtokilpailuja. Hiihdon opetuksen ja harrastuksen edistäminen luettiin kansakoulun tehtäviin, jolloin kouluissa tuli pyrkiä tätä urheilulajia edistämään. Hiihtokilpailujen katsottiin kuuluvan olennaisena osana kansakoulujen hiihdon opetukseen.³²⁷

Ensimmäiset kansakoulujen hiihtokilpailut laajemmalti järjestettiin jo vuonna 1907 Helsingissä kansakoulunopettajien toimesta.³²⁸ Hiihtokilpailut yleistyivät vähitellen 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun myötä. Väinö Kota toi esille kansakoulunopettajille suunnatussa opetusoppaassa ”Hiihtotaidon opetus

---

³²¹ Sirén 1980, 74–75.

³²² Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

³²³ Yrjö Nykänen, ’Koulujen kilpailutoiminnasta’, *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 2/1936, 42.

³²⁴ Paavo Räisänen, ’Ajankohtaisia ajatuksia kansakoulun liikuntakasvatuksesta.’, *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 1/1947, 7.

³²⁵ Tanner 1928, 30.

³²⁶ Räisänen 1952, 227.

³²⁷ ’Liikuntakasvatus’, *Opettajain lehti*, 9/1923, 117; A. R-maa, ’Hiihtourheilu kansakoulussa ja koulujenvälisten hiihtokilpailujen merkitys’, *Opettajain lehti*, 4/1928, 48–49; Paavo Räisänen, ’Hiihtoharrastuksen tehostamisesta kansakouluissa.’, *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 1/1944, 10.

³²⁸ Autonen 1921, 139–140.

kansakoulussa”, että hiihtokilpailuja oli 1920-luvun lopulta lähtien ryhdytty enenevässä määrin kouluissa järjestämään ja kouluissa oli herännyt enemmän kiinnostusta hiihtokilpailuja kohtaan.³²⁹ Samoin tuotiin esille Opettajain lehdessä, että kouluissa järjestetyt hiihtokilpailut olivat yleistyneet ja niitä järjestettiin yhä enemmän opettajien ansiosta. Eri puolella Suomea järjestettiin hiihtokilpailuja oppilaille, mikä näkyi Opettajain lehdessä ja Kansakoulun lehdessä kilpailujen uutisointina sekä kilpailutulosten julkaisujen muodossa. Suurin osa järjestetyistä kilpailuista oli koulujenvälisiä kisoja, jotka järjestettiin kuntien kansakoulujen kesken.³³⁰

Hiihtokilpailujen suosion taustalla vaikutti osaltaan se, että suhtautuminen urheiluun oli myönteisempää kuin aikaisemmin.³³¹ Erilaisilla urheilu-, nuoriso- ja työväenjärjestöillä oli oma vaikutuksensa kansakoulujen liikuntakasvatukseen ja urheilun tuloon kouluihin.³³² Hiihtourheilun edistämiseksi toimivat suojeluskunnat, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Poikaurheiluliitto ja Suomen Naisten Liikuntakasvatusliitto.³³³ Suojeluskuntien ohjelmassa hiihdolla oli oma erityinen asemansa ja ne toimivat hiihdon edistämiseksi myös kouluissa.³³⁴ Suojeluskunnat vaikuttivat suoraan koulujen liikunnanopetukseen järjestämällä esimerkiksi urheilukilpailuja. Kansakoulujen opettajistoa kuului suojeluskuntiin,³³⁵ joten sitä kautta omaksutut näkemykset urheilusta ja hiihdosta kilpailuineen tulivat kansakouluihin.³³⁶

Järjestöjen lisäksi kouluhallitus pyrki edistämään hiihdon harrastusta kansakouluissa, minkä toteuttamiseksi se tuki myös koulujen hiihtokilpailuja. Vuonna 1929 kansakoulujen piiritarkastajille lähetetyssä kiertokirjeessä kouluhallitus ilmoitti eduskunnan myöntäneen varoja kansakoulujen talviurheilukisojen kiertopalkintoja ja suksia varten. Kiertopalkintojen hankkimista varten määrätty rahat oli kouluhallituksen mukaan käytettävä ensisijassa kuntien kansakoulujen välillä järjestettäviä hiihtokilpailuja varten. Kiertopalkintoja koskien kouluhallitus määräsi tietyt säännöt, joita kilpailuissa tuli noudattaa. Kilpailut tuli järjestää kaikkien saman kunnan yläkansakoulujen sekä tyttöjen että poikien kesken. Poikien hiihtomatkan tuli olla kolme kilometriä ja tyttöjen kaksi kilometriä, minkä lisäksi kunkin kansakoulun hiih-

---

³²⁹ Kota 1930, 65.

³³⁰ 'Hiihtoharrastuksesta Pohjois-Karjalan kansakouluissa', Opettajain lehti, 13/1928, 186; 'Koulujen väliset hiihtokilpailut Kirvussa.', Opettajain lehti, 11/1930, 151; 'Kansakoulujen väliset hiihtokilpailut Joroisissa', Opettajain lehti, 14/1930, 199; 'Koulujen väliset Toivonliittojen urheilukilpailut', Opettajain lehti, 15/193, 261.

³³¹ Heikkinen 1981, 66.

³³² Jääskeläinen 1992, 77–79.

³³³ Heikkinen 1981, 33–36, 67, 83, 158.

³³⁴ Vasara 1997, 602–604.

³³⁵ Meinander 1992b, 299.

³³⁶ Nykänen 1931, 14.

totulosta laskettaessa tuli huomioida, että ainakin 20 prosenttia kunkin kansakoulun oppilaista oli hiihtänyt kilpailumatkan. Kiertopalkinnon sai kansakoulu, joka voitti hiihtokisat.³³⁷

Kouluhallituksen ohella kansakoulujen opettajat ja liikuntakasvattajat suhtautuivat pääasiassa myönteisesti hiihtokilpailuihin. Kansakoulun lehdessä vuonna 1936 tuotiin esille, että koulujen hiihtokilpailujen järjestäminen oli tarpeellista, koska ne tarjosivat lasten ylimääräiselle energialle purkautumisväylän, millä tavalla vältettäisiin lasten epätoivottavaa käyttäytymistä. Kilpailuilla oli myös opettavainen tarkoitus, koska ne opettivat lapsia selviytymään vaikeissakin olosuhteissa. Jo lapsena kilpailut opettivat selviytymään, jolloin aikuisiälläkin kestävyys oli täten taattu.³³⁸ Kriittisiäkin näkemyksiä hiihtokilpailuja kohtaan esiintyi, vaikka pääasiassa suhtautuminen oli myönteistä. Esimerkiksi voimistelun tarkastaja Anni Collan katsoi, ettei kansakouluissa olisi pitänyt lainkaan järjestää hiihtokilpailuja. Collanin mukaan hiihtokilpailuista kansakouluissa oli enemmän haittaa kuin hyötyä, sillä ne toivat huonoimmat puolet esiin opettajissa ja oppilaissa, minkä vuoksi kilpailut oli parasta jättää koulujen ulkopuolelle. Mikäli kouluissa välttämättä haluttiin kilpailuja järjestää, tuli ne Collanin mukaan järjestää eri tavoin tytöille ja pojille, siten että molemmat hiihtivät kilpamatkan eri aikoina. Lisäksi alipainoisilta oppilailta tuli kilpaileminen kieltää kokonaan.³³⁹ Collan ei ollut yksin kilpailuja epäilevän kantansa kanssa, ja nekin jotka kannattivat hiihtokilpailuja, kantoivat huolta lasten liikarastuksesta kilpailujen aikana, sillä liiallisen kilpailun pelättiin kuolettavan lasten urheiluinnotuksen, vaurioittavan lasten fyysisistä kehitystä sekä johtavan siihen, ettei aikuisiällä kyennyt voittamaan hiihtokilpailuissa.³⁴⁰

Hiihtokilpailujen suotuisat vaikutukset pysyivät liikuntakasvattajien mukaan, kunhan kilpailut järjestettiin oikealla tavalla ja niiden todellista terveyttä urheiluharrastusta herättäviä päämääriä silmälläpitäen. Hiihtomatkat eivät saaneet olla liian pitkiä, eikä kilpailureitti saanut olla liian vaikeassa maastossa. Pojille suositeltiin kilpailumatkaksi noin kolmesta neljään kilometriä ja tytöille kahdesta kolmeen kilometrin matkaa.³⁴¹ Alle 10-vuotiaille suositeltiin kilpahiihtomatkoiksi puolesta kilometristä kahden kilometrin pituisia matkoja.³⁴² Jo alakansakouluikäisillekin suositeltiin hiihtokilpailuja hiihtoharrastuk-

---

³³⁷ Kouluhallituksen kiertokirje 485/1929, KH III, KA.

³³⁸ E. Hampaala, 'Hiihtokilpailujen järjestämisen edellytyksistä', Kansakoulun lehti 2/1936, 28.

³³⁹ Anni Collan, 'Hiihtokilpailujen järjestäminen.', Opettajain lehti, 11/1928, 152.

³⁴⁰ Kota 1930, 65–66; Lappalainen 1935, 7-10, 30, 44–47.

³⁴¹ Kota 1930, 66; Paavo Räisänen, 'Hieman koulujen välisten hiihtokilpailujen järjestelystä', Opettajain lehti, 8/1939, 202.

³⁴² Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 292–295.

sen herättämiseksi, mutta kilpailuja ei saanut olla liian usein. Lisäksi koulujen välisiin hiihtokilpailuihin osallistumista alakansakoululaisille ei suositeltu.³⁴³

Hiihtokilpailut näyttivät saavan osakseen suosiota aina sotavuosiin asti, jolloin hiihtokilpailujen järjestäminen jäi vähäiseksi. 1940-luvulla pyrittiin tämän vuoksi herättämään hiihtokilpailuperinnettä uudelleen, jotta kansakoulujen liikuntakasvatusta olisi saatu tehostettua ja jotta hiihtotaitoa olisi saatu edistettyä kansakoululaisten keskuudessa Erinomaisena hiihtoharrastuksen ja – kilpailujen uudelleen herättäjänä Räisänen näki harrastuskilpailut, joissa ei pyritty yksilöllisesti hyviin suorituksiin, vaan joukkojen vetämiseen urheilun pariin.³⁴⁴ Opettajain lehdessä ja Kouluvoimistelu- ja urheilulehdessä kouluja kehoitettiin organisoimaan hiihtokilpailut uudelleen.

Kansakouluissa kehoitettiin järjestämään hiihtokilpailuja koulujen sisällä mutta myös entistä enemmän koulujen välillä suositeltiin järjestettävän kilpailuja. Kilpailujen edistämistä perusteltiin sillä, että tehostamalla koulujen kilpailutoimintaa päästiin parempiin tuloksiin lasten terveyden ja ruumiinkunnan edistämiseksi. Pääpaino kansakoulujen kilpailutoiminnan edistämiseksi tuli olla koulujen välisissä harrastusluontoisissa kilpailuissa, joiden tuli olla harrastukseen innostavia ja niissä tuli huomioida se, että kaikilla oli niihin mahdollisuus osallistua. Joka pojan ja tytön hiihtokilpailut, jotka oli tarkoitettu kaikille kansakoululaisille ja niiden lisäksi tuli järjestää Kansakoululaisten mestaruushiihdot, joissa kilpailisivat koulujen parhaimmat hiihtäjät.³⁴⁵

Heti toimintansa alussa liitto otti tavoitteekseen hiihdon edistämisen suunnittelemalla kansakoululaisille omat hiihtomerkit tytöille ja pojille, jotka päätettiin lähettää kouluille.³⁴⁶ Kansakoululaisten hiihtokilpailujen järjestäjänä toimi KLL, jonka perustamisesta lähtien otettiin hiihtokilpailut liiton ohjelmaan. Perustamisvuoden lopulla johtokunnan kokouksessa päätettiin kansakoululaisille järjestettävistä hiihtokilpailuista, joiden kilpailusarjat päätettiin jakaa maalais- ja kaupunkikansakoulujen sarjoihin. Palkinnoiksi kilpailuihin liitto halusi 100 paria suksia, minkä ohella kilpailut päätettiin järjestää ensimmäistä kertaa kokeiluluonteisina.³⁴⁷

---

³⁴³ Kerttu Sihvola, 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa.', Alakansakoulu, 1/1942, 4.

³⁴⁴ Paavo Räisänen, 'Kansakoulujen urheilukilpailuista, Opettajain lehti, 8/1945, 181.

³⁴⁵ 'Kansakoululaisten suurkisat', Opettajain lehti, 12/1945, 296; Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1957, 9-10.

³⁴⁶ KLL:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 10.2.1946, 2, KLL, SUa.

³⁴⁷ KLL:n johtokunnan kokouksen pöytäkirja 28.12.1946, 1-3, KLL, SUa.

Koulujen hiihtokilpailukäytäntöjen yhtenäistämistä varten liikuntakasvatusliitolta pyydettiin ohjeet koulujen hiihtokilpailuja varten.³⁴⁸ Liiton kilpailusäännöt lähetettiin kouluille vuonna 1950 ja niissä neuvottiin järjestämään kilpailut ja – matkat sukupuolen mukaan. Pojat hiihtivät pidemmät matkat kuin tytöt. Lisäksi painotettiin, etteivät kilpareitit saaneet olla liian vaikeita, eikä kilpailuja saanut olla liian usein. Hiihtokilpailujen jälkeen opettajia ohjeistettiin kiinnittämään erityistä huomiota oppilaiden terveyteen.³⁴⁹

Vuonna 1947 järjestettiin KLL:n toimesta suuri koulujenvälinen hiihtokilpailu kansakouluja varten. KLL:n toiminta otettiin tyytyväisenä Opettajain lehdessä vastaan, sillä liiton laatimat kilpailusäännöt toivat toivottua yhtenäisyyttä kilpailujen järjestämiseen, sääntöihin koulujen sisäisissä, koulujen välisissä, tarkastuspiirien sekä koko maan kattavien kilpailujen osalta.³⁵⁰ KLL:n koulujen väliset hiihtokilpailut olivat harrastusluontoiset, joissa ratkaisevaa voiton kannalta oli hiihtoharrastuksen määrä eli jokaisessa kansakoulussa oppilaiden tuli hiihtää mahdollisimman paljon suorittamalla KLL:n hiihtomerkkivaatimukset. Poikien tuli hiihtää KLL:n hiihtomerkin vaativammat suoritukset kuin tyttöjen. Lisäksi kilpailussa koulut jaettiin maalais- ja kaupunkikansakouluihin ja eri luokka-asteisiin, jotka kilpailivat omissa sarjoissaan.³⁵¹ Suuren hiihtokilpailun lisäksi kansakoululaisille järjestettiin vuodesta 1947 lähtien myös kansakouluväen talvikisat, jotka alkoivat vuonna 1946 opettajien talvikisoina, mutta joiden yhteyteen liitettiin kilpailuja kansakoululaisille. Ensimmäiset kansakoulun talvikisat olivat suosittuja ja niihin osallistui yhteensä 300 nuorta kilpailijaa.³⁵²

Kansakoulun suuria hiihtokilpailuja sekä talvikisoja järjestettiin 1950-luvun ajan ja ne kasvattivat suosiotaan, sillä entistä useampi koulu otti osaa kisoihin.³⁵³ Kansakoulujen hiihtokilpailujen tehtäväksi nähtiin edelleen harrastuksen herättäminen, mutta myös urheilukykyjen esiin nostaminen nähtiin kilpailujen tehtävänä. Tärkeänä nähtiin edelleen kilpailujen järjestäminen oikein ja kilpailuja suositeltiinkin järjestettävän koulujen luokkien välillä, koulujen välillä opettajayhdistyspiireittäin sekä koko maanlaajuisesti. Tärkeätä oli kilpailuissa kasvattaa oppilaita oikeaan urheilun henkeen, mikä tarkoitti kilpailu-

---

³⁴⁸ KLL:n uutisia, 'Urheilukilpailujen mallisääntöjä', KLL:n lehtileikkeet, KLL, SUa.

³⁴⁹ Paavo Räisänen, 'Kansakoulun hiihdon opetuksesta', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1951, 16.

³⁵⁰ Paavo Räisänen, 'Kansakoulujen urheilukilpailujen järjestämisestä', Opettajain lehti, 19/1947, 378.

³⁵¹ 'Kansakoulun Liikuntakasvatusliiton suuri koulujenvälinen hiihtokilpailu', Opettajain lehti, 3/1947, 40; 'Hiihtämään!', Opettajain lehti, 7/1947, 99.

³⁵² 'Ensimmäisissä Kansakoulun Talvikisoissa runsaasti osanottajia ja tasaväkisiä kilpailuja', Opettajain lehti, 13/1947, 229.

³⁵³ 'KLL:n Suuri hiihtokilpailu v. 1950, Opettajain lehti, 18/1950, 533; 'KLL:n suuri merkkihiihto', Opettajain lehti, 16/1955, 23; 'Kansakoululaisten hiihtokilpailut', Opettajain lehti, 7/1955, 24; Paavo Räisänen, 'Vilkas talviurheilukausi kansakouluissamme', Opettajain lehti, 7/1959, 27–28.

sääntöjen tarkkaa noudattamista. Kilpailuissa tuli myös noudattaa tarkkaa sarjajakoa, eikä liian nuorten katsottu olevan suotavaa osallistua koko maan kattaviin talvikisoihin.³⁵⁴

Hiihtokilpailujen järjestäminen laajeni 1950-luvulla myös kansainväliselle tasolle, kun Pohjoismaiden koulujen välillä organisoitiin vuodesta 1955 lähtien hiihtomaaottelut vuosittain. Suomessa KLL ja Kansanhihdot olivat mukana hiihtokilpailuja järjestämässä, joihin saattoivat osallistua omassa sarjassaan alle 10-vuotiaat kansakoululaiset sekä oppikouluista yli 16-vuotiaat pojat ja tytöt sekä yliopistot. Nämä muodostivat kilpailujen kolme eri sarjaa, jotka kilpailivat keskenään kiertopalkinnoista. Voittaja oli maa, jolla oli paras tulos kaikkien kolmen sarjan tulokset yhteenlaskettuna. Kouluvoimistelu- ja urheilulehden mukaan Suomi oli voittajan näissä kisoissa vuosina 1955–56.³⁵⁵ Hiihtokilpailut kansakoulujen tasolla ulottuivat paikallisten koulujen kisoista aina kansainväliselle tasolle 1950-luvun lopulle tultaessa, mikä osaltaan kertoo siitä, että hiihdon harrastusta ja hiihtokilpailuja pidettiin tärkeänä osana kansakoulujen liikuntakasvatusta. Opettajien, liikuntakasvattajien ja kouluhallituksen näkemyksissä hiihtokilpailut muodostuivat tärkeäksi osaksi koululiikuntaa ja oppilaiden terveyden edistämistä.

6. HIIHTOLOMA

6.1. Idea hiihtolomasta syntyy

Hiihtomerkkijärjestelmän ja – kilpailujen ohella urheilun ja hiihdon edistämiseksi koulut saivat myös oman hiihtoloman, joka oli tarkoitettu urheilun harrastamiseen sekä oppilaiden terveyden edistämiseen.³⁵⁶ Urheilua harrastettiin pääasiassa yläkansakouluissa, ensin urheiluinnotus levisi kaupunkikansakouluihin ja sitten maaseudulle. Samoihin aikoihin kansakouluissa kiinnitettiin entistä enemmän huomiota hiihdon opetukseen ja tavoitteena oli, että kaikki oppilaat omaksuisivat kansallisena ja terveellisenä pidetyn urheilulajin, hiihdon.³⁵⁷ Osoituksena liikuntakasvatukselle ja hiihdolle myönteisestä asenteesta valtioneuvosto määräsi vuonna 1934 oppikouluissa pidettäväksi hiihtoloman, seuraavana vuonna hiihtoloma tuli kansakouluihin.³⁵⁸

---

³⁵⁴ Paavo Räisänen, 'Kansakoululaisten hiihtokilpailut', Opettajain lehti, 7/1955, 24.

³⁵⁵ Paavo Räisänen, 'Kansakoulun talviurheilukauden tavoitteita', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1956, 3-4; 'Kansanhihdossa koululaismaaottelu Suomi-Ruotsi- Norja-Tanska', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1956, 10.

³⁵⁶ Meinander 1992b, 296–299; Meinander 1994, 205.

³⁵⁷ Sirén 1980, 72–78.

³⁵⁸ Meinander 1992b, 289; Sirén 1980, 78.

Hiihtoloman synnystä ja alkuperästä esiintyy erilaisia näkemyksiä historiantutkimuksessa. Henrik Meinanderin tutkimuksen mukaan voimistelunopettajat olivat idean taustalla ja vaikutteet lomasta saatiin Ruotsista, missä järjestettiin koululaisille hiihtoa varten varattuja urheilupäiviä.³⁵⁹ Leena Jääskeläisen koulun liikuntakasvatuksen historiaa koskevassa tutkimuksessa ja Antero Heikkisen hiihdon historiaa käsittelevässä tutkimuksessa tuodaan esille, että ajatuksen takana oli suojeluskuntalainen ja innokas hiihdon kannattaja Lauri Pihkala.³⁶⁰ Osaltaan Pihkala ainakin oli ajamassa hiihtolomaa ja kannatti urheilulle ja hiihdolle varattua omaa lomaa. Erkki Vasaran tutkimuksessa esitetään hiihtoloman taustalla olleen voimistelunopettajan Santeri Hirvosen ehdotus jo vuodelta 1926, samalla hiihtoloma esitetään suojeluskuntataustaisena. Julkisuudessa, Vasaran mukaan, hiihtoloman puolesta esiintyi pääasiassa Lauri Pihkala sekä Arvo Vartia, joka onnistui lopulta ajamaan idean hiihtolomasta kouluhallituksessa läpi. Loma oli Vasaran mukaan taustaltaan suojeluskuntalainen, sillä suojeluskuntavaikuttajat ajoivat hiihdolle omistettua omaa lomaa kouluihin.³⁶¹ Hiihtoloman suojeluskuntataustan ovat esittäneet sekä Vasara että Meinander tutkimuksissaan. Meinanderin mukaan hiihtoloma sai kannatusta voimistelunopettajien keskuudessa, koska suurin osa heistä kuului suojeluskuntiin ja sitä kautta näkemykset hiihtoloman tavoitteista jalkautuivat kouluihin.³⁶²

Tutkimusajanjaksolla ensimmäiset ehdotukset hiihtolomasta ovat vuodelta 1926 Kasvatus- ja koulu-lehdessä, jossa voimistelunopettaja ja suojeluskuntavaikuttaja Santeri Hirvonen esitti ehdotuksen, että kouluissa järjestettäisiin kevättalvella oma hiihdolle omistettu lomansa. Nimenomaan hiihtoa harjoittamalla voitiin ehkäistä terveyshaittoja ja sairauksia, minkä vuoksi Hirvonen suositteli kouluissa järjestettävän omia hiihtoretkeilypäiviä ainakin viisi päivää vuodessa.³⁶³ Samassa Kasvatus ja koulu-lehden numerossa Armas Hämäläinen asettui myös tukemaan hiihtolomaa. Hämäläisen mukaan koulujen loma-ajat tuli järjestellä uudelleen siten, että kevätlukukaudella olisi pidetty viikon mittainen urheiluloma, jotta kevätlukukausi oli Ranskan ja Saksan koulujärjestelmien mukaisesti jakautunut kolmeen lukukauteen. Hämäläinen katsoi, että lyhyemmät mutta useammin pidetyt lomat koituivat niin oppilaiden kuin opettajienkin virkistykseksi ja terveydeksi.³⁶⁴

---

³⁵⁹ Meinander 1994, 100, 205.

³⁶⁰ Heikkinen 1981, 70; Wuolio & Jääskeläinen 1993, 99–100.

³⁶¹ Kiuasmaa 1982, 308.

³⁶² Meinander 1994, 205.

³⁶³ Santeri Hirvonen, 'Liikarasitus ja sen ehkäiseminen.', Kasvatus ja koulu, 11. Vuosikerta/1926, 185–187.

³⁶⁴ Armas Hämäläinen, 'Eräs ehdotus oppikoulujemme luku- ja loma-aikojen järjestelyksi.', Kasvatus ja koulu, 11. Vuosikerta/1926, 9-13.

Voimistelunopettaja ja koululääkäri Kaarina Kari asettui Kisakenttä-lehdessä vuonna 1929 tukemaan hiihtoa varten järjestettyä omaa lomaa. Hän toi esille, että Ruotsissa oli jo monta vuotta vietetty koulu-
laisten hiihtopäiviä noin viikon ajan, jolloin oppilaat kävivät opettajien kanssa hiihtoretkillä kouluopis-
kelun sijaan. Ruotsin mallin mukaisesti tuli myös Suomessa järjestää pääsiäisloman aikana koululaisille
mahdollisuuksia hiihtoretkeilyyn, minkä Kari toteuttikin keväällä 1929 järjestämällä Kajaaniin hiihto-
retken pääsiäislomalla. Hiihtoretken järjestämisen kautta Kari pyrki juurruttamaan myös Suomeen kou-
lulaisten hiihtopäivien vieton tavaksi, mitä tukemaan asettui myös kouluhallitus myöntämällä hiihtoret-
kelle lähtijöille junaliput. Kari toivoikin kouluhallituksen ryhtyvän järjestämään koululaisille erityisiä
hiihtopäiviä ja tukevan jatkossa toimintaa junalippujen alennusten muodossa.³⁶⁵ Karin toiminta hiihdon
puolesta ja koululaisille suunnattujen hiihtopäivien järjestäminen olivat osaltaan luomassa ideaa hiih-
dolle omistetusta omasta lomasta, joka käytettäisiin hiihdon harjoittamiseen. Täten yhtenä hiihtolo-
maidean kehittäjänä voidaan pitää myös Karia.

Hiihtolomaideaa puolsi myös suojeluskuntavaikuttaja Lauri Pihkala, joka pyrki edistämään hiihdon
harrastusta lasten ja nuorten keskuudessa. Vuonna 1930 Pihkala esitti Kiri- lehdessä, että kouluissa
tulisi järjestää oma lomansa hiihtoa varten, jolloin koululaisten tuli lähteä hiihtolomalle nimenomaan
harjoittamaan hiihtoa kahden viikon ajaksi.³⁶⁶ Pihkalan ja Karin kanssa hiihdolle omistettua lomaa aset-
tui tukemaan myös Anni Collan Kisakenttä- lehdessä vuonna 1931. Kuopiossa järjestettiin kyseisenä
vuonna koulunuorison ensimmäiset hiihtopäivät pääsiäisloman aikaan, joista saadut kokemukset olivat
Collanin mukaan myönteisiä, sillä hiihto oli kaikin puoli opettavaista sekä virkistävää niin fyysisesti
kuin henkisesti. Ainoa ongelma Collanin mukaan oli se, että hiihtokelit olivat usein kehnohkot pää-
siäisen aikaan, minkä vuoksi hän ehdottikin, että kouluhallitus olisi ryhtynyt järjestämään muutaman
päivän pituisia hiihtolomia jo ennen pääsiäistä, jolloin kaikki oppilaat olisi opettajineen velvoitettu
hiihtoretkille, joista vapautuksen olisi saanut vain lääkärintodistuksella.³⁶⁷

Hiihtolomaidean taustalla olivat voimistelunopettajat, kuten Santeri Hirvonen ja Kaarina Kari sekä
voimistelun tarkastaja Anni Collan sekä suojeluskuntavaikuttaja Lauri Pihkala. Lomaa asettui tuke-
maan myös Arvo Vartia, joka Kyösti Kiuasmaan tutkimuksen mukaan onnistui ajamaan kouluhallituk-
sessa läpi idean hiihtolomasta. Vuonna 1933 valtioneuvosto sääti lain oppikoulujen viikon mittaisesta

---

³⁶⁵ Kaarina Kari & Elli Karvinen, 'Ensi yritys koulujen hiihtoretkeilyksi.', Kisakenttä, 4/1929, 103–106.

³⁶⁶ Lauri Pihkala, 'Kouluille hiihtoloma!', Kiri- riippumaton urheilulehti, 14/1930, 2.

³⁶⁷ Anni Collan, 'Koulunuorison hiihtopäivät Kuopiossa.', Kisakenttä, 4/1931, 89–90.

hiihtolomasta, joka pantiin vuonna 1934 toteen oppikoulussa.³⁶⁸ Kouluhallitus lähetti vuonna 1934 oppikouluille kiertokirjeen, jossa ne määrättiin viettämään seitsemän päivän pituista hiihtolomaa helmi-maaliskuun aikana. Kiertokirjeessä annettiin kouluille myös ohjeet loman viettoa varten, jotta loman tarkoitus terveyden edistäminen ja hiihdon harjoittaminen olisivat toteutuneet. Opettajien tehtävänä oli selvittää oppilaille, mikä oli loman tarkoitus sekä antaa oppilaille ohjeita loman viettoa varten.³⁶⁹

6.2. Oma hiihtoloma kansakouluille

Hiihdon edistäminen ja hiihtoloma saivat kannatusta myös kansakoulun opettajien keskuudessa. Vuonna 1934 opettajaneuvoston suomenkielisessä kansanopetuslaitoksen osaston kokouksessa käsiteltiin kansakouluja ja seminaareja koskien hiihtolomaa. Hiihtoloma nähtiin kokouksessa oppilaiden terveydentilan parantamisen kannalta tärkeänä, koska se tarjoaisi mahdollisuuden hiihdon harjoittamiseen raittiissa ulkoilmassa. Samana vuonna järjestetyssä maalaiskansakoulujen tarkastajien kokouksessa asettuivat koulujen tarkastajat tukemaan kansakoulujen hiihtolomaa ja kokouksen toimesta lähetettiin kouluhallitukselle pyyntö, jossa kouluhallitusta pyydettiin selvittämään hiihtoloman järjestämismahdollisuutta kevätlukukaudella kansakouluissa sekä seminaareissa.³⁷⁰

Opetusministeriö kehotti myös kouluhallitusta ottamaan pohdittavaksi kansakoulujen hiihtoloman, johon alustavasti kouluhallitus oli vastannut tarvittavan enemmän aikaa, jotta voitiin selvittää hiihtoloman aiheuttamat muutokset kansakoululaitokselle. Kouluhallitus asettui kuitenkin vuonna 1934 puoltamaan kansakoulujen hiihtolomaa, koska se katsoi kevätlukukauden olevan liian pitkä kansakouluikäisille lapsille. Kouluhallituksen mukaan koulu aiheutti terveydellisiä haittoja kansakoululaisille, minkä vuoksi hiihtoloma haluttiin tuoda myös kansakouluihin. Tosin kansakouluissa ei pitänyt kouluhallituksen mukaan määrätä hiihtolomaa yhtä pitkäksi kuin oppikouluissa ja loman pituus tuli voida paikallisesti päättää kaupunkien valtuustojen, kansakoulujen johtokuntien sekä tarkastajien.³⁷¹ Vuonna 1935 toteutui kansakoulujen hiihtoloma, josta kouluhallitus lähetti kiertokirjeen kansakoulujen tarkastajille ja opettajille. Kiertokirjeen mukaan yläkansakouluissa sekä 36 viikkoa samassa paikassa toimivissa alakansakouluissa tuli järjestää vähintään neljä päivää kestävä urheiluloma helmi-maaliskuussa.³⁷²

³⁶⁸ Kiuasmaa 1982, 308; Meinander 1994, 100; Wuolio & Jääskeläinen 1993, 99–100.

³⁶⁹ Kouluhallituksen kiertokirje 778/1934, KH oppikouluosasto II, KA.

³⁷⁰ 'Opettajaneuvoston suomenkielisten kansanopetuslaitosten osaston kokous.', Opettajain lehti, 18/1934, 274–277.

³⁷¹ 'Kansakoulujen urheiluloma ja sen käyttöön ottamisesta johtuneet muutokset oppivelvollisuuslain täytäntöönpanoasetukseen.', Opettajain lehti, 52/1934, 797.

³⁷² Kouluhallituksen kiertokirje 606/1935, KH III, KA.

Kouluhallitus antoi opettajille ohjeita urheiluloman järjestelyä varten ja kouluhallituksen mukaan lomapäivät tuli käyttää opettajien johdolla hiihtoretkiin, jotka suoritettiin luokittain tai kouluittain. Suositeltavaa oli kansakouluissa järjestää retkiä, jotka voitiin suorittaa yhden päivän aikana koulun lähimaastoon. Mikäli jollain paikkakunnalla ei ollut mahdollisuuksia hiihtoretkien järjestämiseen, tuli vanhempia oppilaita kannustaa lähtemään hiihtoretkille paikkakunnille, missä oli mahdollisuudet hiihdon harjoittamiseen. Tätä varten koululaiset saivat hiihtoloman aikana alennusta junalipuista. Mikäli hiihtoretkille lähteminen ei ollut mahdollista, kannustettiin opettajia järjestämään vaihtoehtoista urheilutoimintaa, kuten kelkkailua, luistelua ja kävelymatkoja. Myös urheilu- ja hiihtokilpailujen järjestämistä hiihtoloman aikana kouluhallitus piti suositeltavana. Kouluhallituksen ohjeiden mukaan tuli kilpailuja järjestettäessä ensi sijassa pyrkiä herättämään oppilaissa yleistä kiinnostusta urheiluharrastusta ja hiihtoa kohtaan. Urheiluloman aikana järjestettyyn urheilutoimintaan tuli kaikkien oppilaiden osallistua, mikäli tällaista toimintaa järjestettiin. Opettajan taas ei tullut antaa oppilaille loman ajaksi läksyjä, jotka olisivat voineet häiritä loman viettoa sen tarkoituksenmukaisella tavalla.³⁷³

Kouluhallitus ohjeisti kansakoulujen opettajia neuvomaan oppilaitaan hiihtoloman viettossa, jotta loman vietto olisi sujunut ilman opettajienkin ohjausta, mitä varten opettajien tuli antaa oppilailleen ohjeita. Ajoissa ennen loman alkua tuli oppilaille selvittää, että loman tarkoitus oli terveydenhoidollinen ja urheilullinen. Lisäksi opettajien tuli neuvoa oppilaitaan siinä, miten loma tuli viettää paikalliset olosuhteet huomioon ottaen, minkä ohella oppilaille tuli tähdentää sitä, ettei loman tarkoitus toteutunut, mikäli sen aikana ei harjoitettu raittiissa ulkoilmassa liikuntaa. Erityisesti opettajien tuli kiinnittää huomiota siihen, mitä ohjeita oppilaille annettiin hiihdon harjoittamisesta ja hiihtoretkeilystä. Oppilaille tuli koulussa antaa hiihtotaitoon perehdyttävää ja hiihtovälineiden huoltoon ohjaavaa opetusta. Opettajien tuli neuvoa oppilaitaan siinä, minkälaiset varusteet tarvittiin hiihtoretkelyyn, minkälaisessa maastossa retket tuli suorittaa ja minkä pituisia matkoja oli suotavaa hiihtoretkillä tehdä, jotteivät heikoimmat oppilaat rasittuisivat liikaa hiihtoretkillä. Opettajan tuli tähdentää oppilaille myös miten mäenlaskua oli harjoiteltava, hyppyrimäkiä rakennettava sekä miten hiihtoretkillä tuli käyttäytyä.³⁷⁴

Hiihtoloman aikana järjestettiin erilaista talviurheilutoimintaa eri puolella Suomea. Niin hiihtoretkiä kuin hiihtokilpailuja sekä muita urheilutapahtumia järjestettiin 1930-luvun puolivälistä lähtien myös.³⁷⁵

---

³⁷³ Kouluhallituksen kiertokirje 606/1935, KH III, KA.

³⁷⁴ Kouluhallituksen kiertokirje 606/1935, KH III, KA.

³⁷⁵ 'Urheiluloma', Kansakoulun lehti, 5/1935, 75.

Hiihtoloman aikana kansakouluissa järjestettävä hiihtourheilutoiminta oli riippuvaista kunkin opettajan aktiivisuudesta ja halusta järjestää oppilaille hiihdon opetusta. Osa opettajista harjoitti hyvinkin aktiivisesti hiihdolle omistettu loman aikana oppilaineen hiihtoa. Esimerkiksi vuonna 1936 Kisakenttä-lehdessä maalaiskansakoulun opettaja nimimerkillä A. Rmi. kertoi opettavansa oppilailleen hiihtotekniikkaa, minkä lisäksi opettaja kertoi käyvänsä oppilaiden kanssa hiihtoretkillä. Ennen hiihtolomaa opettaja laati oppilaiden kanssa lomaa varten suunnitelman hiihtoretkeilyksi kutakin lomapäivää varten. Hiihtoretket suunnattiin koulun lähiympäristöön, esimerkiksi maalaistaloihin, jotta oppilaat oppivat tuntemaan kotiseutuaan hiihtoretkillä. Tämän lisäksi opettaja jakoi oppilailleen hiihtolomaa varten suorituskortit, joihin oppilaat joka ilta merkitsivät, mitä talviurheilulajia ja kuinka monta tuntia kunakin päivänä oli harjoitettu.³⁷⁶

Järjestöt näkivät urheilulomassa heti alusta asti mahdollisuuden liikuntakasvatukseen juurruttamiseen kasvavan polven keskuuteen sekä hiihtotaidon edistämismahdollisuuden. Hiihtoloman aikana heti alusta alkaen eri järjestöt katsoivat olevan oivallinen aika harjoittaa liikuntakasvatusta koululaisten keskuudessa. Esimerkiksi SNLL järjesti hiihtoloman aikana hiihtokursseja, jotta lapset olisivat omaksuneet hiihtotaidon ja jotta kaikki oppilaat saatiin loman aikaan hiihtämään. Jotta oppilaat todella oppivat hiihdontekniikan, tuli heille järjestää hiihtokursseja, sillä ilman ohjausta, yksinään hiihtävien lasten ei katsottu omaksuvan hiihtotaitoa.³⁷⁷ Hiihtoleirejä sekä hiihtokursseja järjestettiin koululaisille myös hiihtolomien aikana. Erityisesti ensimmäisten hiihtolomien aikana olivat kurssit ja leirit suunnattu oppikoululaisille,³⁷⁸ mutta myöhemmin hiihtokursseja järjestettiin myös kansakoululaisille. KLL järjesti vuonna 1951 ensimmäisen kansakoululaisten hiihtoleirin kokeilumielessä, missä oppilaat Pohjois-Suomen kouluista harjoittelivat hiihtotekniikkaa, suksien hoitoa sekä suunnistusta.³⁷⁹ 1950-luvun alusta lähtien Suomen Latu ry pyrki myös edistämään lasten ja nuorten hiihdon harrastusta, mihin se pyrki kouluttamaan eri paikkakunnilla hiihdonneuvojia, jotta nämä hiihtoloman aikana olisivat järjestäneet koululaisille hiihdon opetusta, johon tuli sisällyttää hiihtovälineistä huolehtimista sekä Ladun hiihtomerkkien suorittamista sekä retkiä ja kilpailuja.³⁸⁰ Suomen Latu kehotti jäsenyhdistyksiään järjestä-

---

³⁷⁶ A. Rmi., 'Ajatuksia hiihtoloman vietosta', Kisakenttä, 7/1936, 107–108.

³⁷⁷ Liisa Karjalainen, 'Hiihtoloman järjestely', Kisakenttä, 2/1934, 38; Fanny Stenroth, 'Hiihtolomasta', Kisakenttä, 6/1934, 94.

³⁷⁸ 'Poikien hiihtoleiri Urheiluopistossa Vierumäellä', 7.2.1935, Lehtileikkeet Hiihto 1934–38, AC, SUa.

³⁷⁹ J.O., 'Ensimmäinen hiihtoleiri kansakoulun oppilaille', Opettajain lehti, 11/1951, 199.

³⁸⁰ 'Hiihtoloma tarkoitustaan vastaavaksi', Suomen Latu, 1/1952, 4.

mään koululaisille hiihtokursseja hiihtoloman aikana,³⁸¹ jotta hiihdon harrastusta oli saatu edistettyä lasten ja nuorten keskuudessa. Hiihtolomakursseja järjestettiin koko 50-luvun ajan, jonka lopulla Latu toi esille, yhä useampien koululaisten osallistuneen sen järjestämille hiihtokursseille.³⁸²

Heti alusta asti hiihtoloma sai osakseen niin positiivista kuin negatiivistakin kannatusta. Loman puolustajien argumenteissa loma oli tarkoitettu ennen kaikkea terveyden edistämiseksi ja urheiluharrastuksen sekä hiihtotaidon edistämiseksi koululaisten keskuudessa. Hiihtolomaa vastustavissa argumenteissa tuotiin esille, ettei loma vastannut tarkoitustaan, etenkin kansakouluissa. Alakansakoulu-lehdessä esitti kansakoulun opettaja nimimerkillä A.I. ettei hiihtoloma soveltunut etenkin maalaiskansakouluihin, missä oppilaat saivat tarpeeksi liikuntaa ja hiihtoharjoitusta pitkällä koulumatkoilla. Tämän vuoksi hiihtolomasta muodostui kirjoittajan mukaan maaseudulla urheilun sijaan lepoon käytetty loma.³⁸³ Opettajain lehdessä kansakoulun opettaja nimimerkillä ”Korven kynttilä” kritisoi kansakouluihin suunniteltua hiihtolomaa, koska loma olisi kirjoittajan mukaan lyhentänyt kesälomaa. Kesäloma oli kirjoittajan mukaan terveydellisesti tärkeämpi kuin talviloma, minkä vuoksi sitä ei tullut lyhentää. Lisäksi oppilaat saivat ainakin maaseudulla riittävästi liikuntaa hiihdon muodossa jo koulumatkoilla. Tämän lisäksi opettajan näkemyksenä oli, että hiihtoloman järjestely törmäsi kansakoululaisten keskuudessa varusteiden ja vaatetuksen puutteellisuuteen, koska monella oppilaalla oli köyhät kotiolo, jolloin mahdollisuuksia kunnollisten hiihtovarusteiden hankkimiseen ei ollut. Tämän vuoksi kirjoittajan mukaan koulun olisi pitänyt kustantaa vähävaraisille kunnolliset hiihtovarusteet ja vaatetus, mikäli hiihtoloma aiottiin toteuttaa.³⁸⁴

Hiihtolomaa kohtaan esitettiin kritiikkiä myös siksi, että sen katsottiin rikkovan tasaisen koulun lukuvuoden ja haittaavan hyviin oppimistuloksiin pääsemistä. Hiihtoloma katsottiin turhaksi myös siksi, että se järjestettiin ajankohtana, jolloin oppilaat eivät olleet väsyneitä, joten loman tarkoitus ei kunnolla toteutunut.³⁸⁵ Hiihtolomaa vastustettiin osittain, koska kaikki kokemukset lomasta eivät olleet yksin positiivisia. Ongelmaksi loman toteutumisen kannalta muodostuivat etelärannikolla lumettomat talvet ja kehnot säät, jolloin hiihdolle tarkoitetun loman aikana ei voitu hiihtää ollenkaan. Lisäksi kouluhallitus suositteli, että opettajat olisivat järjestäneet hiihtotoimintaa oppilaille loman aikana, jolloin jos täl-

---

³⁸¹ 'Toimikuntia ja uusia jäsenyhdistyksiä', Suomen Latu, 1/1952, 12.

³⁸² 'Ennätysmäärä koululaisia hiihtolomakursseilla', Suomen Latu, 2/1959, 14.

³⁸³ A.I., ”Urheiluloma”, Alakansakoulu, 3/1935, 41.

³⁸⁴ Korven kynttilä, 'Mietteitä suunnitellun hiihtoloman johdosta.' Opettajain lehti, 21/1933, 317–318.

³⁸⁵ 'Pois hiihtoloma', 22.3.1936, Lehtileikkeet Hiihto 1923–1937, AC, SUa.

laista toimintaa järjestettiin, oli oppilaiden osallistuttava hiihdon opetukseen ja hiihtoretkille. Ongelma oli se, etteivät opettajat kaikkialla tällaista toimintaa järjestäneet tai se, etteivät oppilaat loman aikana osallistuneet järjestettyyn hiihtotoimintaan.³⁸⁶

Hiihtolomaa kritisoitiin osittain myös siitä, etteivät sen vaikutukset koulujen työskentelyyn olleet yksiselitteisesti myönteisiä, kuten oppikoulujen selvityksissä Vartian mukaan tuotiin esille. Osassa kouluista ilmoitettiin loman haitanneen oppilaiden työskentelyä sekä vaikuttaneen haitallisesti oppilaiden ahkeruuteen ja täsmällisyyteen. Eräässä Pohjanmaan koulussa ilmoitettuun kevätlukukaudella oppilaiden arvosanojen ja työskentelytulosten olleen paljon normaalia alhaisemmat. Hiihtolomaa kritisoitiin siitä, että se haittasi henkistä työskentelyä, sillä se lamaannutti vastustajien mukaan oppilaiden koulutyön liiallisen urheilun vuoksi.³⁸⁷

Vuonna 1939 Opettajain lehdessä tuotiin esille maisteri J.O. Metsikön alustus Helsingin suomenkielisten kansakoulujen opettajien kokoukselle, jossa esitettiin hiihtoloman pakollisuuden poistamista. Alustaja perusteli kantaansa sillä, että hiihtoloman toteuttamisessa oli vaikeuksia keuhkojen sääolosuhteiden vuoksi, jolloin hiihtoloma ei vastannut tarkoitustaan. Tarkka lomalle määrätty ajankohta haittasi loman toteutusta, lisäksi hiihtoloma ei toiminut virkistävänä, koska se keskeytti kansakoulujen työskentelyajan haitaten siten kansakouluikäisten keskittymistä koulutyöhön. Lisäksi lomaa kritisoitiin siitä, että sen katsottiin suosivan varakkaita, joilla oli mahdollisuus loman aikana matkustaa hiihtolomalle. Vähävaraisten kohdalla hiihtoloman matkustusmahdollisuuksia ei ollut, jolloin heidän kohdallaan ei kritiikin mukaan hiihtoloman todellinen tarkoitus toteutunut.³⁸⁸ Kritiikistä huolimatta hiihtoloma jäi kansakouluun ja sen järjestämistä kouluhallitus tuki yhdessä rautateiden kanssa tarjoamalla hiihtoloimen aikana koululaiselle alennusta junalipuista, jotta näillä olisi ollut mahdollisuus päästä harjoittamaan tärkeänä talviurheiluna pidettyä hiihtoa.

7. TERVEYDEN EDISTÄMISEKSI HIIHTOA

7.1. Lasten terveys huolenaiheena – koulun aiheuttama liikaräsi torjuttava

Hiihdon opetuksen tavoitteet lasten kasvatuksessa kytkeytyivät vahvasti keskusteluun lasten terveyden tilasta ja sen parantamisesta. Eri kasvatus- ja opetusalan lehdissä sekä Terveystieteiden lehdessä käytiin

³⁸⁶ Airi Koskimies, 'Hiihtolomasta saatuja kokemuksia', *Kisakenttä*, 5/1936, 83.

³⁸⁷ Arvo Vartia, 'Urheiluloman vietosta saadut kokemukset', *Kisakenttä*, 3/1935, 43.

³⁸⁸ 'Hiihtoloma-asia', *Opettajain lehti*, 17/1939, 514–516.

keskustelua lasten terveyttä edistävästä liikuntamuodoista ja raittiin ulkoilman merkityksestä. Keskustelu liittyi kehitykseen, jossa ennalta ehkäisevä terveydenhuolto, nationalismi sekä rotuhygienia suuntasivat huomion lasten terveyteen ja sen edistämiseen 1920–30-luvuilla.³⁸⁹ Lasten terveyteen vaikuttavien toimenpiteiden tärkeyteen havahduttiin, kun kansanterveysliike herätti kiinnostuksen hygieniaan eli ennalta ehkäisevään terveydenhuoltoon, joka korosti sairauksien ennaltaehkäisyä terveystasvatuksen avulla.³⁹⁰ Hygienia ei ollut vain yksityinen asia, vaan koko yhteiskunnan asia, jolloin kansalle pyrittiin opettamaan hygieniaa ja terveitä elämäntapoja. Keskeisenä keinona kansakunnan terveydentilan kohottamisessa pidettiin valistusta.³⁹¹ Länsimaisen lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja institutionalisoituminen oppivelvollisuuden ja asepalveluksen myötä, tekivät lasten terveydestä julkisen keskustelun kohteen ja johti vaatimukseen lasten terveyden parantamiseksi. Julkisessa keskustelussa lapsuus määriteltiin erityiseksi suojelluksi elämänvaiheeksi, joka tuli selkeästi erottaa aikuisuudesta.³⁹² Samalla modernin lapsen piirteeksi määriteltiin terveys, jota pyrittiin suojamaan ja edistämään ennaltaehkäisevällä terveystasvatuksella, johon myös liikuntakasvatus kuului.³⁹³

Nationalismi, lääketieteellinen ajattelu sekä väestöpoliittiset toimenpiteet tekivät lasten terveydestä yhteiskunnallisen kysymyksen ja niiden mukaan valtion tehtäväksi tuli lasten terveyden edistäminen ja suojeleminen.³⁹⁴ Lasten terveys ja koulutus nousivat Suomessa kiinnostuksen kohteeksi itsenäistymisen myötä, jolloin valtiovalta alkoi kiinnittää näihin aikaisempaa enemmän huomiota.³⁹⁵ Itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen uuden sukupolven merkitys korostui Suomessa kansakunnan edistyksen ja itsenäisyyden symbolina. Nationalistisessa kansakunta-ajattelussa lasten terveys nostettiin keskeiseksi huomion kohteeksi. Lapset oli kasvatettava kansakunnan terveiksi ja työtätekeviksi jäseniksi, jolloin ennalta ehkäisevä terveydenhuolto, johon liikuntakasvatus kuului, alkoi korostua sairaanhoidon rinnalla ja sen ohi. Keskeisenä välineenä lasten kasvattamisessa oli askeettisen ja kilpailullisen elämäntavan juurruttaminen pienestä pitäen lapsiin.³⁹⁶

---

³⁸⁹ Helén 1997, 209–210.

³⁹⁰ Harjula 2007, 16–39; Hietala 1996, 69, 72; Jauho 2007, 165, 172–173. Hygieniasta ja kansanterveysliikkeestä Ks. tutkimin Harjula 2007.

³⁹¹ Hietala 1996, 69, 72; Lehtonen 1995, 206, 213–214, 236–237.

³⁹² Cunningham 2005, 178–179.

³⁹³ Tuomaala 2004, 251–252.

³⁹⁴ Tuomaala 2004, 263.

³⁹⁵ Meinander 1992b, 289.

³⁹⁶ Tuomaala 2003, 90–93.

Suomessa vaikuttanut biologinen ihmiskuva sekä lääketieteellinen kasvatusmoraliteetti suuntasivat lasten kasvatuksessa huomion lasten fyysiseen perushoitoon.³⁹⁷ Lasten fyysisen ja henkisen terveyden katsottiin rappeutuvan lukuaineisiin painottuvan koulun vuoksi. Koulu uhkasi täten tulevien asevelvollisten sekä työntekijöiden ja tulevien äitien kuntoa aiheuttamalla rappeutumista jo lapsuusiässä. Fyysisen rappeutumisen uskottiin johtavan myös henkiseen rappeutumiseen, mikä uhkasi samalla lasten moraalista kehitystä. Istumatyötä pidettiin fyysistä terveyttä rappeuttavana ja alentavana, minkä vuoksi juuri koulun katsottiin aiheuttavan lapsille terveydellistä vahinkoa.³⁹⁸ Erityisesti tyttöjen kouluttautumisen kasvu herätti lääkäreissä ja ammattikasvattajissa huolta liiallisen ja haitallisen koulunkäynnin vaikutuksista tyttöjen terveyteen ja sukukypsyyteen.³⁹⁹

Vaikutteet näkyivät liikuntakasvattajien ja terveystalustajien keskustelussa koulun lapsille aiheuttamasta liikarastuksesta sekä koulun aiheuttamista niin sanotuista koulutaudeista. Lasten terveydestä oltiin huolissaan, sillä katsottiin, että fyysinen alakuntoisuus ja kuolleisuus olivat 5-15-vuotiaiden keskuudessa suurempaa Suomessa kuin missään muussa sivistysmaassa. Lasten kuolleisuuden määrää pidettiin hälyttävän suurena, erityisesti kouluikäisten lasten kuolleisuuslukuja pidettiin liian suurina.⁴⁰⁰

Koulua kritisoitiin siitä, että se kasvatti heikkoja ja hinteliä nuorukaisia, jotka olivat sotilaspalvelukseen kelpaamattomia. Koulu alensi voimistelun tarkastajan Arvo Vartian mukaan oppilaiden terveyttä ja sitä kautta myös kasvavan polven puolustuskuntoa.⁴⁰¹ Koulua pidettiin syyllisenä lasten ruumiillisen kasvatuksen laiminlyömiseen ja siten terveystalustajien aiheuttajana. Suhde henkisen ja ruumiillisen kasvatuksen välillä ei ollut liikuntakasvattajien ja terveystalustajien mukaan luonnollinen. Koululiikunnalle oli heidän mukaansa rajattu liian vähän oppitunteja. Kaksi viikkotuntia liikuntakasvatusta ei riittänyt ylläpitämään kasvavien lasten terveyttä.⁴⁰² Koululaisten pituuden ja painon mittaukset osoittivat, että oppilaat väsyivät ja rasittuivat liikaa lukukausien loppupuolella. Vedottiin myös yleiseen sairaustilastoon, jonka mukaan koululaisten sairastavuus kasvoi huomattavasti kevätlukukauden aikana.⁴⁰³

---

³⁹⁷ Kaprio 1990, 188–205.

³⁹⁸ Halmesvirta 1997, 179, 188, 191; Ojakangas 1995, 291–295.

³⁹⁹ Kaarninen 1995, 164; Räisänen 1995, 171, 179–180; Wuolio 1993, 32–35.

⁴⁰⁰ MLL:n toimintakertomus 1921, 5-6, MLL, KA; 'Nousevan polven ruumiillinen ja siveellinen kasvatusta', THL, 1/1925, 2.

⁴⁰¹ Vartia 1941, 48, 75.

⁴⁰² Ilmari Karvonen, 'Liikunnallisille harrastuksille huomattavampi sija maamme kansakouluissa', Opettajain lehti, 50/1950, 1459; Aatto Reinikka, 'Piirteitä kansakoulun ulkourheilusta', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 1/1957, 13; Arvo Vartia, 'Jokapäiväiset liikuntatavat on saatava koululaistenkin keskuudessa yleisiksi', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 2/1937, 49–50.

⁴⁰³ Vartia 1941, 127.

Myös kansakoulujen opetussuunnitelmia pohtineet komiteat ja kouluhallitus yhtyivät mielipiteeseen siitä, ettei suhde ruumiillisen ja henkisen kehityksen välillä ollut tasapainossa ja sen mukaan hiljainen istumatyö hallitsi ylivoimaisesti koulutyötä.⁴⁰⁴ Vuoden 1925 maalaiskansakoulun opetussuunnitelma-komitea sekä vuoden 1952 kansakoulujen uuden opetussuunnitelman laatinut komitea toivat esille, että ruumiillinen kasvatus oli laiminlyöty kansakoulussa.⁴⁰⁵ Koulun aiheuttama liikarasitus sekä taudit joh-tuivat opetussuunnitelmakomiteoiden sekä liikuntakasvattajien mukaan siitä, että lapset istuivat paljon paikallaan saamatta ikäisilleen tarpeellista liikuntaa, valoa ja raitista ilmaa.⁴⁰⁶ Kouluhallitus puuttui tähän myös kehottamalla vuonna 1928 kansakouluille lähetetyssä kiertokirjeessä kiinnittämään enem-män huomiota liikuntakasvatukseen, koska se katsoi, että koulutyö aiheutti terveydellisiä vaurioita ja kasvuhäiriöitä kansakoululaisille.⁴⁰⁷ Vuonna 1935 kouluhallitus moitti edelleen kansakouluja siitä, ett-eivät ne kiinnittäneet riittävästi huomiota kansakoululaisten ruumiin terveyden edistämiseen.⁴⁰⁸

Se, että suurin osa koulutunneista käytettiin istuma-asennossa suoritettavaan henkiseen työhön, esitet-tiin terveysongelmien syynä. Koulunkäyntiä pidettiin lapsen ruumiille vieraana, koska se vaati lasta istumaan paikoillaan sekä väsyttämään itseään tarkkaavaisuuden ja itsehillinnän myötä. Erityisesti en-simmäisenä kouluvuotena lasten terveydelle oli eniten haittaa paikallaan olost, sillä juuri kasvuiällä oli lapsen liikkumisen tarve kaikkein suurin terveysvalistajien ja liikuntakasvattajien mukaan. Jatkuva pai-kallaan istuminen aiheutti koululaisissa aineenvaihdunnan hidastumista ja täten elinvoiman heikkene-mistä. Erityisesti kasvavien lasten kohdalla aineenvaihdunnan hidastumisen katsottiin aiheuttavan suu-rempia vaurioita kuin täysi-ikäisillä.⁴⁰⁹

Terveydenhoitolehdessä, Kasvatus ja koulu- lehdessä sekä SVUL:n Poikaurheilujaoston toimittamassa julkaisussa tuotiin esille, että yksipuolisesti henkistä kasvatusta painottava koulu kuoletti lasten luontai-sen liikkumistarpeen sekä aiheutti erilaisia sairauksia sekä muita terveydellisiä haittoja. Ruumiillisen kasvatuksen laiminlyömisestä seurasi sydänsairauksia, tuberkuloosia, riisitautia, alipainoisuutta sekä

---

⁴⁰⁴ KM 1925:14, 61; KM II 1952:3, 189; Kouluhallituksen kiertokirje 328/1920, KH III, KA.

⁴⁰⁵ KM 1925:14, 9-10 ; KM II 1952: 3,189.

⁴⁰⁶ KM II 1952:3, 189; Tanner 1928, 26.

⁴⁰⁷ Kouluhallituksen kiertokirje 625/1928, KH III, KA.

⁴⁰⁸ Kouluhallituksen kiertokirje 615/1935, KH III, KA.

⁴⁰⁹ Väinö Lahtinen, 'Kansakoulun voimistelu ja urheilu', Kouluvoimistelu- ja urheilu, 2/1937, 79; Koskenniemi 1946, 338; Artturi Salokannel, 'Koululaisen terveydenhoidosta', THL, 4/1936, 65; Arvo Ylppö, 'Koulu ja lasten liikarasitus', THL, 8-9/1928, 149-150; 'Liikuntakasvatuksen lähin päämäärä kansakoulussa', Opettajain lehti, 45/1927, 809.

yleistä fyysistä ja henkistä heikkoutta.⁴¹⁰ Lastentautien ohella koulu aiheutti ruumiillisia vikoja, kuten köyry- ja kieroselkäisyyttä sekä notkoselkäisyyttä, likinäköisyyttä ja ryhtivirheitä, vähäverisyyttä sekä kyvyttömyyttä asepalvelukseen. Ryhtivirheitä ja köyryselkäisyyttä pidettiin erityisinä lasten terveydellisinä vaaratekijöinä, sillä huono ryhti oli ulkoisena merkinä huonosta fyysisestä terveydestä sekä sisäisestä moraalittomuudesta. Esimerkiksi sydänsairauksien nähtiin olevan seurausta köyryselkäisyydestä ja olevan yleisempiä tästä vaivasta kärsivillä.⁴¹¹ Köyryselkäisyyden epäterveellisenä ilmentymänä pidettiin hengitys- ja verenkiertotoiminnan vaikeutumista, jolloin vaillinaisesti ja heikosti toimivat keuhkot altistuivat tuberkuloositartunnalle. Tämän vuoksi tuli liikuntakasvattajan ja koulujen voimistelun ja terveysopin tarkastajan Arvo Vartian mukaan kiinnittää enemmän huomiota ryhtivirheiden korjaamiseen liikuntakasvatuksen avulla, mitä hän perusteli sillä, että murrosiän jälkeen keuhkotautitapausten määrä kasvoi ryhtivirheiden vuoksi, koska rintakehä oli epäedullisessa asennossa keuhkoille.⁴¹²

Terveysvalistajan ja lastenlääkäri Arvo Ylppön mukaan koulu aiheutti lapsissa fyysisen oireilun lisäksi liikarasittuneisuutta, joka johti lasten keskuudessa hälyttävänä pidettyyn rappeutumisen ilmentymään hermoheikkouteen. Erityisesti fyysiseltä terveydeltään heikommilla lapsilla ja heikkolahjaisilla ilmeni liikarasituksen merkkejä sekä hermoheikkoutta. Liikarasituksen merkkeinä olivat lasten laihtuminen, kalpeus, päänsärky, hermostuneisuus, unettomuus, ruokahaluttomuus sekä verenvuoto nenästä.⁴¹³ Liikarasittuneisuus ja hermoheikkous yhdistettiin fyysisen terveyden heikkenemiseen, mikä nähtiin uhkana koko kansakunnan tulevaisuudelle. Lasten ja nuorten terveys oli liikuntakasvattajien ja terveysvalistajien näkemyksissä keskeisellä sijalla kansakuntien välisessä kilpailussa.⁴¹⁴

Huoli lasten terveydestä liittyi Suomessakin 1900-luvun alkupuoliskolla vaikuttaneeseen rotuhygieeniin ajatteluun.⁴¹⁵ Lapset nähtiin kansakunnan voimavarana ja mikäli heitä ei hoivattu kunnolla, olisi seurauksena ollut kansakunnan rappeutuminen.⁴¹⁶ Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä pelättiin luonnonvalinnan häiriintyvän ja heikon perimän lisääntyvän, mikä johtaisi kansakunnan rappeutumi-

---

⁴¹⁰ Aukusti Salo, 'Henkisen ja ruumiillisen kasvatuksen suhde kouluissamme', *Kasvatus ja koulu*, 10. Vuosikerta 1925, 136–240; Artturi Salokannel, 'Koululaisen terveydenhoidosta. Miten torjumme kevätyksymystä?', *THL*, 4/1936, 65–70; Tanner 1928, 26.

⁴¹¹ Väinö Lahtinen, 'Kansakoulun voimistelu ja urheilu, Kouluvoimistelu ja – urheilu, 2/1937, 79–80; Tanner 1928, 26; Arvo Vartia, 'Liikuntokasvatuksen päätehtävät kansakoulussa', *Kasvatus ja koulu*, 11. Vuosikerta 1925, 136–140.

⁴¹² Arvo Vartia, 'Liikuntokasvatuksen päätehtävät koulussa.', *Kasvatus ja koulu*, 11. Vuosikerta 1925, 138–139.

⁴¹³ Arvo Ylppö, 'Koulu ja lasten liikarasitus', *THL*, 8-9/1928, 151–152.

⁴¹⁴ 'Kasvavan nuorison voimistelu- ja urheilupäivää viettämään!', 1928, 3.

⁴¹⁵ Tuomaala 2004, 234, 239, 253, 257.

⁴¹⁶ Cunningham 2005, 179.

seen. Ammattikasvattajien ja terveystalustajien näkemyksiä lujitti biologinen ja lääketieteellinen ihmiskuva, jossa perimälle annettiin entistä suurempi merkitys ja joka korosti lasten fyysistä hoitoa.⁴¹⁷

Rotuhygieniä keskittyi kansakunnan ja väestön laatuisuuden parantamiseen. Uhka kansakunnan rappeutumisesta oli keskeinen pelko, jolloin rotuhygieniä oli ratkaisuna terveydellisiin ja yhteiskunnallisiin ongelmiin. Fyysinen sairaalloisuus ja henkinen heikkous määriteltiin merkeiksi huonosta perimästä ja ne kytkettiin vahvasti toisiinsa. Rotuhygienisessä ajattelussa rappeutuneiksi leimattiin puhtaasta, terveestä ihmiskuvasta poikkeavat, jotka nähtiin kansanterveyden uhkana. Koska poikkeavat ja sairaalloiset nähtiin kansanterveyden uhkana pyrkivät rotuhygienian kannattajat poistamaan rappeutuneina pidetyt yksilöt yhteiskunnasta.⁴¹⁸ Rotuhygieniasta juontavia uhkakuvia ja liikuntakasvatusta uhkakuvien torjuna esiteltiin myös SVUL:n poikaurheiluosaston julkaisussa. Suomen kasvavan nuorison elinvoimaisuus ja kunto esitettiin ratkaisevana tekijänä kilpailussa muiden kansakuntien kanssa, jossa uhkakuvana oli kansakunnan jääminen alakynteeseen tässä taistelussa. Pärjääminen kilpailussa edellytti, että mahdollisimman varhain tuli lapset ohjata hyvinä pidettyjen harrastusten, kuten urheilun ja voimistelun pariin.⁴¹⁹ Kansakunnan rappeutumisesta vastaan valjastettiin liikunta, valo ja raitis ilma, joiden terveydellisistä vaikutuksista terveystalustajat ja liikuntakasvattajat kävivät keskustelua liittyen koulun liikuntakasvatukseen ja koululaisten terveydentilan parantamiseen.

7.2. Raitis ulkoilma ja liikunta hyvän terveyden perustana

Ulkoilmaliikunnan suotuisista vaikutuksista käytiin keskustelua jo 1800-luvun puolivälissä Suomessa.⁴²⁰ Terveystalustajien ja ammattikasvattajien näkemyksissä hiihdon terveydellisistä vaikutuksista esiintyivät käsitykset raittiissa ulkoilmassa tapahtuvan liikunnan parantavasta ja ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta 1900-luvun alkupuoliskolla. Lapsille suositeltiin liikuntaa raittiissa ulkoilmassa terveyttä edistävänä ja myös kouluissa vaadittiin järjestettävän enemmän mahdollisuuksia ulkoilmaliikuntaan.⁴²¹ Raittiin ulkoilman korostaminen liittyi hygieniaan eli ennaltaehkäisevään terveydenhuolto-oppiin, joka pyrki vaikuttamaan sairauksiin, kiinnittämällä huomiota elintapojen ja ympäristön terveysvaikutuksiin.⁴²² Hygieniasta tuli keskeinen osa kasvatusajattelua, jolloin hyvien elämäntapojen noudattamisesta

⁴¹⁷ Helén 1997, 209–210; Hietala 1996, 244–247.

⁴¹⁸ Harjula 2007, 40–43, 54. Rotuhygieniasta Ks. Tarkemmin Harjula 2007 ja Hietala 1996.

⁴¹⁹ ‘Kasvavan nuorison voimistelu- ja urheilupäivää viettämään!’, 1928, 3–5.

⁴²⁰ Meinander 1992b, 292.

⁴²¹ Salokannel & Savonen 1935, 12–13; Vartia 1941, 127–129.

⁴²² Harjula 2007, 16.

sekä oman terveyden huolehtimisesta tuli kunkin kansalaisen velvollisuus. Terveystä ja puhtaudesta tuli keskeisiä kansalaiskuntoisuutta rakentavia tekijöitä.⁴²³

Raitis ulkoilma ja liikunta olivat tärkeä osa henkilökohtaista terveydenhoitoa.⁴²⁴ Liikunnasta tehtiin terveyden ja onnellisuuden edellytys. Urheilu nähtiin ennalta ehkäisevänä ja parantavana voimana, jonka avulla terveydeltään heikot koululaiset saataisiin kuntoon. Tämän vuoksi jo kodeissa tuli terveystvalistajien mukaan ohjata lapset säännöllisen liikunnan pariin, minkä avulla voitiin välttää koulun aiheuttamia terveyshaittoja.⁴²⁵ Liikuntakasvatus edusti positiivista rotuhygieenistä ajattelua, jonka mukaan lasten perittyihin ominaisuuksiin, haitallisiin ympäristövaikutuksiin voitiin vaikuttaa oikeilla liikunta-harjoituksilla ja elämäntavoilla. Kehittävällä ja monipuolisella liikunnalla katsottiin olevan keskeinen oikaiseva ja kasvattava merkitys, joka vaikutti kokonaisvaltaisesti lapsen ruumiiseen ja luonteenmuo-dostukseen.⁴²⁶

Koska liikuntakasvatuksella oli keskeinen terveydellinen tehtävänsä vaativat liikuntakasvattajat, opetta-jat sekä terveystvalistajat voimistelun ja urheilun ja niihin käytettävien tuntien lisäämistä kansakoulussa. Paras ruumiillinen kehityskausi katsottiin olevan kouluikässä, jolloin tuli kouluissa soveltaa tehokkaam-paa liikuntakasvatusta.⁴²⁷ Kouluhallitus kehotti kansakouluja käyttämään osan voimistelutunneista terveelliseen ulkoilmailmassa tapahtuvaan urheiluun sekä leikkeihin. Erityisesti kouluhallitus toivoi opet-tajien ohjaavan oppilaita ulkoilmaharjoitusten pariin, jotta heikompienkin oppilaiden terveys olisi saatu kohentumaan.⁴²⁸ Tämän toteuttamiseksi vaati kouluhallituksen voimistelun ja terveystopin tarkastaja Anni Collan liikuntakasvatukseen varatun tuntimäärän lisäämistä, sillä kaksi viikkotuntia eivät hänen mukaansa riittäneet täyttämään lasten liikuntatarvetta, eivätkä terveydellisiä tavoitteita.⁴²⁹ Tarkastaja Arvo Vartia piti urheilua kansakoulussa sopivana liikuntakasvatuksen muotona voimistelun rinnalla ja jopa sen ohitse. Resurssit ja mahdollisuudet urheilun toteuttamiseen kouluissa olivat Vartian mukaan paremmat kuin voimistelun, johon tarvittavia tiloja ja välineitä ei kaikissa kouluissa ollut. Sen sijaan

---

⁴²³ Tuomaala 2004, 252–256, 270.

⁴²⁴ Kuusi 2003, 33–46.

⁴²⁵ Halmesvirta 1997, 187–189; Artturi Salokannel, 'Opettajat ja lasten vanhemmat terveystkasvatusta harrastamaan!', THL, 9/1934, 141.

⁴²⁶ Tuomaala 2004, 234, 239, 253, 257.

⁴²⁷ Anni Collan, 'Fyysillinen kasvatus kansakouluissamme', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 3/1936, 93; Yrjö Nykänen, 'Enemmän huomiota urheiluun kouluvoimistelussa', *Kasvatus ja koulu*, 14. Vuosikerta/1929, 16–17.

⁴²⁸ Kouluhallituksen kiertokirje 360/1923, KH III, KA; Kouluhallituksen kiertokirje 390/1926, KH III, KA.

⁴²⁹ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', *Kansakoulun lehti*, 8/1931, 125.

useita urheilulajeja oli kansakouluissakin mahdollista harjoittaa. Tärkeänä urheilun harjoittamisessa hän näki, että sitä harjoitettiin ulkoilmassa.⁴³⁰

Ulkoilmaliikunnan mahdollisuuksien lisäämistä kouluissa vaativat terveystoimijat sekä liikuntakasvatuksen kannattajat.⁴³¹ Keskeisessä asemassa lasten terveyden edistämässä ja ulkoilmaliikunnan lisäämisessä kansakoulussa olivat välitunnit, joiden tehtävänä oli keskeyttää henkinen ponnistelu sekä tarjota tehokasta aikaa liikuntakasvatukseen. Koska liikuntakasvatukselle oli kansakouluissa varattu kahdesta kolmeen viikkotuntia, tuli välitunnin käyttää tehokkaasti liikuntakasvatukseen, sillä välitunteihin käytettiin päivittäin noin tunti aikaa ja vuodessa alakouluissa noin 100 tuntia ja yläkouluissa noin 133 tuntia.⁴³² Välitunneista kertyvät tuntimäärät tarjosivat sopivan täydennyksen liikuntatuntien vähäiseen määrään. Välituntiliikunnalla Arvo Vartia katsoi voitavan vaikuttaa edullisesti oppilaiden terveyteen.⁴³³ Välituntiliikunnan toteuttamista varten kansakoulujen opetussuunnitelmaa pohtinut komitea antoi ohjeita mietinnöissään vuosina 1946 ja 1952. Opettajien tuli eri tavoin pyrkiä innostamaan oppilaitaan liikunnan harrastamiseen välituntisin järjestämällä erilaisia liikuntaleikkejä. Lisäksi koulut määrättiin hankkimaan tarvittavia välineitä liikuntakasvatuksen toteuttamiseksi.⁴³⁴

7.3. Hiihto erinomainen vastustuskyvyn ja hermojen vahvistaja

Hiihdossa yhdistyivät urheilun ja raittiin ilman hyvinä pidetyt ominaisuudet ja vaikutukset. Hiihtoa suositeltiin luonnonmukaisena hoitokeinona sekä liikuntamuotona kaikille lapsille ja nuorille. Sen katsottiin soveltuvan kaiken ikäisten urheilu- ja liikuntakasvatukseen yhdessä luistelun, retkeilyn, juoksun ja kevyiden hyppyjen kanssa.⁴³⁵ Täten liikuntakasvattaja Anni Collanin mukaan hiihtoon tuli kiinnittää erityistä huomiota uinnin ohella kansakoulujen liikuntakasvatuksessa, jotta kaikki lapset olisivat omakseen terveellisinä ja kansallisina pidetyt urheilulajit.⁴³⁶ Kouluhallitus oli samoilla linjoilla liikuntakasvatuksen kannattajien kanssa ja kouluille sekä seminaareille lähettämässään kiertokirjeissä vuosina 1930 ja 1935 kouluhallitus kehotti erikseen kiinnittämään erityistä huomiota hiihdon opetukseen muun

---

⁴³⁰ Arvo Vartia, 'Jokapäiväiset liikuntatavat on saatava koululaistenkin keskuudessa yleisiksi', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 2/1937, 50–51.

⁴³¹ Armas Ruotsalainen, 'Lasten ruumiillisen kuntoisuuden kehittäminen', *Opettajain lehti*, 8/1941, 177.

⁴³² Aatto Reinikka, 'Piirteitä kansakoulun ulkoilmaisesta', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1957, 13–15.

⁴³³ Vartia 1941, 129.

⁴³⁴ KM I 1946:10, 52; KM II 1952:3, 197–198.

⁴³⁵ Vartia 1941, 61–63.

⁴³⁶ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', *Kansakoulun lehti*, 8/1931, 125.

koulun liikuntakasvatuksen ohella. Jokaisen tytön ja pojan tuli kouluhallituksen mukaan oppia kansallinen ja terveydellisesti tärkeä urheilulaji hiihto.⁴³⁷

Kansakoulun liikuntakasvatukseen hiihtoa haluttiin sisällyttää muun muassa sen terveydellisten vaikutteiden vuoksi. Hiihto olikin talviurheilulajeista kansakoulun ykköslaji, jonka avulla koululaisia innostettiin urheilun harrastamiseen. Kansakoulun liikuntakasvatuksen ja erityisesti hiihto-opetuksen tavoitteeksi asetettiin kasvavan polven puolustuskunnan kehittäminen ja ylläpitäminen. Arvo Vartia toi ”Liikunnan oppaassaan” ja Matti Koskenniemin ”Kansakoulun opetusoppi”-kirjasessa esille, että kansakoulun liikuntakasvatuksen tavoitteena oli kehittää oppilaiden terveyttä ja sitä kautta maanpuolustuskuntoisuutta. Vartian mukaan suomalaisten asekelpoisuus oli heikkoa, minkä vuoksi kouluissa tuli kiinnittää enemmän huomiota liikuntakasvatukseen ja urheiluun, jotka kohottivat yleiskuntoa ja sitä kautta myös puolustuskuntoa. Koulussa tapahtuvalla hiihdon opetuksella Vartia katsoi olevan suoraan vaikutuksensa maanpuolustuskoulutuksessa.⁴³⁸ Hiihtotaito asetettiin keskeiseen asemaan maanpuolustuskunnan ja –taidon kannalta, minkä vuoksi vaadittiin, että ainakin kaikkien poikien tuli omaksua hiihtotaito jo kansakouluiässä ja hiihdon kautta pyrittiin maanpuolustuskuntoa ja terveyttä edistämään.⁴³⁹

Koska valoa, raitista ilmaa pidettiin tärkeinä, korostui urheilu sisäilmassa tapahtuvaa salivoimistelua tärkeämpänä terveydenhoitokeinona. Juuri hiihtoa yhdessä uinnin ja yleisurheilun, pallopelien kanssa suositeltiin harjoitettavan kouluissa.⁴⁴⁰ Ruumiillisilta kasvatusarvoiltaan määriteltiin hiihto etupäässä tehokkaimmaksi urheilumuodoksi. Myös yleisurheilu, maastoretkeily ja palloilulajit määriteltiin merkittäviksi. Hiihto oli keskeinen urheilulaji, koska sillä katsottiin olevan monipuolisempi vaikutus ihmisen elimistöön kuin muilla urheilulajeilla.⁴⁴¹ Lauri Pihkala katsoi hiihdon kuuluvan kansakoulun liikuntakasvatukseen sen terveydellisten vaikutusten vuoksi, minkä takia hän vuonna 1956 Opettajain lehdessä perusteli hiihto-opetuksen tarpeellisuutta. Pihkalan mukaan elintason nousu ja liikkumistapojen muuttuminen perinteisistä liikkumistavoista sekä koneellistuminen aiheuttivat terveydellisiä haittoja.

---

⁴³⁷ Kouluhallituksen kiertokirje 674/1930, KH III, KA.

⁴³⁸ Vartia 1941, 47–50.

⁴³⁹ ‘Pojat hiihtomerkkiä suorittamaan!’, Opettajain lehti, 4/1941, 84.

⁴⁴⁰ Tanner 1928, 26–27.

⁴⁴¹ Räisänen 1952, 20.

Pihkalan mukaan nämä alensivat huomattavasti kansalaisten kuntoisuutta ja terveyttä, minkä vuoksi kansakouluissa tuli entistä tarkemmin kiinnittää huomiota hiihdon opetukseen.⁴⁴²

Hiihdon vaikutukset ulottuivat liikuntakasvattajien ja terveystoimijain mukaan sisäelimiin, se vahvisti sydäntä, keuhkoja ja se tapahtui puhtaassa karaisevassa ulkoilmassa. Hiihdossa yhdistyvät voima, tasapaino, pehmeys, nopeus, varmuus ja kestävyys.⁴⁴³ Hiihto edisti kasvavan polven terveyttä, koska se vaikutti edullisesti koko elimistöön, hermostoon, sydämeen, vereen, hengityselimiin, ruoansulatukseen, ihoon, lihaksiin, luiden ja niveliin. Hiihto kehitti sopuuhuomattavasti sekä voimaa että kestävyttä ja lihasten hallintaa.⁴⁴⁴ Terveystoimijain urheiluna hiihtoa tuli nimetä harjoittaa kuntosuoritusmaailmassa, eikä liiallista kilpailullisuutta silmälläpitäen.⁴⁴⁵ Urheilu ja kilpailu eivät saaneet olla yksin päämäärä, sillä liiallinen kilpailullisuus saattoi aiheuttaa lapsissa ja nuorissa liikarästytystä ja liiallista heikkousta. Erityisesti poikien urheiluharrastuksen kohdalla tuli olla tarkkana, koska he saattoivat harjoitella liikaa jopa niin, että siitä oli terveydelle enemmän haittaa kuin hyötyä. Ruumiinharjoitusten katsottiin kasvuvuorissa vaikuttavan entistä voimakkaammin, minkä vuoksi lapset olivat erityisen herkkiä ruumiinharjoitusten vaikutuksille. Sydämen, verisuonien, keuhkojen suhteellisen heikkouden vuoksi, tuli kasvuvuorissa välttää rankkoja ja pitkäaikaisia ponnistuksia vaativia harjoituksia. Kasvava elimistö oli alttiina liikarästytymisen vaaroille. Tämän vuoksi koulun liikuntakasvatuksessa tuli korostaa terveydenhoidollisia päämääriä ja karaisevien elintapojen omaksumista liiallisen kilpailullisuuden sijaan.⁴⁴⁶ Koulun liikuntakasvatukseen tuli tämän vuoksi ohjata oikealla tavalla lasten ja nuorten kilpailuviittii sekä luonnollista liikunnantarvetta.⁴⁴⁷

Hiihdon suurimpina etuina olivat opettaja Paavo Räisänen ja professori Arvo Ylpön mukaan se, että sitä harjoitettiin raittiissa pakkasilmassa ja että se vei lähempään kosketukseen luonnon kanssa. Molemmat näkivät hiihdon yhdessä raittiin ulkoilman kanssa monipuolisena urheilumuotona sen kehittäes-

---

⁴⁴² Tahko, 'Kansakoulun tehtävä hiihdon edistäjänä', Opettajain lehti, 6/1956, 6.

⁴⁴³ Margareta Lauritzon, 'Vähän hiihdosta', Kisakenttä, 2/1944, 29.

⁴⁴⁴ D. Rancken, 'Hiihto ja sen merkitys erittäinkin hermojen hoitokeinona.', THL, 2/1934, 24; Roni Rinne, 'Hiihto, kansallisuoritusmaailma, hyvä terveyden ja voimien vahvistuskeino!', THL, 1/1934, 5-6; 'Merkitä ja terveyttä tavoittelemaan!', THL, 1/1936, 4.

⁴⁴⁵ Lappalainen 1935, 7-10, 30, 44-47

⁴⁴⁶ V. N-nen, 'Nuorten urheilun harrastuksella tulee olla järkevä terveydenhoidollinen perustansa ja päämääränsä', THL, 5/1936, 90-92.

⁴⁴⁷ Räisänen 1952, 19.

sä ja voimistaessa lapsen ruumista sekä lisätessä vastustuskykyä.⁴⁴⁸ Raittiin pakkasilman katsottiin olevan bakteeritonta ja puhdasta sekä vaikuttavan karaisevasti lasten ihoon ja puhdistavan keuhkot ja tätä kautta nostavan vastustuskykyä. Hiihdon avulla ajateltiin voitava välttää esimerkiksi kansantautina esiintynyttä tuberkuloosia ja muita terveydellisiä haittoja, sillä sen katsottiin raittiissa pakkasilmassa tapahtuvana liikuntamuotona puhdistava keuhkoja sekä vahvistavan lasten vastustuskykyä.⁴⁴⁹ Erityisesti kaupungeissa asuvien lasten katsottiin olevan tärkeää päästä kaupungin ulkopuolelle hiihtämään raittiissa pakkasilmassa.⁴⁵⁰

Karaisevan ja vastustuskykyä kasvattavien vaikutustensa vuoksi hiihtoa suositeltiin harjoitettavan kouluissa. Lapsia tuli järjestelmällisesti karaista totuttamalla heidät kylmäänkin ilmaan sekä liikunnan muodossa ruumiillisiin ponnistuksiin. Terveystieteissä terveysvalistajat perustelivat lasten vastustuskyvyn heikkenemistä raittiin ilman ja liikunnan puutteella. Karaistujen lasten uskottiin kestävän paremmin tauteja kuin karaistumattomien. Karaistun lapsen vastakohtaksi esitettiin karaistumaton hemmoteltu lapsi, joka ei kestänyt tauteja ja koulunkäyntiä heikon vastustuskyvyn vuoksi, koska hän ei ollut harjaantunut kestäviin tauteihin ja vastoinkäymisiin. Täten terveysvalistajat suosittelivat lapsille joka päivä ulkoilma liikuntaa, joka karaisisi sekä lisäisi vastustuskykyä.⁴⁵¹

Hiihdon hyvinä pidettyihin ominaisuuksiin yhdistettiin sen hermostoa vahvistava, ruokahalua lisäävä sekä virkistävä ominaisuudet, minkä vuoksi sitä suositeltiin kouluikäisille lapsille sekä kaupungin kii-reisessä hermostuneisuutta lisäävässä ympäristössä asuville lapsille. Luonnon ja raittiin ilman vaikutukset yhdistyivät hiihdossa, jonka nähtiin vaikuttavan hermostoa rauhoittavasti sekä mieltä virkistävästi. Hiihdon terveellisillä ja virkistäväillä vaikutuksilla perusteltiin hiihdon tärkeyttä juuri kouluikäisille lapsille, joiden katsottiin erityisesti tarvitsevan virkistävästä ja terveellistä ulkoilma liikuntaa.⁴⁵² Rap-peuttavana pidettyä koululaisten hermoheikkoutta pyrittiin torjumaan liikunnan ja raittiin ilman avulla.

⁴⁴⁸ Räisänen 1947, 36; Arvo Ylppö, 'Lapset ulos talvellakin', THL, 2/1951; 'Hiihtämään!', THL, 1/1929, 2-3; 'Merkkiä ja terveyttä tavoittelemaan!', THL, 1/1936, 4-5.

⁴⁴⁹ K.K., 'Pikapiirtoja hiihdon vaikutuksista sekä hiihtotaidosta', Kisakenttä, 2/1928, 64-65; K.K., 'Pakkasilman edut', Kisakenttä, 2/1929, 39-40; Roni Ranne, 'Hiihto, kansallisurheilumme, hyvä terveyden ja voimien vahvistuskeino', THL, 1/1934, 5-8; V.S., 'Hiihtämisen ihanuudesta', THL, 1/1938, 13-14; I.T., 'Hiihtämään!', THL, 1/1929, 2-3; 'Merkkiä ja terveyttä tavoittelemaan!', THL, 1/1936, 4-5.

⁴⁵⁰ Kaarina Kari, 'Pikapiirtoja hiihdon vaikutuksista ja hiihtotaidosta', Kisakenttä, 2/1928, 64.

⁴⁵¹ Kaarina Kari, 'Aamukaraisua harjoittamaan', THL, 2/1939, 35-37; Konrad ReijoWaara, 'Lapsuudessa esiintyvät terveydenhäiriöt on tarkoin silmällä pidettävä ja lapsille ajoissa annettava karaiseva hoito', THL, 3/1933, 36-37; Arvo Ylppö, 'Lapset talvellakin ulos raittiiseen ulkoilmaan!', THL, 2/1938, 31-32.

⁴⁵² K.K., 'Pakkasilman edut', Kisakenttä, 2/1929, 39-40; D. Rancken, 'Hiihto ja sen merkitys erittäinkin hermojen hoitokeinona', THL, 2/1934, 24-26.

Koulu ei aiheuttanut lapsille yksin fyysisen terveyden haittoja, vaan se aiheutti lapsissa hermoheikkoutta, jonka katsottiin johtuvan jatkuvan tarkkaavaisuuden ja jännityksen aiheuttamista paineista.⁴⁵³ Erityisesti fyysisesti heikoista lapsista kasvoi koulussa Arvo Ylpön mukaan hermostuneita lapsia. Luonteeltaan herkät ja tunnolliset lapset olivat vaarassa hermoheikkouden suhteen.⁴⁵⁴

Liikunta ei liittynyt yksin fyysisen terveyden edistämiseen ja ylläpitämiseen, vaan myös henkisen terveyden edistämiseen. Hyvä fyysistä terveyttä pidettiin perustana myös henkiselle terveydelle ja vireydelle. Niin fyysistä kuin henkistäkin puolta tuli kehittää tasapuolisesti, jotta kasvatustaikutukset olisivat olleet mahdollisimman edullisia.⁴⁵⁵ Hermoheikkous uhkasi koululaisia, koska nämä viettivät paljon aikaa sisällä, istuen kirjojen ääressä saamatta tarpeeksi raitista ilmaa ja liikuntaa. Tämä johti ammattikasvattajien mukaan henkiseen väsymykseen, hermostuneisuuteen. Koululaisten mielenterveyteen ja hermostuneisuuteen pyrittiin vaikuttaman liikuntakasvatuksella, sillä liikunnan ei katsottu vaikuttavan yksin fyysiseen terveyteen, vaan sen vaikutus ulottui myös keskushermostoon ja sen kautta vähensi väsymystä. Ruumiillisten ominaisuuksien kehittämistä pidettiin tärkeänä, koska terveiden lasten katsottiin olevan myös henkisesti hyvin kehittyneitä.⁴⁵⁶

Koululaisten keskuudessa pelättiin rappeuttavana pidetyn hermoheikkouden leviävän. Hermoheikkouden parannuskeinona pidettiin urheilua.⁴⁵⁷ Hiihtoa terveystalustajat suosittelivatkin kaikille hermostoa vahvistavana ja rauhoittavana liikuntamuotona. Hiihdolla oli edullisia vaikutuksia fyysiseen terveyteen, mutta myös henkiseen terveyteen, minkä vuoksi sitä suositeltiin hermoston hoitoon sekä hermoheikkouden torjumiseen.⁴⁵⁸ Hiihdon hermostoa virkistävät ja terveydelliset vaikutteet johtuivat terveystalustajien mukaan siitä, että hiihto liikuntamuotona kohotti keskushermoston työkykyä ja täten koko elimistön elpymistä. Hiihdon avulla pyrittiin estämään sisälläolon sekä liikunnan puutteen aiheuttamaa veltostumista elimistössä.⁴⁵⁹

---

⁴⁵³ Väinö Lahtinen, 'Kansakoulun voimistelu ja urheilu', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 2/1937, 80.

⁴⁵⁴ Arvo Ylppö, 'Koulu ja lasten liikarastus', *THL*, 8-9/1928, 150.

⁴⁵⁵ Jukola 1948, 167.

⁴⁵⁶ Aukusti Salo, 'Henkisen ja ruumiillisen kasvatuksen suhde kouluissamme.', *Kasvatus ja koulu*, 10. vuosikerta/1924, 56, 60–61.

⁴⁵⁷ Halmesvirta 1997, 191.

⁴⁵⁸ D. Rancken, 'Hiihto ja sen merkitys erittäinkin hermojen hoitokeinona.', *THL*, 2/1934, 24; Roni Rinne, 'Hiihto, kansallisurheilumme, hyvä terveyden ja voimien vahvistuskeino!', *THL*, 1/1934, 7; 'Merkkiä ja terveyttä tavoittelemaan!', *THL*, 1/1936, 4.

⁴⁵⁹ D. Rancken, 'Hiihto ja sen merkitys erittäinkin hermojen hoitokeinona.', *THL*, 2/1934, 25–26.

Hermoheikkoutta ja koululaisissa kevätlukukaudella esiintynyttä kevätväsymystä sekä sairastavuuden lisääntymistä pyrittiin torjumaan hiihdon avulla, jolle perustettiin myös oma lomansa. Hiihtoloman tarpeellisuutta perusteltiin terveydellisillä vaikutteilla. Koululaisissa esiintynyttä liikarazitusta tuli pyrkiä ennaltaehkäisemään sopivilla lomilla, joihin hiihtoloma kuului. Hiihtolomalla katsottiin olevan suotuisia vaikutuksia, koska sen aikana terveystoimijat ja liikuntakasvattajat katsoivat lasten painon lisääntyneen.⁴⁶⁰ Ennen hiihtoloman ottamista koulujen lomakäytäntöön poikien vähäisempää liikarazitusta sekä sairastavuutta perusteli Kasvatus ja koulu- lehdessä opettaja Santeri Hirvonen sillä, että pojat harjoittivat kevätlukukaudella tyttöjä enemmän hiihtoa ja täten karaistuivat.⁴⁶¹ Ratkaisevaa terveydenhoidollisten päämäärien toteutumiseksi ja koulun aiheuttaman liikarazituksen torjumiseksi oli liikuntakasvattajien Arvo Vartian ja Fanny Stenrothin mielestä se, että loma käytettiin reippaaseen ulkoilmaurheiluun, kuten etupäässä hiihtoon.⁴⁶²

Tämän pohjalta suositeltiin osittain hiihdolle omistettua omaa lomaa kouluihin niin Kisakenttä- kuin Terveystoimilehdessä.⁴⁶³ Hiihtoloman puolustajien keskeisiä argumentteja koulujen hiihtoloman puolesta oli, että hiihtoloma virkistäisi sekä torjuisi koululaisten liikarazitusta pitkän kevätlukukauden aikana. Koulujen tuli puolestaan järjestää hiihtoretkeä loman aikana. Hiihtolomaa varten oli kouluissa jaettava oppilaille liikuntakasvattajien mukaan myös suorituskortteja, joihin loman aikana hiihdetyt matkat tuli merkitä.⁴⁶⁴ Keskustelussa hiihtoloman tarpeellisuudesta ja merkityksestä tuotiin esille koulujen tiedonantoja hiihtoloman vaikutuksista oppilaisiin ja koulun toimintaan. Enemmän kuin puolet kouluista oli ilmoittanut hiihtolomalla olleen suotuisan vaikutuksen oppilaiden terveyteen. Osassa kouluista kevätväsymystä ei ollut esiintynyt oppilaiden keskuudessa läheskään yhtä paljon kuin aikaisemmin, jolloin hiihtolomaa ei pidetty. Oppilaiden poissaolojen ilmoitettiin myös vähentyneen, arvosanojen parantuneen sekä ehtokuulustelujen vähentyneen hiihtoloman ansiosta.⁴⁶⁵

---

⁴⁶⁰ Santeri Hirvonen, 'Hiihtoloman jälkitarkkailua', Kasvatus ja koulu, 21. vuosikerta/ 1935, 21–23; 'Millaisia kokemuksia saatiin viime talvena koulujen (hiihto-) urheilulomasta.', THL, 1/1935, 5-7.

⁴⁶¹ Santeri Hirvonen, 'Liikarazitusta ja sen ehkäiseminen', Kasvatus ja koulu, 11. Vuosikerta/1926, 185–186.

⁴⁶² Fanny Stenroth, 'Hiihtolomasta', Kisakenttä, 6/1934, 94; Arvo Vartia, 'Sananen lähestyvistä urheilulomasta.', Kouluvoimistelu ja -urheilu, 1/1946, 4.

⁴⁶³ K.K., 'Pakkasilman edut', Kisakenttä, 2/1929, 39–40; D. Rancken, 'Hiihto ja sen merkitys erittäinkin hermojen hoitokeinoon', THL, 2/1934, 24–26; Artturi Salokannel, 'Erinomainen ruokahalun lääke, unilääke ja nuorennusaine', THL, 2/1930, 26–28; F. Sth., 'Hiihtolomasta', Kisakenttä, 6/1934, 94; I.T., 'Hiihtämään!', THL, 1/1929, 2-3; 'Suksen psykologiaa', Kisakenttä, 2/1928, 54–58.

⁴⁶⁴ Santeri Hirvonen, 'Hiihtoloman jälkitarkkailua.', Kasvatus ja koulu, 21. Vuosikerta/1935, 21–22.

⁴⁶⁵ 'Millaisia kokemuksia saatiin viime talvena koulujen (hiihto-) urheilulomasta.', THL, 1/1935, 6-7.

Hiihtolomalla nähtiin olevan suotuisa vaikutus oppilaiden työskentelyyn, mutta myös heidän terveyteensä, mikä liitettiin hiihtolomasta käydyssä keskustelussa lasten painon nousuun ja mittauksiin.⁴⁶⁶ 1900-luvun alkupuoliskolla Saara Tuomaalan tutkimuksen mukaan lapsen alipainoisuus koettiin vakavana ongelmana. Tervettä lapsuutta määriteltiin lasten fyysisten mittausten ja punnitusten kautta. Lasten terveys määriteltiin ihannepainoina ja – mittoina, joihin lapsia verrattiin samalla kun heitä verrattiin suhteessa optimaaliseen kehitykseen. Lasten terveyden mittaamista pidettiin tärkeänä, koska sen katsottiin ilmaisevan heidän kehityskelpoisuutensa suhteessa terveen lapsen normiin. Terveen lapsen normina pidettiinkin urheilevaa ja tervettä poikaa, johon muita lapsia verrattiin.⁴⁶⁷

Tätä silmälläpitäen ei ollut ihme, että hiihtoa ja hiihtolomaa puolustavissa argumenteissa tuli esille hiihdon edullinen terveydenhoidollinen vaikutus painonnousuun liittyen. Todisteena hiihtoloman terveydellisistä vaikutteista poikien liikunnan opettaja Santeri Hirvonen piti oppilaiden painonnousua. Painon mittaus oli hänen mukaansa varmimpana fyysisen terveyden ilmentäjänä, mistä nopeimmin oli huomattavissa liikarasiituksen seuraukset. Erityisesti fyysiseltä kunnoltaan heikoimpien oppilaiden, jotka eivät olleet hiihtoa harjoittaneet, katsottiin hyötyvän terveydellisesti hiihtolomasta. Tästä todisteena oli poikien painon nousu, jonka katsottiin johtuvan siitä, että he hiihtivät tyttöjä enemmän. Lisääntyneen liikunnan ja raittiin ilman katsottiin vaikuttaneen suotuisasti painonnousuun.⁴⁶⁸ Toisaalta kritiikkiäkin esiintyi, sillä Kasvatus ja koulu- lehdessä esitettiin hiihtoloman edullisiin vaikutuksiin oppilaiden painonnousuun liittyen myös kritiikkiä. Toisaalta tuotiin esille, ettei hiihtoloman vaikutuksista painonnousuun voitu vetää suoraa syy-seuraussuhdetta, vaan painonnousun taustalla saattoi olla muitakin tekijöitä.⁴⁶⁹

Hiihtolomasta ja sen vietosta annetuissa ohjeissa sekä koulujen hiihtokilpailujen että urheilu- ja hiihtomerkkien suorittamisella katsottiin osaltaan edistettävän koululaisten terveyttä. Koulun tuli edistää liikuntakasvatusta, koska sen tehtäväksi määriteltiin opetussuunnitelmakomitean mietinnössä kasvavien kansalaisten ruumiillinen kasvattaminen ja terveyden edistäminen.⁴⁷⁰ Hiihtolomaa pidettiin terveyttä edistävänä sekä liikarasiitusta ja koulutauteja ehkäisevänä, koska se tarjosi mahdollisuuksia ulkoilmaur-

---

⁴⁶⁶ Santeri Hirvonen, 'Hiihtoloman jälkitarkkailua.', Kasvatus ja koulu, 21. Vuosikerta/1935, 21–22.

⁴⁶⁷ Tuomaala 2004, 247, 264–266.

⁴⁶⁸ Santeri Hirvonen, 'Hiihtoloma jälkitarkkailua.', Kasvatus ja koulu, 21. Vuosikerta/1935, 22–23.

⁴⁶⁹ Mikko Mielonen, 'Ajatuksia »Hiihtoloman jälkitarkkailua» nimisen kirjoituksen johdosta.', Kasvatus ja koulu, 1935, 78–80.

⁴⁷⁰ KM II 1952:3, 189.

heiluun raittiissa pakkasilmassa, juuri hiihdon muodossa.⁴⁷¹ Urheilumerkkien ja hiihtomerkkien suorittamista kouluissa pidettiin tärkeänä terveysvalistajien ja liikuntakasvattajien keskuudessa, minkä vuoksi merkkivaatimusten suorittamista pyrittiin edistämään Terveystieteiden ja Opetusalan lehdissä.⁴⁷² Urheilumerkkisuorituksista hiihdon harjoittamiseen katsottiin olevan kussakin kansakoulussa mahdollisuus ja niiden suorittamista suositeltiin kouluille, sillä merkkisuoritusten katsottiin edistävän oikeanlaista terveyden ja kunnon kasvattamiseen tähtäävää urheilua.⁴⁷³ Samaa tehtävää ajoivat hiihtokilpailut, joita pidettiin erinomaisina ruumiinliikunnan muotona, kunhan kilpailuissa muistettiin urheilun terveydelliset päämäärät ja ”reilun pelin henki” liiallisen kilpailuinnostuksen sijaan.⁴⁷⁴ Hiihtomerkkien ja –kilpailujen kautta pyrittiin edistämään hiihdon harrastusta kansakoululaisten keskuudessa, jotta koulun liikuntakasvatuksen tavoitteen kansakunnan yleiskunnan ja terveyden ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi olisivat toteutuneet.

8. HIIHTOURHEILU LUONTEENKASVATTAJANA

8.1. Vahva sielu vahvassa ruumiissa

Keskusteluun hiihtourheilun merkityksestä kansakoulun liikuntakasvatuksessa liitettiin hiihtourheilun vaikutukset lasten luonteenkasvatukseen. Hyvinä pidetyt luonteenominaisuudet liitettiin yleisesti ottaen urheiluun ja siten myös hiihtoon.⁴⁷⁵ Liikuntakasvatuksella katsottiin olevan tehtävänsä nousevan polven kasvattamisessa, minkä tavoitteista liikuntakasvattajat, opettajat sekä terveysvalistajat kävivät keskustelua.⁴⁷⁶ Liikunta yhdessä urheilun kanssa valjastettiin lasten luonteenkasvatuksen välineeksi, sillä siinä missä ne vahvistivat ruumista, ne vahvistivat kasvavan polven mielenterveyttä, luonnetta ja moraalialia haluttuun suuntaan. Yksin kansakunnan fyysinen terveys ei ollut uhattuna, vaan myös sen henkisen terveyden pelättiin rappeutuvan, sillä fyysisen terveyden rappeutumisen katsottiin johtavan myös henkiseen rappeutumiseen, mikä uhkasi samalla lasten moraalista kehitystä.⁴⁷⁷ Terveysvalistajien ja

---

⁴⁷¹ Arvo Vartia, 'Sananen lähestyvistä urheilulomasta', Kansakoulun lehti, 4/1935, 1.

⁴⁷² Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', Kansakoulun lehti, 8/1931, 125; Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen työsuunnitelma', Kansakoulun lehti, 16/1935, 231; 'Merkkiä ja terveyttä tavoittelemaan!', THL, 1/1936, 4;

⁴⁷³ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa', Kansakoulun lehti, 8/1931, 125; Anni Collan, 'Urheilu kansakoulussa.', Opettajain lehti, 47/1921, 691–692; 'Nuorison voimistelu- ja urheilupäivä', Kansakoulun lehti, 8/1928, 65.

⁴⁷⁴ Paavo Räisänen, 'Ajankohtaisia ajatuksia kansakoulun liikuntakasvatuksesta.', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 1/1947, 7; Tanner 1928, 30.

⁴⁷⁵ Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35–37; Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 292–293.

⁴⁷⁶ Meinander 1994, 183.

⁴⁷⁷ Halmesvirta 1997, 177–179, 188, 191; Tuomaala 2004, 234–235, 257–258.

liikuntakasvatuksen edistäjien näkemyksissä kannettiin Halmesvirran tutkimuksen mukaan suurta huolta koululaisten eli tulevien kansalaisten mielenterveydestä. Keskustelussa syntyi uhkakuva melisairaasta ja tylsistyneestä nuorisosta, jonka rappiolta pelastaisi urheilu.⁴⁷⁸

Ruumiillinen toiminta nähtiin fyysisen terveyden ja henkisen terveyden välttämättömäksi ylläpitäjäksi.⁴⁷⁹ Tämän vuoksi pedagogit korostivat kokonaisvaltaisen fyysisen ja mentaalisen hygienian merkitystä lasten kansalaiskasvatuksessa, jolloin hallittujen ruumiinharjoitusten kautta, puhtailla elintavoilla katsottiin voitavan torjua kaikenlaista lapsissa esiintyvää yhteiskunnanvastaisuutta sekä poikkeavuutta.⁴⁸⁰ Vaarallisena pidettyä lasten melisairautta ja poikkeavuutta pyrittiin torjumaan kaikin tavoin. Kun hygienia kiinnitti huomiota fyysiseen terveyteen, huomioi mentaalihygienia⁴⁸¹ lasten mielenterveyden. Mentaalihygienia pyrki torjumaan mielenterveyden häiriöitä, kaikenlaista yhteiskunnanvastaisena pidettyä käyttäytymistä, kuten rikollisuutta. Lasten henkiseen kehitykseen vaikuttaminen nähtiin tärkeäksi, sillä koko kansan tulevaisuuden ja terveyden katsottiin riippuvan tästä mentaalihygienisestä kasvatuksesta.⁴⁸²

Urheiluun liitettiin hyvinä pidettyjä ominaisuuksia siten, että urheilua harrastavien katsottiin selviytyvän elämän taistelusta muita paremmin. Luonteenmuodostuksessa terveystalustajat katsoivat urheilulla olevan suuret ansiot, koska se vaati voiman käyttöä ja täten päättäväisyyttä, itseluottamusta ja itsensä hallitsemisen kykyä sekä tarmoa ja siveellisiä avuja, joita kansalaisen katsottiin elämässään tarvitsevan.⁴⁸³ Urheilu kasvattikin ruumiinvoimaa ja sitä kautta sen katsottiin kasvattavan luonteenvoimaa. Kansalaisesta tuli urheilun avulla sitkeä eteenpäin pyrkijä.⁴⁸⁴ Urheilu toimi kasvatuksessa innoittavana tekijänä niin ruumiin kuin henkistenkin ominaisuuksien kestävyuden ja lujouden harjoittamisessa.⁴⁸⁵ Kehittävällä ja monipuolisella liikunnalla oli kasvattava merkitys, jonka katsottiin vaikuttavan kokonaisvaltaisesti lapsen ruumiiseen ja henkisiin ominaisuuksiin, tahdonvoimaan ja mielikuvitukseen. Lii-

---

⁴⁷⁸ Halmesvirta 1997, 191.

⁴⁷⁹ Tuomaala 2004, 252.

⁴⁸⁰ Tuomaala 2004, 266, 276.

⁴⁸¹ Mentaalihygienian eli sielunhygienian tarkoituksena oli estää mielenterveysongelmien, rikollisuuden ja muun yhteiskunnan vastaisena pidetyn toiminnan leviäminen. Mentaalihygienian katso tarkemmin Ojakangas 1995.

⁴⁸² Ojakangas 1995, 297–298.

⁴⁸³ Yrjö Kulovesi, 'Urheilun terveydenhoidosta.', THL, 1/1923, 2.

⁴⁸⁴ Lauri Taipale, 'Urheilun- ja voimisteluliikunnasta.', THL, 2/1923, 25.

⁴⁸⁵ 'Liikuntakasvatuksen kansallisesta merkityksestä.', Kisakenttä, 6-7/1920, 98.

kunnassa yhdistyivät niin henkisten kuin ruumiillistenkin ominaisuuksien kehittäminen, millä taattiin lasten kehitys moraaliseksi toimijoiksi.⁴⁸⁶

Tätä taustaa silmälläpitäen liikuntakasvattajien ja terveystoimijain käymä keskustelu liikunnan ja hiihdon luonnetta kasvattavaista tavoitteista on ymmärrettävää. Keskustelu kytkeytyi huoleen lasten ja nuorten fyysisestä ja henkisestä terveydestä sekä ruumiin ja henkisten ominaisuuksien vahvasta vaikutuksesta toisiinsa myös hiihdon kohdalla. Ruumiinominaisuudet, kuten erilaiset sairaudet ja ryhtiviat tulkittiin 1900-luvun alkupuoliskolla merkkeinä niin fyysisestä kuin henkisestäkin sairaalloisuudesta ja moraalittomuudesta. Esimerkiksi huono ryhti tulkittiin osoitukseksi huonosta terveydestä sekä perinnöllisestä ala-arvoisuudesta, minkä ohella huonon ryhdin katsottiin ilmentävän myös henkistä tilaa. Huono ryhti tulkittiin muun muassa osoitukseksi laiskuudesta ja heikosta luonteesta. Luonteenlujuus liitettiin ulkoiseen fyysiseen terveyteen, minkä vuoksi lasten ruumiiseen ja henkisiin ominaisuuksiin tuli vaikuttaa varhaisesta kasvuiästä alkaen ja erilaiset ruumiilliset viat oli korjattava kasvukauden aikana.⁴⁸⁷

Arvo Vartia toi esille Kasvatus ja koulu- lehden kirjoituksessaan henkisen alamittaisuuden olevan yhteydessä ruumiillisen ryhdittömyyteen, velttouteen sekä liikkeiden kömpelyyteen. Esimerkiksi puutteet puhetaidossa yhdistyivät puutteisiin seisomis- ja kävelytaidoissa. Mikäli ei osannut hallita lihaksiaan, ei osannut hallita tarkkaavaisuuttaankaan. Aivot, lihakset sekä henkinen ja ruumiillinen kehitys olivat yhteydessä toisiinsa. Siten henkiset voimat kuihtuivat ruumiin kuihtuessa.⁴⁸⁸ Kisakenttä- lehdessä ja Opettajain- lehdessä tuotiin esille oppilaiden fyysisen terveyden ja luonteenominaisuuksien sekä koulumenestyksen olevan yhteydessä toisiinsa. Kisakentän artikkelissa fyysisesti terveet lapset nähtiin myös henkiseltä suorituskyvyltään fyysisesti sairaita lapsia parempina.⁴⁸⁹ Opettajain- lehdessä opettaja V. Kuparinen esitti koulumenestyksen riippuvan oppilaiden fyysisestä terveydestä sekä liikunnan harjoittamisesta. Fyysisesti terveet oppilaat olivat ajattelukyvyltään terävämpiä, joustavampia sekä lahjakkaampia ja kykenevämpiä asioiden hallintaan kuin fyysisesti heikommat ja sairaalloiset oppilaat. Fyysisesti sairaalloiset ja heikot oppilaat kärsivät keskittymiskyvyn puutteesta, saamattomuudesta sekä

---

⁴⁸⁶ Tuomaala 2004, 235, 239.

⁴⁸⁷ Östman 2003, 39, 43.

⁴⁸⁸ Arvo Vartia, 'Liikuntakasvatuksen henkinen arvo.', Kasvatus ja koulu, 10. vuosikerta/1924, 149–157.

⁴⁸⁹ Tuulikki Kyllönen, 'Vaikuttavatko liikuntaharjoitukset persoonallisuuteen?', Kisakenttä, 18/1944, 278.

ajatusvireyden nopeasta herpaantumisesta. Täten urheilu oli Kuparisen näkemyksen mukaan keskeinen oppimistuloksia parantava tekijä.⁴⁹⁰

Urheilu ja voimistelu olivat kouluhallituksen voimistelun ja terveysopin tarkastajan Arvo Vartian mukaan yhtä lailla henkistä työskentelyä ja aivojen harjoittamista kuin esimerkiksi koulun lukuaineiden opiskelu.⁴⁹¹ Tärkeänä pidettiin sitä, että lapset harjoittivat urheilua oikealla tavalla ja niin, että lapsille järjestettyyn urheilutoimintaan sovellettiin terveyden, kurin ja tahdonvoiman koulua. Valvomattomana ja ohjaamattomana lasten urheilun katsottiin voivan johtaa vaarallisille teille sekä aiheuttavan jopa terveydellisiä haittoja sekä johtavan velvollisuuksien laiminlyöntiin kotona ja koulussa.⁴⁹² Oikein ohjatun ja kasvattavan urheilun kasvattavien päämäärien toteutuminen oli kasvattajan vastuulla. Voimistelunopettaja Yrjö Nykänen toi esille, etteivät urheilu ja voimistelu sellaisinaan taanneet suotuisaa luonteenkehitystä, vaan oli aina kasvattajasta kiinni, millaisia vaikutuksia urheilulla oli. Taitamattoman kasvattajan käsissä tai ilman valvontaa urheilu saattoi jopa johtaa huonojen luonteenominaisuuksien voimistumiseen, kun taas hyvä kasvattaja saattoi urheilun avulla parantaa turmeltuneenkin luonteen.⁴⁹³

Oikein ohjatun urheilukasvatuksen katsottiin vaikuttavan suotuisasti lasten luonteenkehitykseen. Oikein johdettuna urheilu sekä hiihto edistivät itsehillintää, täsmällisyyttä, tarkkaavaisuutta ja oikeaa kunniantuntoa.⁴⁹⁴ Hyvien käytöstapojen ja luonteenominaisuuksien kehittäminen liittyi kansakoulun liikuntakasvatukseen. Esimerkiksi urheilumerkkien suorittamista kansakouluissa suositeltiin, ja urheilumerkin saaminen edellytti käytösnumerona 10 ja huolellisuudessa puolestaan vähintään välttävää.⁴⁹⁵ Urheilumerkkien, kuten esimerkiksi hiihtomerkkien, suorittamista pidettiin oikeanlaisena urheiluna ja niitä noudattamalla katsottiin suotuisten luonteenominaisuuksien ja terveyden kasvavan. Urheilumerkkien suorittajien uskottiin saavuttavan vahvan luonteen sekä säästyvän laiskuudelta ja luonteen 'veltoudelta'.⁴⁹⁶ Urheilumerkkien suorittaminen kannusti oppilaita hyvään käytökseen, koska vain hyvän käytösnumeron omaavat saattoivat kantaa urheilumerkkiä, vaikka kaikilla oli mahdollisuus osallistua

---

⁴⁹⁰ V. Kuparinen, 'Kansakoulu-urheilu kasvatustekijänä', Opettajain-lehti, 36/1952, 840.

⁴⁹¹ Vartia 1928, 15.

⁴⁹² 'Merkillisten urheiluyttöjen ja –poikien urheiluviikon johdosta', Keski-Suomalainen, 10.5.1933, MLL:n lehtileikkeet 1933 I-II, MLL, KA.

⁴⁹³ Yrjö Nykänen, 'Urheilu ja luonteenkasvatus', Kouluvoimistelu ja –urheilu, 4/1938, 100.

⁴⁹⁴ 'Maamme liikuntakasvatuksen suuri sunnuntai: Suomen urheilun valkoinen talo vihittiin eilen', Uusi Suomi, 14.6.1937, MLL:n lehtileikkeet 1937 II, MLL, KA.

⁴⁹⁵ Poikien hiihtomerkin säännöt v. 1941, Liikuntakasvatus kouluissamme ja tarkastusmatkat ko 16, AC, SUa; Tyttöjen ja lasten urheilumerkki v. 1925, Liikuntakasvatus kouluissamme ja tarkastusmatkat ko 16, AC, SUa.

⁴⁹⁶ 'Tällä kerralla', Pohjolan Sanomat, 13.5.1933, MLL:n lehtileikkeet 1933 I-II, MLL, KA.

merkkisuorituksiin. Alakansakoulu-lehdessä esitettiin oppilaiden huolellisuuden lisääntyneen ja käytöksen parantuneen urheilumerkkisuoritusten ja niiden vaatimusten vuoksi.⁴⁹⁷

Terveydellisten tekijöiden ohella hiihdon opetusta perusteltiin sillä, että se kehitti älyä, vahvisti luonnetta murtoaaladulla, jossa tuli voittaa vastuksia sekä kehitti päätöksentekokykyä.⁴⁹⁸ Urheilu oli työntekoon kasvattamista ja luonteen vahvistamista. Urheilu myös velvoitti urheilutoimittaja ja –kirjailija Martti Jukolan mukaan elämään esimerkillisesti ja esikuvana muille. Urheilijan tulikin täyttää hyvän ihmisen ja kansalaisen luonteenpiirteet. Urheilijan ominaisuuksiin liittyivät raittius, rehtiys, rehellisyys ja vaatimattomuus.⁴⁹⁹ Urheilun vahvisti luonnetta ja antoi luonteen pohjaksi valoisan elämäntapomuksen. Pelkkä fyysinen terveys ei siis riittänyt, vaan tuli määrätietoisesti kehittää luonteen vahvuutta. Tässä koulu-urheilulla oli voimistelunopettajan Paavo Räisäsen mukaan keskeinen osa kasvatusvälineenä. Kaikki kasvuiässä harjoitettavat urheilulajit ohjasivat Räisäsen mukaan lapsia reippaaseen toimintaan. Urheilu ja yhtenä sen lajina hiihto oli kasvavia suuresti kehittävää, sillä se kasvatti reippautta, rohkeutta, itsehillintää, kekseliäisyyttä, päättäväisyyttä, epäitsekkyyttä ja raittiutta.⁵⁰⁰

Parhaimpia liikuntakasvatusmuotoja luonteenkasvattamiseksi olivat Arvo Vartian mukaan esimerkiksi mäkihyppy ja uimahyppy, mutta myös kaikenlainen leikki, voimistelu ja urheilu joissa vaadittiin henkistä ponnistelua, vikkelyyttä, nopeata päätöksenteko- ja toimeenpanokykyä, kestävyyttä, tahdonlujuttta, tarkkaavaisuutta ja varuillaan oloa.⁵⁰¹ Keskeinen hiihdon kasvattava vaikutus oli voimistelunopettaja Yrjö Nykäsen mukaan siinä, että se karaisi luonnetta yhtä lailla kuin ruumistakin. Hiihto kehitti kilpailujen muodossa kestävyyttä sekä sinnikkyyttä.⁵⁰² Hiihtokilpailut kehittivät myös jokaisessa koululaisessa luontaista kilpailuhenkeä, jota ei Paavo Räisäsen mukaan pitänyt tukahduttaa, sillä kilpailua esiintyi kaikkialla elämässä. Urheilun ja hiihtokilpailujen etuna oli, että ne ohjasivat kilpailuhenkeä ”oikeanlaiseen, reilun pelin henkeen”.⁵⁰³ Siinä, missä voitto kehitti itsetuntoa, myös kilpailuissa häviäminen oli opettaja Väinö Kodan mukaan kasvattavaa, sillä häviäminen kasvatti tarmoa, taistelumieltä ja sisua. Tavoiteltava voitto kannusti oppilaita uusiin ponnistuksiin.⁵⁰⁴ Mitä enemmän nopeutta, jokin urheilulaji

⁴⁹⁷ L.L., 'Urheilumerkeistä.', Alakansakoulu, 9/1936, 1.

⁴⁹⁸ Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35–37.

⁴⁹⁹ Jukola 1948, 171.

⁵⁰⁰ Räisänen 1952, 12–13.

⁵⁰¹ Arvo Vartia, 'Liikuntakasvatuksen henkinen arvo.', Kasvatus ja koulu, 10. vuosikerta/1924, 149–157.

⁵⁰² Räisänen 1952, 21.

⁵⁰³ Paavo Räisänen, 'Kansakoulujen urheilukilpailuista', Opettajain lehti, 8/1945, 181.

⁵⁰⁴ Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys', Opettajain lehti, 6/1933, 75.

vaati sitä enemmän siinä tuli Vartian mukaan ponnistella aivoilla, tahdolla ja sisulla, joka määriteltiin puolestaan suurelta osin henkiseksi pääomaksi.⁵⁰⁵

Siinä missä hiihto ja urheilu yleensä olivat sisua ja luonnetta vahvistavia, katsoi kouluneuvos sekä voimistelun kehittäjä sekä Suomen urheiluelämässä voimakkaasti vaikuttanut Väinö Lahtinen hiihdon ja urheilun kasvattavan myös harjoittajassaan rohkeutta. Vain liikunnallisesti valveutuneet saattoivat Lahtisen mukaan selviytyä rohkeutta vaativista tehtävistä.⁵⁰⁶ Kansalaiseksi kasvattamisessa liikunta-kasvatuksen katsottiin kasvattavan ruumiin voimaa ja sitä kautta myös ihmisen henkistä voimaa, jonka ansiosta itseluottamuksen nähtiin kasvavan. Liikuntakasvatus herätti tulevaisuudessa kansalaisissa urhoollisuuden jalot vaistot, jolloin lapsista katsottiin kasvavan päämäärätietoisia eteenpäin pyrkijöitä.⁵⁰⁷ Hiihtokilpailuissa yhdistyivät itseluottamusta kasvattavat tekijät. Väinö Kodan mukaan juuri sellaiset oppilaat, jotka muutoin saattoivat olla hiljaisia ja syrjäänvetäytyviä, hyötyivät kilpailuista. Kilpailuissa voittaminen oli omiaan vahvistamaan kilpailijoiden henkisiä ominaisuuksia sekä vahvistamaan oppilaan kehityskykyä muissakin koulun aineissa kuin liikuntakasvatuksessa. Hiihdon avulla voitiin kasvattaa ennen laiskoista lapsista ahkeria ja yritteliäitä. Tämä perustui kilpailuissa saavutetun voiton tuomaan kannustukseen ja sen kautta lapsessa tai nuoressa syntyneeseen itseluottamukseen.⁵⁰⁸

Hiihtokilpailut osaltaan vahvistivat itsetuntoa, mutta myös opettivat häviämään. Hiihtourheilun opetusta kansakouluissa perusteltiin, sillä että hiihto edisti koululaisten itsetuntoa sekä opetti heitä tarttumaan vaikeisiin tehtäviin. Hiihtotekniikan opettelu sekä haastavien mäkiä laskeminen vaativat tarkkaavaisuutta, kun taas mäkiä nousu opetti vastusten voittamista.⁵⁰⁹ Suojeluskuntavaikuttaja Lauri Pihkala oli samoilla linjoilla ja Pihkalan mukaan hiihtourheilu tuli sisällyttää kansakoulun liikuntakasvatukseen, koska se ulkona tapahtuvana urheilulajina karaisi luonnetta sekä kasvatti oppilaita vastusten ja vaikeuksien voittamiseen maastoladulla.⁵¹⁰

Rohkeutta ja päättäväisyyttä kasvattivat voimistelunopettaja Yrjö Nykäsen mukaan esimerkiksi juuri maastohiihto ja mäenlasku sekä uimahypyt ja pallopelit. Rohkeus ja itseluottamus kehittyivät urheilta-

---

⁵⁰⁵ Vartia 1928, 16.

⁵⁰⁶ Väinö Lahtinen, 'Koulun liikuntakasvatuksen tavoitteet ja toteuttamismahdollisuudet', Kouluvoimistelu- ja urheilu, 3/1952, 4.

⁵⁰⁷ Lauri Taipale, 'Urheilu- ja voimisteluliikunnasta.', THL, 2/1923, 25.

⁵⁰⁸ Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys.', Opettajain lehti, 7/1933, 93.

⁵⁰⁹ Helli Salo, 'Hiihdon harjoittaminen kansakoulussa', Opettajain lehti, 12/1945, 292–295.

⁵¹⁰ Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35–37.

essa, sillä ne rakentuivat Nykäsen mukaan osittain ruumiilliselle kuntoisuudelle, jolloin tuli kehittää lihashallintaa sekä toteuttaa voimaharjoituksia. Voimaharjoitukset oli suunnattu kasvaville pojille, joiden tuli saada koetella voimiaan, minkä Nykänen katsoi kehittävän poikien itseluottamusta sekä miehuuden tunnetta. Lihashallinnan harjoittaminen hiihdon avulla katsottiin suotuisaksi rohkeuden ja itsetunnon kasvattamisen välineeksi jo nuorillekin pojille. Erityisen tärkeätä oli kasvuikäisten poikien totuttaminen monipuoliseen urheiluun, koska se suojeli haluttomuudelta ja velttoudelta.⁵¹¹ Erityisesti poikien kohdalla korostui rohkeuskasvatus liikuntakasvatuksen välityksellä. Kisakenttä-lehdessä tuotiin esille, että poikien liikuntakasvatukseen tuli sisällyttää hiihtoa, uintia, kiipeilyä, kovia taisteluita ja pelejä, jotta he totuttautuivat vaaratilanteisiin. Poikien tuli olla uhattuina, jotta he kasvoivat miehiksi.⁵¹²

Myös kouluhallituksen tarkastaja Vartia näki ruumiin vahvistamisen olevan luonteen vahvistamisen perustana, sillä vahvistamalla liikuntakasvatuksella ruumista vahvistettiin Vartian mukaan myös hermostoa. Vahvistuneen hermoston kautta opittiin hallitsemaan ruumista, minkä kautta harjaantui myös ihmisen tahto hallitsemaan ruumista.⁵¹³ Oman tahdon ja tilanteen hallitsemiskyky olivat päämääriä, joihin liikuntakasvatuksella pyrittiin. Urheilun katsottiin vaativan päättäväisyyttä, ja itsensä hallitsemiskykyä. Sääntöjen noudattaminen, järjestys ja täsmällisyys kehittyivät myös kasvavassa lapsessa urheilun kautta. Urheilu- ja hiihtokilpailujen säännöt kasvattivat sääntöjen noudattamiseen ja täsmällisyyteen.⁵¹⁴ Kilpailutoiminta kasvatti täsmällisyyteen ja järjestykseen, ja voimistelunopettaja Nykänen antoikin Kouluvoimistelu ja – urheilu-lehdessä ohjeeksi, että kilpailujen tuli aina alkaa täsmällisesti ja myöhästyneet osanottajat tuli jättää ulkopuolelle. Kilpailujen ohella tuli oppilaat totuttaa täsmällisyyteen ja huolellisuuteen vaatimalla tarkkaa urheiluvälineistä huolehtimista.⁵¹⁵ Urheiluvälineistä huolehtimista neuvottiin erityisesti hiihtoa koskevissa opetusohjeissa. Esimerkiksi opetussuunnitelmakomitean mietinnössä vuodelta 1952 sisällytettiin hiihdon opetukseen myös hiihtovälineistä huolehtiminen.⁵¹⁶ Samoin hiihtovälineistä huolehtiminen ja suksien hoito sisällytettiin opetusoppaiden ohjeissa osaksi hiihdon opetusta. Käytännöllisen suksien huollon ohella kyse oli osaltaan täsmällisyyteen ja huolellisuuteen kasvattamisesta.⁵¹⁷

---

⁵¹¹ Yrjö Nykänen, 'Urheilu ja luonteenkasvatus', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1938, 101.

⁵¹² Tuulikki Kyllönen, 'Vaikuttavatko liikuntaharjoitukset persoonallisuuteen? III', Kisakenttä, 1/1945, 8.

⁵¹³ Arvo Vartia, 'Liikuntakasvatuksen henkinen arvo.', Kasvatus ja koulu, 10. Vuosikerta, 1924, 154.

⁵¹⁴ Räisänen 1952, 10.

⁵¹⁵ Yrjö Nykänen, 'Urheilu ja luonteenkasvatus', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1938, 100–101.

⁵¹⁶ KM II 1952:3,280.

⁵¹⁷ Kota 1930, 56–60; Räisänen 1052, 29.

Kilpailujen ja urheiluvälineistä huolehtimisen ohella urheilumerkit ja niihin kuuluneet omat hiihtomerkit kasvattivat vastuuntuntoa, täsmällisyyttä, itsensä hillitsemiskykyä ja sitkeyttä. Urheilumerkeillä katsottiin olevan suotuisa vaikutus täsmällisyyteen ja huolellisuuteen, sillä niiden vaatimuksiin kuului useita urheilulajeja ja suoritusvaatimuksiin kuuluivat tarkat ajat ja matkojen pituudet. Jos kolme kertaa epäonnistui, jonkin lajin suorituksessa, myös kaikki muut kyseiseen urheilumerkkiin sisältyneet suoritukset mitätöityivät ja urheilumerkin suorittaja joutui suorittamaan merkin vaatimukset uudelleen. Tämän katsottiin kasvattavan yritteliäisyyttä sekä sitkeyden ja kestävyuden harjoitusta.⁵¹⁸ Urheilumerkin suorittaminen kehitti myös rehellisyyttä, mikä kasvoi täsmällisten ja tarkkojen suoritusten kautta. Samalla urheilumerkkisuorituksiin kuuluvat eri urheilulajit ja eri merkkiluokat, kuten kulta-, hopea- ja pronssimerkki, opettivat ymmärtämään sitkeän työskentelyn tärkeyttä, mitä katsottiin tarvittavan siirtäessä helpommasta urheilumerkistä vaativamman merkin suorittamiseen.⁵¹⁹

Yhtenä luonteenmuodostuksen päämääränä pidettiin itsehillinnän kehittymistä. Siinä missä urheilu ja hiihto kehittivät voittamistahtoa, sitkeyttä ja kestävyyttä se kehitti myös kansalaisessa hyvänä pidettyä ominaisuutta, nimittäin itsehillintää. Urheilukilpailut kasvattivat Jukolan mukaan harkintaa ja malttia sekä keskittymiskykyä. Kilpailut harjaannuttivat myös voittamistahtoa ja samalla vastuksien voittamista elämässä, mutta myös opettivat häviämään.⁵²⁰ Kilpailut ja urheiluleikit kasvattivat kestävämpään elämän vastoinkäymisiä sekä kipua. Vastoinkäymiset, kipu ja häviö tuli kestää valittamatta, ja häviö tuli tunnustaa rehellisesti, eikä sille saanut esittää liikuntakasvattajien mukaan turhia verukkeita.⁵²¹

8.2. Yhteiskuntakelpoinen kansalainen

Yhteiskuntaan kasvattaminen sekä sosiaalistaminen liittyivät kansakoulun kasvatustavoitteisiin sekä harjoitetun liikuntakasvatuksen luonteenmuokkaukseen liittyviin päämääriin. Kansakoulun opetussuunnitelmaa pohtinut komitea asetti mietinnöissään vuosina 1946 ja 1952 yhdeksi kasvatustavoitteeksi sosiaalisen kasvatuksen yhteisön jäseneksi. Lapset ja nuoret tuli ensi sijassa kasvattaa kansalaisiksi, mikä korostui komitean mietinnöissä. Komitea asetti keskeiseksi kansakoulun liikuntakasvatuksen tavoitteeksi luonteenmuokkauksen. Erityisesti sosiaalisessa kasvatuksessa komitea katsoi liikuntakasva-

---

⁵¹⁸ L.L., ”Urheilumerkeistä”, Alakansakoulu, 9/1936, 1.

⁵¹⁹ Lemmitty Perko, ’Urheilumerkki kasvattajana’, Kisakenttä, 10/1950, 166.

⁵²⁰ Jukola 1948, 29–31.

⁵²¹ Jukola 1948, 31; Yrjö Nykänen, ’Urheilu ja luonteenkasvatus’, Kouluvoimistelu ja –urheilu, 4/1938, 102–103.

tuksella olevan hyvät mahdollisuudet.⁵²² Komitean linjaus kansalaisuuteen ja yhteiskuntaan sopeutuvaisiksi kasvattaminen liittyi 1900-luvun alkupuoliskon kasvatusvirtauksiin, jolloin merkittävänä pidettiin varhaista luonteenkasvatusta ja sopeuttamista perheeseen sekä maatalousyhteiskuntaan. Keskiluokkaiset ammattikasvattajat ryhtyivät määrittelemään kasvatusta, lapsuutta ja vanhemmuutta kasvatusteoriaten asteittain maallistuessa. Käsitykset kasvatuksesta sidottiin yhteiskunnallisen tutkimuksen, parantamisen, suojelun ja huollon piiriin. Lapsista tuli kasvattaa ennen kaikkea kansalaisia. Suomalaisuusideologiassa kansalaisuuden katsottiin muodostuvan lapsuudesta asti valtiojohtoisella kasvatuksella ja ohjauksella.⁵²³

Kansakunnan eheyttäminen ja yhtenäistäminen katsottiin yhdeksi nuoren Suomen tärkeimmistä tavoitteista. Toisaalta maahan tarvittiin myös lisää työ-, sota ja lisääntymisvoimaa, tervettä ja puolustuskykyistä nuorisoa, ahkeria ja rehellisiä työläisiä sekä voimakkaita johtajia. Ideaalikansalaisen kuvassa yhdistyi sekä moraalinen että fyysinen voimakkuus.⁵²⁴ Liikuntakasvatus oli väline kurinalaistamisessa ja sääntöjen noudattamiseen kasvattamisessa. Henrik Meinanderin koululiikuntaa koskevan tutkimuksen mukaan liikuntakasvatuksen funktio oli erityisesti porvariston näkökulmasta kurinalaisemman ja rationaalisemman yksilön luomista. Lisäämällä ulkoista kuria, vaalimalla puhtautta ja terveyttä, kontrolloimalla ja suuntaamalla oppilaiden luontaista liikunnan tarvetta pyrittiin luomaan uutta ihmistä.⁵²⁵

Urheilun ja hiihdon avulla liikuntakasvattajat ja opettajat katsoivat toteutettavan yhteisöllisyyden ja yhteisen hyvän ymmärtämisen kasvua lapsissa ja nuorissa.⁵²⁶ Urheilun kasvatustavoitteeksi asetettiin niin itsenäisesti ajattelevien kuin yhteiskuntaan sopeutuvien joukkuejäsenienkin kasvattaminen.⁵²⁷ Sääntöjen noudattaminen ja mukautuminen lainalaisuuteen kehittyivät liikuntakasvattajien mukaan niin urheiluleikkien ja – pelien sääntöjen, kuin kilpailujen ja urheilumerkkien sääntöjen noudattamisen kautta. Erityisesti sääntöjen tarkka noudattaminen oli omiaan kehittämään oppilaisissa tärkeänä pidettyä sosiaalista hyvettä mukautumista lainalaisuuteen.⁵²⁸ Lauri Pihkalan mukaan kansakoulussa yhdessä tehdyillä hiihtoretkillä oli merkittävä kasvatuksellinen arvo, sillä ne kasvattivat oppilaita sosiaalisuuteen sekä

---

⁵²² KM I 1946:10, 8; KM II 1952:3, 23–26.

⁵²³ Ojakangas 1995, 207–312; Sharland & Urwin 1992, 174–199.

⁵²⁴ Turpeinen 1987, 350–351.

⁵²⁵ Meinander 1992a, 98–99.

⁵²⁶ Klaus Karvonen, 'Urheilun yhteiskunnallinen merkitys', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1951, 3-5; V. Kuparinen, 'Kansakoulu-urheilu kasvatustekijänä', *Opettajainlehti*, 36/1952, 840.

⁵²⁷ Väinö Lahtinen, 'Koulun liikuntakasvatuksen tavoitteet ja toteuttamismahdollisuudet', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 3/1952, 4.

⁵²⁸ Klaus Karvonen, 'Urheilun yhteiskunnallinen merkitys', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1951, 3.

alistumaan vapaaehtoisesti joukkotahtoon. Johdetut hiihtoretket olivat Pihkalan mukaan otollisia tilaisuuksia selvittää kurin välttämättömyyttä oppilaille.⁵²⁹ Hiihtoladuilla oli Pihkalan mukaan harrastusta herättävä sekä kasvatuksellinen vaikutuksensa. Hiihtoladut opettivat maastossa kohtaamaan vastoin käymisiä sekä alistumaan jonossa hiihdetäessä joukkotahtoon.⁵³⁰

Kansakoulussa harjoitettavalla urheilulla oli oma tehtävänsä sosiaaliseen elämään kasvattajana. Lasten ja nuorten sosiaalistaminen sekä sosiaalisten suhteiden kehittäminen lähti liikkeelle käyttäytymisestä urheilupeleissä ja – kilpailuissa. Kilpailuissa koetut voitot ja häviöt muokkasivat itsensä hillitsemisen sekä myötäelämisen taitoja. Myös tarkka tuloksien laskeminen kehitti oikeudentajua ja täsmällisyyttä. Urheilun ja kilpailujen sääntöjen kautta oppilaat oppivat opettaja Kuparisen mukaan alistumaan yhteisöllisiin sääntöihin.⁵³¹ Keskeistä oli yhteisten sääntöjen noudattaminen sekä mukautuminen lainalaisuuteen sekä oppilaiden tottuminen kurinalaisuuteen. Niin voimistelussa kuin urheilussakin katsottiin istutettavan oppilaisiin kuri, joka omaksuttiin erilaisten sääntöjen noudattamisen kautta.⁵³²

1900-luvun alkupuoliskolla kurinalaisuus ymmärrettiin Suomessa yleisesti ihanteelliseksi ominaisuudeksi. Kurinalaisuuden ihannoitiin ulottui kaikille elämänaloille. Itsekurin avulla opittiin hallitsemaan ruumista, viettejä ja tunteita. Yhteisöllinen kurinalaisuus ymmärrettiin olennaiseksi edellytykseksi itsenäisen maan kehittämiseksi.⁵³³ Täten ei ollut harvinaista, että liikuntakasvattajien ja opettajien näkemyksissä urheilun ja hiihdon kasvattavista vaikutuksista, tulivat esille kurinalaisuuteen kasvaminen ja yhteiseen tahtoon alistuminen. Kurinalaisuus oli yleinen, tavoiteltava olotila, johon varhaislapsuudesta pitäen tuli kasvattaa lapsia. Kurinalaisuus ja lainalaisuuden tajunta kehittyivät urheilukilpailuissa, sillä urheilussa opittiin voittamaan ja häviämään rehellisesti. Tämä tarkoitti sitä, ettei voittaessa saanut tulla liian itserakkaaksi, kun taas häviö tuli aina omaksua vastaan sanomatta ja se tuli tunnustaa avoimesti. Huonona urheiluhenkänä pidettiin häviön kohdalla vetoamista varusteiden heikkouteen tai loukkaantumiseen kilpailussa. Häviö opetti vastustajan kunnioittamista, eikä tappio saanut masentaa mieltä,

---

⁵²⁹ Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35–37.

⁵³⁰ 'Hiihto kansakoulussa', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17; Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', Kansakoulun lehti, 3/1934, 35.

⁵³¹ V. Kuparinen, 'Kansakoulu-urheilu kasvatustekijänä', Opettajain lehti, 36/1952, 840.

⁵³² Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys', Opettajain lehti, 6/1933, 76; Väinö Lahtinen, 'Koulun liikuntakasvatuksen tavoitteet ja toteuttamismahdollisuudet', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 3/1952, 4.

⁵³³ Meinander 1992a, 98–99; Sulkunen 1989, 41.

vaan sen tuli innostaa uusiin ponnistuksiin. Oma itsehillintä tuli säilyttää kilpailuissa häviön edessä, mikä totutti kilpailuissa tuomarien tottelemiseen ja lakien noudattamiseen.⁵³⁴

Siinä missä lainmukaisuus, sääntöjen noudattaminen ja kuriin kasvattaminen olivat tärkeitä, katsottiin yhteisöllisyyteen ja yhteisen hyvän eteen toimiminen liikuntakasvatuksen tavoitteeksi. Urheilu opetti joukkuehenkeen ja – kuriin herättämällä oppilaisissa itsekasvatuksen kautta ymmärryksen yhteistä hyvää ja etua kohtaan, jolloin opittiin yhteisen edun nimissä luopumaan henkilökohtaisesta edusta.⁵³⁵ Urheilu toimi myös eri yhteiskuntaluokkia yhdistävänä tekijänä, sillä urheilussa heidän tuli yhdistää voimansa päästäkseen yhteiseen päämäärään. Urheilussa yhteiskunnallinen asema ei ollut keskeistä, vaan urheilulliset kyvyt ja sopeutuvaisuus yhteisöön. Joukkuehenki ja – kuri häivyttivät osaltaan yhteiskunnallisia raja-aitoja, mikä oli omiaan kehittämään yhteenkuuluvaisuuden tunnetta, mikä oli tärkeitä kansakunnan pärjäämisessä kilpailussa muiden kansakuntien kanssa.⁵³⁶ Yhteisöllisyyden ymmärtämisessä joukkuekilpailuja pidettiin sosiaalisuuteen kasvattamisessa arvokkaampana kuin yksilökilpailuja. Yhdessä olo ja yhteisen edun silmälläpitäminen kehittivät joukkuehenkeä. Joukkueen yhteishengen katsottiin vaativan alistumista yhteiseen tahtoon ja ennekuin joukkue saattoi menestyä kilpailuissa tuli sen jäsenten sopeutua joukkuekuriin. Jokaisen oppilaan tuli siis muuttaa henkilökohtainen kunniahimonsa yhteistahdoksi ja yhteisvastuuksi.⁵³⁷

Tämän vuoksi hiihdolla ja juuri viestihiihdolla katsottiin olevan keskeinen osa oppilaiden sosiaalisessa kasvattamisessa ja yhteiskuntaan sopeuttamisessa. Viestihiihtokilpailut olivat yksilöhiihtokilpailuja kasvattavampia, koska kyse oli joukkueen hiihtämistä ajasta ja siinä yksilön voiton sijaan oli kyse joukkueen voitosta. Tällöin oppilaat oppivat opettaja Väinö Kodan mukaan, että kaikki olivat riippuvaisia toisistaan sekä velvollisuuksien sitovan joukkueen jäseniä toisiinsa. Viestihiihdossa havainnollistui lapselle erinomaisella tavalla, miten hän oli riippuvainen ympäröivästä yhteisöstään ja miten hän tarvitsi ympäröivää yhteisöään. Täten hiihtokilpailuilla oli keskeinen kasvattava vaikutus, sillä ne kasvattivat lapsia toimimaan joukkueena sekä velvollisuuden tunteen. Tämä puolestaan oli Kodan mukaan lasten totuttamista yhteiskunnalliseen elämään. Kilpailut kehittivät lasten henkisiä ominaisuuksia edul-

---

⁵³⁴ Klaus Karvonen, 'Urheilun yhteiskunnallinen merkitys', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1951, 3-4.

⁵³⁵ Lauri Pihkala, 'Ladun koulu ja koululadut', *Kansakoulun lehti*, 3/1934, 35–37; Lauri Taipale, 'Urheilu- ja voimisteluliikunnasta.', *THL*, 2/1923, 25.

⁵³⁶ Niilo Löppönen, 'Urheilun tehtävä ja merkitys nykyajan yhteiskunnassa', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 2/1952, 13–15; Klaus Karvonen, 'Urheilun yhteiskunnallinen merkitys', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1951, 3-4.

⁵³⁷ Klaus Karvonen, 'Urheilun yhteiskunnallinen merkitys', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1951, 3-4.

liseen suuntaan kasvattamalla heikon itsetunnon omaavien itseluottamusta voiton kautta ja toisaalta häviö kilpailuissa taas esti lapsen kehityksen liian itserakkaaksi.⁵³⁸ Karaisevan hiihtourheilun kautta lapsiin istutettiin yhteenkuuluvuuden, lainkuuliaisuuden ja itsehallinnan hyveitä ja heistä tehtiin samalla yhteiskunnan tulevia tukipylväitä.⁵³⁹ Samalla kun opittiin toimimaan yhteisön hyväksi, opittiin myös uhrautumaan muiden eteen joukkueurheilussa. Yrjö Nykäsen mukaan moderni yhteiskunta vaati kansalaisiltaan uhrautumista yhteisen hyvän eteen. Joukkueurheilussa tuli, jokaisen pelaajan uhrata oma kunnianhimosensa joukkueen edun vuoksi, mikä opetti osaltaan sopeutumaan yhteiskuntaan.⁵⁴⁰

Yhteiskuntaan sopeutuminen oli siis liikuntakasvatuksen ja sen alaan kuuluvana myös hiihdon tavoite liikuntakasvattajien ja opettajien näkemyksissä. Lapsia tuli valvoa ja tarkkailla heissä mahdollisesti esiintyvän poikkeavuuden ja yhteiskunnanvastaisuuden vuoksi. Vaikean lapsen ja yhteiskunnanvastaisen lapsen määritelmät olivat laajahkot ja kuka tahansa saattoi olla asiantuntijoiden määritelmien mukaan olla tällainen lapsi.⁵⁴¹ Tämän vuoksi liikuntakasvatuksen avulla pyrittiin torjumaan kaikenlaista poikkeavuutta sekä kehittämään suotuisina pidettyjä luonteenominaisuuksia. Olennaista liikuntakasvatuksessa ja urheilukilpailuissa, urheilumerkkisuorituksissa sekä retkissä oli lapsille järjestetty ohjattu toiminta.⁵⁴² Ehkäisevässä lastensuojelutyössä ongelmaksi koettiin lasten ja nuorten koulun jälkeinen vapaa-aika. Kasvatuspiireissä ongelmallisena pidettiin valvomatonta vapaa-aikaa sekä nuorison kaduilla maleksimista, ilman ohjattua toimintaa.⁵⁴³

Keskeisenä urheilun ja siinä hiihdon kasvattavien vaikutusten piiriin sisällytettiin rikollisuuden vastustaminen. Tilastojen valossa esitettiin rikollisuuden, erityisesti nuorisorikollisuuden kasvaneen. Rikosten määrän ja laadun katsottiin lisääntyneen työttömyyden lisäksi, minkä vuoksi kasvavien lasten kasvuolosuhteet ja kehitys nousivat huolenaiheeksi.⁵⁴⁴ Rikollisuuden kasvun taustalla oli kodin heikentynyt kasvatusvaikutus, minkä puutteita koululaitos ei oppivelvollisuudesta huolimatta ollut kyennyt paikkaamaan. Tämän vuoksi kasvavien lasten ja nuorten siveelliseen kasvatukseen tuli kiinnittää huomiota niin varhain kuin mahdollista. Lastensuojelutyöllä nähtiin olevan keskeinen merkitys siveellisen kun-

---

⁵³⁸ Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys', Opettajain lehti, 6/1933, 76; Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys. Kuinka kilpailut kehittävät lapsen itsethostusta', Opettajain lehti, 7/1933, 93; Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys. Hiihtokilpailujen sosiaalinen vaikutus lapsiin', Opettajain lehti 11/1933, 154.

⁵³⁹ 'Kansamme tulevaisuuden hyväksi', Länsi-Suomen Sanomat, 10.11.1934, MLL:n lehtileikkeet 1934 I-II, MLL, KA.

⁵⁴⁰ Yrjö Nykänen, 'Urheilu ja luonteenkasvatus', Kouluvoimistelun ja -urheilu, 4/1938, 103.

⁵⁴¹ Ojakangas 1995, 298–299.

⁵⁴² 'Lastensuojelu ja liikuntakasvatus', Riihimäen Sanomat, 28.10.1937.

⁵⁴³ Kaarninen 1995, 50.

⁵⁴⁴ MLL:n toimintakertomus 1925, 9-10, MLL, KA.

toisuuden kohottamisessa.⁵⁴⁵ Erityisesti kaupunkien tehdasalueet ja laitakaupunkien alueet nähtiin riskialttiina ympäristönä, jossa lapset olivat vaarassa ajautua vaarallisille ja rikollisille teille. Lasten ja nuorten suojeleminen näiltä vaikutteilta edellytti lastensuojelutoimintaa, jonka osaksi urheilu valjastettiin.⁵⁴⁶ Katsottiin, että jo varhaisessa vaiheessa oli vaikutettava lapsiin ja nuoriin ja ohjattava heidät liikuntaharrastusten pariin. Lasten huollossa harjoitetulla luonteenkasvatuksella oli tavoitteena auttaa nuoria löytämään paikkansa yhteiskunnassa en toimivana osana.⁵⁴⁷

Yhteiskunnan rakenteessa tapahtuneita muutoksia, kuten kaupungistumista ja sen mukanaan tuomaa kaupunkikulttuuria pidettiin vakavana uhkana koko yhteiskunnan terveydelle. Uhkakuva perustui modernin kaupunkikulttuurin synnyttämälle ongelmallisena pidetylle vapaa-ajalle.⁵⁴⁸ Ongelmallisen vapaa-ajan ja sen huonojen vaikutusten torjuna pidettiin urheilua, koska sitä pidettiin lapsia suojelevana, erityisesti kun se tapahtui valvotusti ohjattuna harrastuksena. Liikuntakasvattajat ja opettajat sekä kansakoulun opetussuunnitelmakomitea asettivat kansakoulun urheilulle tavoitteeksi omakohtaisen harrastuksen herättämisen lapsissa, mikä tarkoitti liikuntaharrastuksiin innostumista ja totuttautumista.⁵⁴⁹ Mikäli lapset eivät saaneet riittävästi ohjattua liikuntaa, saattoi lasten luontainen liikunnantarve ja energia purkautua epätoivotuilla tavoilla. Erityisesti poikien kohdalla urheilu nähtiin tärkeänä vastavoimana, joka piti heidät poissa pahanteosta ja ylipäänsä ehkäisi huonoja tapoja.⁵⁵⁰ Koulussa tapahtui opettaja Paavo Räisäsen mukaan vähemmän koulutoimintaa häiritsevää toimintaa, kuten ilkivaltaa, tappeluita sekä oppilaissa esiintyvää levottomuutta, kunhan koulussa harjoitettiin urheilua. Urheilu antoi mahdollisuuden purkaa elimistöön kertynyttä liikaenergiaa, josta erilaiset häiriöt Räisäsen mukaan johtuivat.⁵⁵¹

Urheilun suotuisana pidetyt vaikutukset esiintyivät myös hiihdossa, jonka Väinö Kota katsoi pitävän oppilaat toiminnassa ja siten pois pahanteosta. Kodan mukaan kussakin lapsessa esiintyivät vallitsevina pahat luonteenominaisuudet. Tämän vuoksi lapsia tuli suojella tältä pahalta ja suojeleviin toimenpiteisiin hän luki lasten toiminnassa pitämisen. Niin pian kuin lapsi jäi toimeettomaksi, hänessä heräsivät

---

⁵⁴⁵ 'Nousevan polven ruumiillinen ja siveellinen kasvatusta', THL, 1/1925, 2-3.

⁵⁴⁶ 'Lastensuojelu ja liikuntakasvatusta', Riihimäen Sanomat, 28.10.1937.

⁵⁴⁷ Esteri Kiljunen, 'Lasten kesäaikaisen virkistys- ja huoltotoiminnan tärkeys', Hämeen Sanomat, 27.5.1934, MLL:n lehti-leikkeet 1934 I-II, MLL, KA.

⁵⁴⁸ P. Teräslinna, 'Liikuntakasvatuksen sosiaalisia näköaloja', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 4/1956, 4-5.

⁵⁴⁹ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', Kansakoulun lehti, 8/1931, 124–125; KM 1952 II; Kota 1930, 55–65; Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme.', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1939, 3.

⁵⁵⁰ Lauri Pihkala, 'Antakaa poikain urheilla.', THL, 1/1930, 2-3.

⁵⁵¹ Räisänen 1952, 10.

piilevät pahan toimintamotiivit. Tämän vuoksi koulukasvatuksen tehtävänä oli antaa lapsille niin mielenkiintoista toimintaa, että he unohtivat kaikenlaisen pahan. Tällaisen mielenkiintoisena toimintana oli hiihto Kodan mukaan erityisen suositeltava. Varsinkin koulujen välitunneilla tuli talvisin hiihtää hiihtolatua koulun välittömässä läheisyydessä. Tällaisen aktiivisen välituntitoiminnan avulla lapset välttyivät jo varhaisessa vaiheessa joutilaisuuden aiheuttamilta pahoilta vaikutteilta.⁵⁵²

8.3. Isänmaallisuuskasvatus

Hiihto valjastettiin osana kansakoulun liikuntakasvatusta ja sen tavoitteita myös isänmaallisen ja maanpuolustuskykyisen ja – tahdon omaavan koulunuorison kasvattamiseen.⁵⁵³ Hiihtourheilua kansakoulun liikuntakasvatuksen osana perusteltiin, sillä että hiihto oli kansallinen ja isänmaallinen urheilulaji. Kansakoulun kansalliseksi tehtäväksi määriteltiin hiihtotaidon opettaminen koululaisille.⁵⁵⁴ Hiihto määriteltiin erityiseksi suomalaiskansalliseksi urheilulajiksi,⁵⁵⁵ joka katsottiin erityisesti maanpuolustuksen kannalta tärkeäksi.⁵⁵⁶ Isänmaallisuus vaikutti liikuntakasvatuksen taustalla ja kasvaviin lapsiin ja nuoriin haluttiin istuttaa sotilaallinen henki, minkä vuoksi ruumiillisen kasvatuksen kehittäminen koulussa nähtiin tärkeänä.⁵⁵⁷

Lasten, erityisesti poikien kasvattaminen terveitä elämäntapoja noudattaviksi ja liikunnallisiksi kansalaisiksi nähtiin isänmaallisena toimintana.⁵⁵⁸ Kaiken liikuntakasvatuksen tavoitteena oli voimistelun tarkastajan Arvo Vartian mukaan ”palavan isänmaanrakkauden lietsominen kansaan ja sen maanpuolustajiin ja kansaan tuli lujemmin juurruttaa vakaumus siitä, että jokaisen velvollisuus oli huolehtia elin- ja puolustuskuntonsa säilymisestä”.⁵⁵⁹ Liikuntakasvatuksen merkityksestä käydyssä keskustelussa esiintyi huoli kasvavien lasten ja nuorten isänmaallisuudesta sekä puolustuskuntoisuudesta. Jo 1920-luvun alussa esitti Kasvatus ja koulu- lehdessä voimistelun opettaja Ivar Wilskman, että sotilaallis-isänmaallinen henki oli kansakunnan keskuudessa voimakkaasti heikentynyt. Tämän vuoksi Wilskmanin mukaan tuli kouluissa jo istuttaa sotilaallinen kansanhenki lapsiin ja nuoriin, ja koulun liikuntakas-

---

⁵⁵² Väinö Kota, 'Hiihdon kasvattava merkitys. Kuinka kilpailut kehittävät lapsen itsetehostusta', Opettajain lehti, 7/1933, 93.

⁵⁵³ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', Kansakoulun lehti, 8/1931, 125.

⁵⁵⁴ 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17; Väinö Kota, 'Hieman hiihtotaidon opetuksesta.', Opettajain lehti, 5/1931, 92; Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1939, 5.

⁵⁵⁵ Anni Collan, 'Liikuntakasvatuksen edellytyksistä kansakouluissa.', Kansakoulun lehti, 8/1931, 125.

⁵⁵⁶ Nykänen 1930, 14–15; Vartia 1941, 83.

⁵⁵⁷ Meinander 1992b, 286–288; Vasara 1997, 520.

⁵⁵⁸ Vasara 1997, 141–153.

⁵⁵⁹ Vartia 1941, 84.

vatus tuli valjastaa sotilaallisia päämääriä varten.⁵⁶⁰ Samaa toi esille Aukusti Salo, jonka mukaan Suomen kansa oli sisäisesti hajanainen ja osa kansasta ajoi vain omia etujaan. Tämän vuoksi kasvaviin lapsiin ja nuoriin tuli pyrkiä vaikuttamaan koulussa ja heihin tuli istuttaa isänmaallisuuden ihanne.⁵⁶¹

Idän uhka oli sekä Salon että Wilskmanin mukaan varteenotettava, minkä vuoksi isänmaallista ihannetta oli vankemmin tuotava kouluissa esille.⁵⁶² Vilho Kiisken kansakouluja varten laatimassa maanpuolustuskasvatusoppaassa ”Puolustustahdon kasvatus kansakoulussa” Kiiski esitti, että uhan muodostivat myös kodit, joissa isänmaanrakkautta ja sen hengen mukaisia ihanteita ei lapsiin kasvatettu. Tämän vuoksi tuli yhteiskunnan ja valtion huolehtia isänmaallisen hengen juurruttamisesta kansaan. Jo hyvin varhaisessa vaiheessa tuli aloittaa isänmaanrakkauden ja puolustustahdon kasvattaminen, sillä isänmaalliset tunteet kehittyivät Vilho Kiisken mukaan jo ennen asevelvollisuusikää. Keskeistä oli kasvattajan rooli isänmaallisuuteen kasvattamisessa, sillä koulussa voitiin Kiisken näkemyksen mukaan istuttaa kasvaviin lapsiin järjestelmällisesti puolustustahtoa, mikäli kotona tällainen kasvatus oli laiminlyöty. Tämän vuoksi isänmaallinen kasvatus tuli aloittaa järjestelmällisesti jo alakansakoulussa.⁵⁶³

Urheilukasvatus nähtiin välttämättömänä isänmaallisten kansalaisten kasvattamiseksi, jossa tavoitteena oli siveellisten, kyvykkäiden ja fyysisesti voimakkaiden yksilöiden kasvattaminen.⁵⁶⁴ Yrjö Nykänen katsoi hiihdon olevan pallopelien ohella koulun tärkein urheilumuoto, mitä hän perusteli erityisesti maanpuolustuksellisella näkökannalla.⁵⁶⁵ Samoin perustein liikunnan tarkastaja Arvo Vartia sekä Vilho Kiiski perustelivat hiihdon tärkeyttä kansakoulujen liikuntakasvatuksessa. Vartian mukaan hiihto sekä pyöräily- että kävelyretket kehittivät kansakoululaisissa yhteishenkeä sekä opettivat tuntemaan ja rakastamaan omaa kotiseutua ja siten myös omaa isänmaata.⁵⁶⁶

---

⁵⁶⁰ Ivar Wilskman, ’Poikakoulujemme voimistelunopetus erikoisen huomion alaisena.’, Kasvatus ja koulu, 6. vuosikerta/1920, 93–95.

⁵⁶¹ Aukusti Salo, ’Koulun tehtävä isänmaallisen hengen kasvattamisessa.’, Kasvatus ja koulu, 8. vuosikerta/1922, 146–148.

⁵⁶² Aukusti Salo, ’Koulun tehtävä isänmaallisen hengen kasvattamisessa.’, Kasvatus ja koulu, 8. vuosikerta/1922, 146–148; Ivar Wilskman, ’Poikakoulujemme voimistelunopetus erikoisen huomion alaisena.’, Kasvatus ja koulu, 6. vuosikerta/1920, 93–95.

⁵⁶³ Kiiski 1938, 38.

⁵⁶⁴ ’Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton toiminta tähtää isänmaallisten ja velvollisuudentuntoisten kansalaisten kasvattamiseen’, 10.11.1934, MLL:n lehtileikkeet I-II, 1934, 277, KA; ’Maamme liikuntakasvatuksen suuri sunnuntai: Suomen urheilun valkoinen talo vihittiin eilen’, Uusi Suomi, 14.6.1937, MLL:n lehtileikkeet 1937 II, MLL, KA.

⁵⁶⁵ Nykänen 1930, 13–14.

⁵⁶⁶ Vartia 1928, 19.

Hiihtoa koskevassa keskustelussa näkyi 1900-luvun alkupuoliskolle tyypillinen nationalismin, urheilun ja romantiikan yhdistäminen. Heikki Karkaman mukaan tärkeä osa suomalaisuuden tekemistä oli romanttinen kuva Suomen luonnosta, sillä suomalaisilla ei ollut historiassaan selvää sankari aikaa, jota pidettiin Euroopassa yleisesti kansallisen identiteetin alkuperänä. Suomalainen korvike sankariajalle oli taistelu ankaraa luontoa vastaan, mikä nousi suomalaisen sisun ja urhoollisuuden selittäjäksi.⁵⁶⁷ Urheilu ja etenkin hiihto tarjosivat osaltaan tähän aineistoa. Hiihdon hohdokkuutta lisäsi se, että se tapahtui ankarimpana vuoden aikana talvella, sillä hiihto edusti talven voimien hallintaa ja ottamista omaan käyttöön.⁵⁶⁸ Tätä taustaa silmälläpitäen hiihdon määrittelemine kansalliseksi urheilulajiksi oli ymmärrettävää. Siinä yhdistyivät suomalaiskansallisuuteen liittyvät hyvänä pidetyt ominaisuudet. Hiihdon asemaa isänmaalliseen kansallishenkeen kasvattajana voidaan tarkastella nationalismin hiihdosta luoma romanttista kuvaa vasten. Liikuntakasvattajien ja opettajien näkemykset hiihdon merkityksestä ilmentävät 1900-luvun alkupuoliskon yhteiskunnallis-aatteellista kontekstia, jolloin näkemykset yleensä urheilun ja hiihdon isänmaallisista tavoitteista ovat ymmärrettäviä.

8.4. Maanpuolustuskykyinen nuoriso herätettävä

Isänmaalliseen retoriikkaan ja isänmaallisten arvojen kasvatuksesta käytyyn keskusteluun sisältyi myös maanpuolustuskasvatus ja maanpuolustustahdon juurruttaminen koululaisiin. Isänmaallinen ja kansallinen urheilulaji hiihto liitettiin maanpuolustuskykyyn ja siten maanpuolustuskasvatukseen. Maanpuolustuskasvatuksen tarpeellisuudesta kansakoulussa käytiin keskustelua 1930-luvulla sekä 1940-luvun alussa. Siinä missä isänmaallisen hengen katsottiin heikentyneen, myös kansakunnan maanpuolustustahdosta sekä asepalveluskelpoisuudesta oltiin huolissaan. Esimerkiksi Vilho Kiisken maanpuolustuskasvatusoppaassa kansakouluille tuotiin esille, että rauhanaate, uskonto, kansainvälisyys olivat aatteita, jotka heikensivät puolustustahtoa. Maanpuolustustahtoa ja – taitoja tuli Kiisken mukaan jo kansakoulussa juurruttaa oppilaiden mieliin.⁵⁶⁹

Maanpuolustuskasvatuksen tuloa kansakouluihin puollettiin opetusalan lehdissä. Jo vuonna 1928 Lauri Pihkala toi Kansakoulun lehdessä esille, että jo kansakouluiässä tuli kehittää hiihtotaitoa, koska sillä oli merkitystä puolustuskunnolle.⁵⁷⁰ Väinö Valorinta esitti Opettajain lehdessä vuonna 1936, että kansa-

---

⁵⁶⁷ Karkama 2001, 242–244.

⁵⁶⁸ Kokkonen 2008, 57–58.

⁵⁶⁹ Kiiski 1938, 23–24; Vartia 1941, 47–48.

⁵⁷⁰ 'Hiihto kansakoulussa.', Kansakoulun lehti, 3/1928, 17.

koulun tuli antaa maanpuolustuskasvatuksen alkeiskasvatusta, mihin Suomen asema itsenäisenä valtiona velvoitti kansakoulun opettajat, jolloin kasvavat lapset tuli kasvattaa maanpuolustustahdon omaaviksi. Kansakoulun tehtävä oli opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja, joihin maanpuolustustahdon kasvataminenkin kuului.⁵⁷¹ Ranne Roni katsoi puolestaan vuonna 1939, että koulujen hiihdon opetuksen eteen oli tehtävä töitä, koska maanpuolustuksellisesti oli kyse tärkeästä urheilulajista.⁵⁷² Opettaja Paavo Räisänen mukaan varsinkin pojille oli tärkeätä omaksua hiihtotaito maanpuolustustaidon vuoksi. Yksin poikien ei kuitenkaan ollut tarpeen oppia hiihtotaito, vaan hiihtotaito nähtiin tarpeellisena kaikille kansakoululapsille, tytöille ja pojille maanpuolustuksen vuoksi. Hiihdon vaikutukset fyysisiin ja henkisiin kykyihin katsottiin niin huomattavaksi, että jokaisen kansakouluoppilaan tuli omaksua hiihtotaito.⁵⁷³ Jopa alakansakouluissa suositeltiin harjoitettavan hiihtoa maanpuolustuskuntoisuuden takaamiseksi, jonka vuoksi koululaiset tarvitsivat opetusta hiihtotekniikassa ja hiihtotavoissa.⁵⁷⁴

Argumentit maanpuolustuskasvatuksen puolesta vahvistuivat ja vuonna 1937 Iivari Kemppinen esitti Kouluvoimistelu- ja urheilu- lehdessä, että maanpuolustusalkneiden opettaminen kouluissa oli välttämätöntä, koska sodan uhka oli varteen otettava uhka Suomelle. Sodan uhka edellytti sotilaallisen alkeisvalmennuksen opetusta kouluissa Kemppisen mukaan, mikä tarkoitti kasvavien vahvistamista ruumiinkunnan ja terveyden osalta. Asepalvelusaika oli liian lyhyt, jotta se olisi riittänyt maanpuolustuskunnan ja – tahdon luomiseen.⁵⁷⁵ 1940-luvun alussa näkemykset maanpuolustuskasvatuksen tarpeellisuudesta yhdistyivät Suomen sotiin. Entistä vahvemmin tuotiin esille, että koko maan tulevaisuuden kannalta jo alakansakoulussa katsottiin tarvittavan maanpuolustusopetusta, tosin sen tuli tapahtua siten, että pienemmät lapset ymmärsivät, mistä oli kysymys, eikä opetus saanut olla alakansakouluikäisille liian vaativaa.⁵⁷⁶ Kouluvoimistelu ja – urheilulehdessä Jussi Kivelä vaati vuonna 1943, että sotilaallinen valmennus oli saatava läpikäyväksi tekijäksi niin poikien kuin tyttöjenkin koulutuksessa. Tyttöjen maanpuolustusopetus oli tärkeätä, koska kansakuntien välisessä kamppailussa kansakunnan voimanlähde oli terveissä äideissä. Tulevat äidit tuli kasvattaa maanpuolustuskuntoisiksi painottaen havaintokykyä sekä

---

⁵⁷¹ Väinö Valorinta, 'Maanpuolustuksen aakkoset kansakoulussa opittava.', Opettajain lehti, 14/1936, 221–222; Väinö Valorinta, 'Maanpuolustusopetus kansakoulussa', Opettajain lehti, 17/1937, 298.

⁵⁷² Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme', kouluvoimistelu ja – urheilu, 1/1939, 5.

⁵⁷³ Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', Opettajain lehti, 1/1941, 13–15.

⁵⁷⁴ 'Hiihdon opetuksesta alakansakoulussa', Alakansakoulu, 24/1941, 380.

⁵⁷⁵ Iivari Kemppinen, 'Nuoriso ja maanpuolustuskysymys', Kouluvoimistelu- ja urheilu, 1/1937, 22.

⁵⁷⁶ 'Onko maanpuolustusoppia opettava alakansakoulussa?', Alakansakoulu, 4/1944, 51–52.

fyysisiä että psyykkisiä ominaisuuksia ja karaistumista harjaannuttavia leikkejä ja otteluita. Poikien kasvatuksessa painottuivat enemmän taisteluleikit.⁵⁷⁷

Tavoitteeksi asetettiin lujakuntoinen nuoriso, josta olisi mahdollisimman paljon hyötyä puolustusvoimille. Tärkeinä sotilaan hyveinä nähtiin maanpuolustus- ja taistelutahto, mutta ne eivät yksin riittäneet, vaan konkreettisten harjoitusten kautta tuli jo koulussa valmentautua maanpuolustustehtävään. Tulevasta suomalaisesta sotilaasta tuli kasvattaa taistelija, joka sodan ankarissa vastoinkäymisissä selviytyi ruumiillisen kestävyuden, henkisen lujutensa ja sotilaallisten taitojensa ansiosta voittajana. Kansakoululaisista tuli täten kasvattaa terveitä, elinvoimaisia ja luonteeltaan poikkeaviin olosuhteisiin sopeutuvaisia.⁵⁷⁸ Tätä varten valjastettiin liikuntakasvatus, jonka Arvo Vartia katsoi kehittävän niin ruumiillista kuin henkistäkin kuntoa. Tehokkaan liikunnan avulla pyrittiin hyvään yleiskuntoon sekä rohkeuden, taisteluhengen ja voitontahdon kasvattamiseen. Monet liikuntamuodot vaativat rohkeutta, mitä tarvittiin myös maanpuolustuksessa. Sodassa tarvittiin Vartian mukaan myös samanlaista taisteluhenkä ja voitontahtoa kuin mitä urheilussa tarvittiin. Voimistelu ja urheilu totuttivat myös järjestykseen ja kuriin, jotka olivat rintamalla sekä kotirintamalla tarpeellisia.⁵⁷⁹ Hiihtourheiluun yhdistettiin maanpuolustusta palvelevat tavoitteet ja hiihdon opetusta kansakoulussa perusteltiinkin sillä, että laji kehitti maanpuolustustaitoja.⁵⁸⁰

Liikuntakasvatuksessa tuli käyttää sellaisia liikuntamuotoja, jotka kehittivät maanpuolustuksessa vaadittavia taitoja. Oli kiinnitettävä huomiota liikuntamuotoihin, jotka valmensivat koululaisia henkisesti, kehittivät luonteen lujutusta, päättäväisyyttä, kestävyyttä, tarkkaavaisuutta, itsehillintää, ja tottumista juuri järjestykseen ja kuriin. Erityisesti pallopelit sopivat tähän tarkoitukseen, mutta myös erilaiset maastoleikit ja ottelut sekä maastossa tapahtuva urheilu tarjosivat tähän mahdollisuuksia.⁵⁸¹ Keskeisiksi nousivat liikuntamuodot, jotka harjoittivat toimimaan maastossa, kuten hiihto. Hiihdon asemaa liikun-

---

⁵⁷⁷ Jussi Kivelä, 'Kansakoulujen maastotoiminnan yleinen järjestely.', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 3-4/1943, 8.

⁵⁷⁸ Jussi Kivelä, 'Kansakoulujen maastotoiminnan yleinen järjestely.', *Kouluvoimistelu ja – urheilu*, 3-4/1943, 3-4.

⁵⁷⁹ Vartia 1941, 49, 83.

⁵⁸⁰ Ranne Roni, 'Hiihdon opetuksesta oppi- ja kansakouluissamme', *kouluvoimistelu ja – urheilu*, 1/1939, 5; Paavo Räisänen, 'Hiihdon aika on taas edessä', *Opettajain lehti*, 1/1941, 13–15.

⁵⁸¹ Kiiski 1938, 96; Vartia 1941, 83.

takasvatuksessa korostettiin sen vuoksi, että se opetti toimimaan maastossa ja siten sen katsottiin opettavan tärkeänä pidettyä maanpuolustuskykyä ja – tahtoa.⁵⁸²

Maastoleikit ja – ottelut nähtiin kasvatustoimintana, joka oli monipuolisesti kehittävä. Leikeillä katsottiin olevan psyykkisesti suotuisa vaikutus kasvaviin lapsiin ja nuoriin. Maastoleikit vetosivat useampiin aisteihin ja ennen kaikkea ne vetosivat nuorison johtamis- ja tottelemisvaistoihin sekä itsenäiseen toiminnanhaluun. Täsmällisyys, nopeus, huomiokyky ja päätöksentekokyky kehittyivät maastoleikeissä. Maastoleikit kehittivät myös yhteiskuntakelpoisuutta, sillä niissä usein muodostettiin, Maili Simolan yliopiston voimistelunopettajalaitoksella pitämän esitelmän mukaan, pienoisyhteiskunta, jonka jäsenet joutuivat alistumaan sääntöihin ja uhrautumaan yhteisön eteen. Simola toi näitä esille yliopiston voimistelunopettajalaitoksella. Hänen suosituksensa mukaan maastoleikkejä tuli tosin järjestää vasta 12-vuotiaille, ei sitä nuoremmille.⁵⁸³

Jussi Kivelän mukaan liikuntakasvatustunneista tuli suurin osa varata maastotoiminnan opetukseen. Maastotoiminnan, kuten retkeilyn ja hiihdon avulla oppilaat oppivat liikkumaan maastossa sotilaan kannalta tarkoituksen mukaisesti. Samalla kehittyivät luontaiset johtajakyvyt ja niitä voitiin maastotoiminnan kautta edelleen kehittää. Jo lapsuusiässä tuli johtajakykyjä pyrkiä kehittämään silmälläpitäen sitä, että Suomen armeija sai kyvykkäitä toimijoita pojista tulevaisuudessa. Yleensä ottaen urheilun hyväksi luettiin sen johtajan ominaisuuksia kehittävät vaikutukset. Erityisesti joukkueurheilussa katsottiin opittavan lainalaisuuden ja yhteistoiminnan etujen tajuntaa.⁵⁸⁴

Niin jalan kuin suksillakin tuli harjoittaa maastotoimintaa, joka opetti maanpuolustuksessa välttämättömiä pidettyjä taitoja, kuten suunnistamis-, tiedustelu-, suojautumis-, naamioitumis- ja leirytymistaitoja.⁵⁸⁵ Suuri osa maastoleikeistä ja – harjoituksista katsottiin voitavan toteuttaa suksilla.⁵⁸⁶ Talvisin tuli huomio suunnata ensisijassa hiihtokoulutukseen, sillä tällöin hiihto liikkumismuotona oli ensiarvoisen tärkeä. Hiihdon ansioksi luettiin sen merkitys sodan aikana, jolloin hiihtotaidon merkitys oli korostu-

---

⁵⁸² Jussi Kivelä, 'Kansakoulujen maastotoiminnan yleinen järjestely.', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 3-4/1943, 3-4; Elna Tamminen, 'Liikuntakasvatus on maanpuolustuksen tuki', Kisakenttä, 3/1940, 37; Vartia 1941, 83; Väinö Valorinta, 'Maanpuolustuskasvatuksen aakkoset kansakoulussa opittava', Opettajain lehti, 14/1936, 221.

⁵⁸³ Maili Simola, 'Maastoleikit.', Kisakenttä, 10/1941, 149.

⁵⁸⁴ Klaus Karvonen, 'Urheilun yhteiskunnallinen merkitys', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 3-5/1951, 5.

⁵⁸⁵ Vartia 1941, 83.

⁵⁸⁶ 'Maastoleikit, -ottelut ja – harjoitukset.', Kouluvoimistelu ja – urheilu, 2/1942, 27.

nut.⁵⁸⁷ Hiihtoa tuli harjoittaa Vilho Kiisken maanpuolustusoppaan mukaan kansakoulussa monipuolisesti, tuli tehdä hiihtoretkiä, joilla voitiin opetella suunnistamista, etäisyyksien arvioimista sekä maaston kuvailua.⁵⁸⁸ Erityisesti hiihdossa tuli harjoittaa partiohiihtoa sekä mäenlaskua, jolloin oppilaille tarjoutui mahdollisuuksia rohkeuden harjoittamiseen.⁵⁸⁹ Partiohiihdossa yhdistyivät maanpuolustuksessa tarvittavat suotuisat luonteenpiirteet. Se opetti vastoinkäymisiä ja siten opetti kärsivällisyyteen sekä tovereiden auttamiseen. Ryhmähenkeen kasvattaminen luettiin myös partiohiihdon hyväksi sekä se, että se kehitti käytännöllistä älyä erityisesti, kun eteen tuli vastoinkäymisiä partiohiihtomatalla. Partiohiihdossa hiihrettiin ryhmänä, jolloin jokainen oli vastuussa ryhmän onnistumisesta ja samalla opittiin johdon alle alistumista.⁵⁹⁰

Olennaista hiihdon harjoittamisessa oli, että se valmensi liikkumaan talvisessa maastossa, mitä pidettiin tärkeänä Suomen puolustustaidon kannalta, millä hiihtotaidon tarpeellisuutta ja sen opetuksen tärkeyttä perusteltiin. Olennaista oli puolustuskykyisen kansakunnan kasvattaminen, missä hyvä fyysinen mutta myös henkinen terveys koettiin ratkaisevana. Samalla tuli kehittää urheilun ja sen osana hiihdon avulla suotuisina pidettyjä luonteenominaisuuksia, kuten itsehillintää, sopeutumista yhteiskuntaan sekä annettuihin käskyihin. Suomalaislapsen erityisesti – pojan, ihanteena oli kasvaa maanpuolustustaidot ja – tahdon omaavaksi kansalaiseksi. Kasvattamisen välineeksi kansakoulussa valjastettiin urheilu eri lajeineen ja tässä kasvatuksessa hiihtourheilulla oli oma osuutensa.

9. LOPPUPÄÄTELMÄT

Hiihtourheilun sisällyttämistä kansakoulun liikuntakasvatukseen 1920- 50- lukujen Suomessa ajoivat useat eri tahot. Opetusministeriön asettamat kansakoulujen opetussuunnitelmia pohtineet komiteat, kouluhallitus, opettajat, järjestöt, liikuntakasvatuksen ja urheilun ajajat sekä terveysvalistajat asettuivat tukemaan hiihtourheilua ja pyrkivät erinäisin toimenpitein edistämään hiihtoa kansakoulussa. Opettajiston edustajista tutkimuksessa nousivat esille muun muassa voimistelunopettajat Paavo Räisänen, Yrjö Nykänen sekä Santeri Hirvonen. Liikuntakasvattajista kouluhallituksen voimistelun ja terveysopin tarkastajat Anni Collan ja Arvo Vartia olivat molemmat hiihtourheilun puolestapuhujia. Voimistelunopettaja, lääkäri ja SNLL:ssä vaikuttanut Kaarina Kari pyrki myös edistämään hiihtourheilua niin kouluissa

---

⁵⁸⁷ Elna Tamminen, 'Liikuntakasvatus on maanpuolustuksen tuki', *Kisakenttä*, 3/1940, 37.

⁵⁸⁸ Kiiski 1938, 96–97.

⁵⁸⁹ Jussi Kivelä, 'Kansakoulujen maastotoiminnan yleinen järjestely.', *Kouluvoimistelu ja –urheilu*, 3-4/1943, 4.

⁵⁹⁰ J.I., 'Partiohiihto loppuhiihtokauden ohjelmaan', *Opettajain lehti*, 12/1941, 296–297.

kuin vapaa-ajan toiminnassakin. SVUL:ssä vaikuttanut Lauri Pihkala oli myös yksi hiihtourheilun puolestapuhujista ja Pihkala pyrki opettajille suunnatussa lehdistössä edistämään hiihtoa tuomalla esille hiihdon myönteisiä vaikutuksia sekä vakuuttelemalla hiihdon tarpeellisuutta maanpuolustuksen kannalta.

Kansakoulun opetussuunnitelmakomiteat sisällyttivät vuosina 1925 ja 1952 hiihdon osaksi kansakoulun liikuntakasvatusta. Komiteamietinnöissä hiihtourheilu sisällytettiin kansakoulun oppimääriin ja osaksi voimistelun ja urheilun opetusta. Myös kouluhallitus pyrki kansakouluille lähettämässään kiertokirjeissä edistämään hiihtoa 1920-luvulta lähtien kehottamalla kouluissa kiinnitettävän erityistä huomiota hiihdon opetukseen. Kouluhallituksen toimesta kansakouluja kehoitettiin 1930-luvulla käyttämään puolet liikuntakasvatukselle varatusta ajasta urheilun opetukseen, jossa tuli erityisesti huomioida hiihdon opetus. Lisäksi kouluhallituksen toimesta kansakouluille myönnettiin varoja hiihtovälineiden hankkimista varten sekä koulujen hiihtokilpailujen palkintoja varten, mikä kertoo kouluhallituksen pitäneen hiihtourheilun edistämistä kansakouluissa tärkeänä.

Kouluhallituksen kanssa yhteistyössä eri järjestöt, kuten SNLL ja SVUL sekä KLL pyrkivät edistämään hiihtoa kansakouluissa hiihtomerkkijärjestelmän kautta. Kouluhallituksen kiertokirjeiden yhteydessä kansakouluille lähetettiin 1930-luvulta lähtien kyseisten järjestöjen hiihtomerkkisuoritusvaatimuksia sekä suoritustaulukoita, ja kehoitettiin kansakoulun opettajia ottamaan merkit käyttöön liikuntakasvatuksen toteutuksessa. Vuodesta 1946 lähtien KLL:n kansakoululaisille suunnatut hiihtomerkit otettiin käyttöön ja niitä pyrittiin edistämään kansakoulussa. Hiihtomerkkijärjestelmän kautta pyrittiin hiihtourheilua edistämään kansakouluissa sekä herättämään kansakoululasten keskuudessa hiihtoharrastusta. Merkkijärjestelmä oli keino edistää kansakoulun liikuntakasvatusta tavalla, joka ei kuitenkaan korostanut liiallista kilpailullisuutta kansakoulun liikuntakasvatuksessa. Merkkisuorituksia pidettiin oikeanlaisena urheiluna, joka edisti urheilun ja hiihdon oikeita tavoitteita, kuten niiden terveydenhoidollisia päämääriä.

Kouluhallituksen ja järjestöjen lisäksi opettajistoa asetui tukemaan hiihtomerkkien suorittamista ja sen toimesta opetusoppaissa sekä lehdistössä hiihtomerkkien suorittaminen sisällytettiin koulun liikuntakasvatusta ja urheilua sekä hiihdon opetusta koskeviin opetusohjeisiin. Esimerkiksi Arvo Vartian kansakouluille suunnatussa opetusoppaassa vuodelta 1941 ”Liikunnan opas 1.” sisällytettiin hiihtomerkki-

en suorittaminen liikuntakasvatukseen toteutukseen samoin kuin Yrjö Nykäsen kirjoittamassa oppaassa ”Näin opetan urheilua. Ohjeita opettajille ja urheiluneuvojille” esiteltiin urheilumerkkisuoritusvaatimuksia. Hiihdon opetusta koskevassa runsaassa keskustelussa Kansakoulun lehdessä, Kouluvoimistelu- ja urheilulehdessä sekä Opettajain lehdessä opettajat sekä liikuntakasvattajat sisällyttivät hiihdon opetusta koskeviin ohjeisiin merkkisuoritukset. Samoin hiihtokilpailut määriteltiin kuuluvaksi kansakoulu hiihdon opetukseen oppaissa ja lehdistössä käydyssä keskustelussa.

Hiihtokilpailuilla pyrittiin herättämään kansakoululasten kiinnostus hiihtoharrastusta kohtaan ja kilpailut olivat yksi keino hiihtourheilun juurruttamisessa kansakoulun liikuntakasvatukseen. Tavoitteena oli myös saada laajat joukot hiihtoharrastuksen pariin. Kouluhallituksen mukaan hiihtokilpailut kuuluivat kansakoulun hiihdonopetukseen ja niinpä se pyrki tukemaan koulujen kilpailuja lahjoittamalla palkintoja ja kilpailuja varten ja kehotti kouluja järjestämään hiihtokilpailuja. Kansakoululaisten hiihtokilpailujen edistämiseksi toimi myös KLL, joka laati kansakoulujen hiihtokilpailuja varten yhteiset kilpailusäännöt. Lisäksi liitto pyrki ajamaan kansakoululaisten hiihtoharrastusta järjestämällä vuodesta 1947 lähtien joka talvi kansakoululaisten suuret hiihtomerkkikilpailut sekä talvipäivät, joilla kilpailtiin muun muassa hiihdossa.

Hiihtomerkkien ja – kilpailujen lisäksi hiihtourheilun edistämiseksi otettiin vuonna 1935 yläkansakouluissa sekä 36 viikkoa samassa paikassa toimivissa alakansakouluissa käyttöön hiihtoa varten omistettu oma lomansa. Loman tavoitteena oli edistää kansakouluoppilaiden terveyttä sekä torjua kevätyksymystä, mikä toteutettiin käyttämällä kyseinen loma ulkoilmassa tapahtuvaan urheiluun, mieluiten hiihtoon. Kouluhallituksen ohjeistuksen mukaan kouluja suositeltiin järjestämään hiihtoloman aikana oppilailleen ohjattua hiihtotoimintaa, kuten hiihtoretki, - kilpailuja ja hiihdon opetusta. Opettajien tuli myös neuvoa oppilaitaan siinä, miten hiihtoloma käytettiin oikein ja tarkoitustaan vastaavasti. Hiihtoloma oli yksi keino edistää hiihdon harrastusta, mutta sen tavoitteena oli myös kansakoululaisten terveyden edistäminen.

Hiihdon edistämiseksi kansakoulun liikuntakasvatuksessa toteutettiin hiihtomerkkien käyttö, - kilpailujen järjestäminen sekä oma hiihtoloma. Hiihdon opetukseen kouluissa sisällytettiin niin merkkien suorittaminen kuin kilpailutkin. Ne eivät vastanneet kuitenkaan hiihtourheilun koko oppisisältöä ja hiihdonopetusta. Maanlaajuisesti hiihdon opetuksen sisällöstä annettiin ohjeet vasta vuoden 1952 opetussuunnitelmaomitean mietinnössä, jossa hiihto luettiin osaksi kansakoulun liikuntakasvatusta maasto-

toiminnan alaisuuteen kuuluvana. Hiihdon opetus sisälsi hiihtotekniikan opetusta, mäenlaskua, hiihtoretkiä sekä hiihtokilpailuja. Jo ennen komitean määritelmiä annettiin oppaissa ja opettajille suunnatuissa lehdissä neuvoja hiihto-opetukseen sisällytettävistä aiheista, hiihtotuntien toteutuksesta opettajille. Kansakoulujen hiihdonopetukseen tuli sisällyttää hiihtotekniikkaa yläkansakoululaisten opetuksessa. Alakansakouluikäisten hiihdon opetuksen tuli olla lähinnä vapaata hiihtoa sekä hiihtoleikkejä. Hiihtoleikkejä ja –otteluita tosin suositeltiin sisällytettäväksi vanhempienkin oppilaiden hiihdonopetukseen, jotta oppilaiden kiinnostus hiihtoa kohtaan säilyi. Lisäksi hiihdon opetukseen tuli sisällyttää koulun läheisyyteen tehtyjen välitunti- ja hiihtolatujen hiihtoa, joilla oli opettajien ja liikuntakasvattajien mukaan keskeinen osa koulun hiihto-opetuksen toteutuksessa. Lisäksi tuli järjestää hiihtoretkiä, joilla käytännössä opittiin hiihtotaitoa, mäenlaskua, partiohiihtoa sekä opittiin liikkumaan luonnossa. Opettajan roolia ja ammattitaitoa korostettiin hiihto-opetuksen ohjeissa, opettajaltakin vaadittiin nyt hiihtotaitoa ja opettajan tuli osata hiihtotekniikkaa, jotta hän pystyi opettamaan hiihtoa oppilailleen.

Opettajien hiihtotaitoa pyrittiinkin edistämään, jotta hiihtourheilua olisi saatu edistettyä kansakouluissa ja oppilaiden hiihtotaitoa olisi voitu kehittää. Kansakoulun opettajien koulutukseen suunnatuissa seminaareissa tulevien opettajien opetukseen sisällytettiin urheilua ja voimistelua sekä hiihtoa. Seminaarien vuosikertomuksista ilmeni, että osassa seminaareista hiihdettiin hyvinkin ahkerasti. Lisäksi opettajaopiskelijat harjoittivat vapaaehtoista urheilutoimintaa, esimerkiksi ottamalla osaa seminaarien välisiin hiihtokilpailuihin. Seminaarien liikuntakasvatuksen lisäksi opettajille järjestettiin täydennyskoulutusta liikuntakasvatuksen saralla ja esimerkiksi hiihtokurssien suorittaminen oli mahdollista 1920–30-luvulla jo.

Hiihtoa edistettiin kansakoulussa niin oppilaiden kuin sen opettajienkin keskuudessa. Tutkimuksen premissinä on tutkia sitä, miksi hiihtoa haluttiin tuoda osaksi kansakoulun liikuntakasvatusta ja mitä tavoitteita hiihdon opetukselle kansakoulun liikuntakasvatuksessa asetettiin? Hiihtourheilun opetusta kansakouluissa perusteltiin sen terveydenhoidollisilla, kasvatuksellisilla sekä maanpuolustusta palvelevilla tavoitteilla. Kouluhallituksen kiertokirjeissä, opetussuunnitelmakomiteoiden mietinnöissä, opetussuunnitelmissa sekä opettajien, liikuntakasvattajien ja terveysvalistajien argumenteissa hiihdon tärkeyttä ja merkitystä perusteltiin sillä, että se oli ellei terveellisin, niin yksi terveellisimpiä urheilulajeja. Kansakouluoppilaiden terveydestä oltiin huolissaan ja koulun katsottiin aiheuttavan mitä suurimmassa määrin oppilaille terveydellisiä haittoja. Jotta koulun aiheuttamat terveydelliset haitat voitiin torjua, oli oppi-

laat saatava harrastamaan liikuntaa raittiissa ulkoilmassa. Tähän hiihto sopi ja sitä pidettiin erittäin terveellisenä liikuntamuotona, koska se tapahtui talvella bakteerista puhtaassa pakkasilmassa minkä katsottiin puhdistavan keuhkot sekä karaisevan lapsia kestävästi erilaisia tauteja. Hiihtourheilun tavoitteena kansakoulussa oli vahvistaa oppilaiden vastustuskykyä ja ruumiin voimia karaisemalla ruumista. Lisäksi hiihdon katsottiin vahvistavan monipuolisesti koko elimistöä, jolloin se myös vahvisti heiveröimpienkin oppilaiden ruumiinvoimia. Hiihtourheilun oppilaiden terveyttä vahvistaviin vaikutuksiin luettiin muun muassa oppilaiden suurempi painonnousu.

Hiihdon terveyttä edistäviin vaikutuksiin luettiin myös se, että se vahvisti keskushermostoa, jolloin sen avulla pyrittiin torjumaan oppilaissa esiintynyttä hermoheikkoutta sekä torjumaan kevätlukukaudella esiintyvää kevätyksymystä. Hiihto sopi opettajien, liikuntakasvattajien ja terveysvalistajien mukaan kansakouluoppilaiden terveyden edistämiseen, kunhan sitä harjoitettiin kohtuudella kuntourheilumielessä, eikä liiallista kilpailua silmälläpitäen. Liiallinen kilpailullisuus nähtiin lasten terveyttä vahingoittavana, minkä vuoksi hiihtoa tuli harjoittaa kohtuudella ja nimenomaan terveyden edistämiseksi ei voittojen tavoittelemiseksi. Oikein harjoitettuna hiihtoon liitettiin merkittäviä terveydenhoidollisia päämääriä, minkä vuoksi sitä suositeltiin kaikille sekä tytöille että pojille. Tutkimuksen tulos hiihtourheilun tavoitteista kansakoulussa lasten terveyden edistämisen suhteen ovat samansuuntaiset Antero Heikkisen hiihdon historiaa käsittelevän tutkimuksen ”Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940” kanssa siitä, että hiihto tuli kansakouluihin terveyttä edistävän kuntourheilun ominaisuudessa.

Hiihtourheilua haluttiin edistää kansakoulussa, koska sen katsottiin edistävän oppilaiden terveyttä. Oppilaiden terveyttä tuli edistää maanpuolustuskuntoisuuden edistämiseksi. Hiihto luettiin maanpuolustuskuntoa ja –taitoa kehittäviin urheilulajeihin, minkä vuoksi se haluttiin sisällyttää myös kansakoulun liikuntakasvatukseen. Maanpuolustusta edistävänä urheilulajina hiihto määriteltiin opettajien ja liikuntakasvattajien toimesta kansalliseksi ja isänmaalliseksi urheilulajiksi, joka kaikkien kansakouluoppilaiden tuli kouluaikaanaan omaksua. Hiihtoon liitettiin kansallisena urheilulajina merkittäviä kasvatuksellisia tavoitteita ja sen katsottiin kehittävän monia suotuisina pidettyjä ominaisuuksia, kuten työteliäisyyttä, hyvää käytöstä, rohkeutta, sisua, vastuuntuntoa, päättäväisyyttä, itsehillintää sääntöjen noudattamista, lainkuuliaisuutta, sopeutumista yhteiskuntaan ja joukkotahtoon sekä yhteisöllisyyttä ja uhrautumista yhteisen hyvän eteen.

Näiden lisäksi opetusalan lehdistössä sekä opetusoppaiden avulla pyrittiin hiihtoa edistämään kouluissa opettajien ja liikuntakasvattajien toimesta vakuuttelemalla hiihtourheilun tarpeellisuutta ja sen positiivisia vaikutuksia oppilaiden ja kouluntoiminnan suhteen. Hiihdon tarpeellisuutta kansakoulun liikuntakasvatuksessa puollettiin sillä perusteella, että se kasvatti oppilaiden luonnetta, yhtenä kasvatustavoitteena oli luonteen vahvistaminen kestävästi vastoin käymisiä. Maastossa tapahtuvan hiihdon ja hiihtokilpailujen katsottiin opettavan lapsia kestävästi vastoin käymisiä sekä vahvistivat lasten itsetuntoa. Hiihtokilpailut kehittivät opettajien ja liikuntakasvattajien mukaan itsetuntoa. Maastohiihto puolestaan kehitti rohkeutta ja päättäväisyyttä sekä torjui oppilaissa mahdollisesti esiintyvää laiskuutta ja joutilaaisuutta. Keskeistä oli rohkeuden kasvattaminen hiihdon avulla, sillä vain liikunnallisesti valveutuneiden katsottiin selviytyvän rohkeutta vaativista tehtävistä.

Luonteen vahvistamisen ohella hiihdon kasvattaviin tavoitteisiin ja vaikutuksiin luettiin, että se kasvatti oppilaat sopeutumaan yhteiskuntaan sekä opetti yhteisöllisyyttä. Hiihtokilpailuissa esimerkiksi opittiin sääntöjen noudattamista, mukautumista lainalaisuuteen sekä kurinalaisuutta. Esimerkiksi viestihiihtokilpailut, joissa kilpailtiin joukkueina, nähtiin yhteisöllisyyden ja sosiaalisuuden kasvattavina tekijöinä. Kilpailut kasvattivat huomioimaan koko joukkueen edun ja sitä kautta ne opettivat oppilaita huomioidaan yhteisen edun. Viestihiihdoissa havainnollistui opettaja Väinö Kodan mukaan lapsille se, miten he olivat riippuvaisia ympäröivästä yhteisöstään ja miten hän tarvitsi tätä yhteisöään.

Yhteiskuntakelpoisuuden lisäksi hiihdon kasvatuksellisiin päämääriin sisällytettiin isänmaallisuus sekä kasvu maanpuolustustahdon ja – taidon omaavaksi kansalaiseksi. Lasten kasvattaminen sotilaallisen hengen omaaviksi oli yhtenä kasvatustavoitteena. Erityisesti pojista tuli kasvattaa tulevia sotilaita, joten hiihdon opetusta varsinkin poikienkasvatuksessa korostettiin. Hiihdon suotuisina pidettyihin ominaisuuksiin luettiin se, että se kasvatti maanpuolustustaitoa ja – tahtoa. Osassa hiihtourheilua puoltavissa argumenteissa tuotiin esille, ettei asepalveluksessa tapahtuva sotilasvalmennus ollut riittävä puolustuskyvyn kannalta, joten kasvatusta ja valmennusta maanpuolustukseen tuli aloittaa jo kansakoulussa, mihin hiihtourheilu sopi hyvin.

Tässä tutkimuksessa on tutkittu hiihtourheilua kansakoulun liikuntakasvatuksessa 1920- 50-luvuilla. Tutkimuksessa on pyritty selvittämään, mitä hiihdonopetukseen sisällytettiin, miten sitä tuli kouluissa

opettaa ja miksi hiihtourheilu haluttiin sisällyttää kansakoulun liikuntakasvatukseen. Näkökulma kansakoulun liikuntakasvatuksen historiaan rajoittuu yhden urheilulajin näkökulman tarkasteluun, joten kattavaa kuvaa kansakoulun liikuntakasvatuksen historiasta ei tässä tutkimuksessa tule esille. Lasten, kansakoulun liikuntakasvatuksen sekä urheilun historiaa olisi syytä tutkia historian tutkimuksen kentällä lisää.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS:

I) ARKISTOLÄHTEET

KANSALLISARKISTO (KA), Helsinki

KOULUHALLITUKSEN ARKISTO (KH)

- Kouluhallitus III Kansanopetusosasto. Kiertokirjeet 1920–1928
- Kouluhallitus III Kansanopetusosasto. Kiertokirjeet 1929–1958
- Kouluhallitus III Kansanopetusosasto. Seminaarien vuosikertomukset 1924–1946
- Kouluhallitus V Kansanopetusosasto. Kouluhallituksen virkamiesten tarkastuskertomukset 1924–1928
- Kouluhallitus II Oppikouluosasto. Kiertokirjeet 1933–1937

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITON ARKISTO (MLL), Helsinki

- Toimintakertomukset 1920–1952, kotelo 225
  - Toimintakertomukset 1924- 1933, 1939, 1950
- Lehtileikkeet 1933 I-II, kotelo 673–674
- Lehtileikkeet 1934 I-II, kotelo 675–676
- Lehtileikkeet 1935 II, kotelo 678
- Lehtileikkeet 1937 II, kotelo 682

SUOMEN URHEILUARKISTO (SUa), Helsinki

ANNI COLLANIN ARKISTO (AC)

- Liikuntakasvatusta ja voimisteluntarkastajan tointa koskevia asiakirjoja kotelo 15.
- Liikuntakasvatus kouluissamme ja tarkastusmatkat 1919–1954 kotelo 16
- Urheilumerkkijärjestelmät ja vaatimukset kotelo 37
- Lehtileikkeet eri aiheita kotelo 71
- Lehtileikkeet Hiihto 1923–1937
- Lehtileikkeet Hiihto 1934–1938
- Lehtileikkeet Hiihto 1938-

KANSAKOULUN LIIKUNTAKASVATUSLIITON ARKISTO (KLL), Helsinki

- Kansakoulun Liikuntakasvatusliiton lehtileikkeet 1946.
- Kansakoulun Liikuntakasvatusliiton johtokunnan pöytäkirjat 10.2.–28.12. 1946.

SUOMEN LATU RY:N ARKISTO

- Suomen Latu ry:n vuosikertomus 1938

II) PAINETUT LÄHTEET

Lait ja asetukset

Laki kansakoulun järjestysmuodon perusteista 18.5.1923/137.

Komiteamietinnöt

KM 1925:14

Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö

KM I 1946: 10

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö

KM II 1952:3

Kansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietintö, Varsinaisen kansakoulun opetussuunnitelma

Lehdistö

Alakansakoulu 1936- 1944

Kansakoulun lehti 1928- 1936

Kasvatus ja koulu 1920- 1935

Kiri- riippumaton urheilulehti 1930

Kisakenttä 1920- 1956

Kouluvoimistelu- ja urheilu 1936- 1959

Opettajain lehti 1921- 1959

Suomen Latu 1952–53, 1957, 1959

Terveystoimitus (THL) 1921–1951

Aikalaiskirjallisuus

Ahjopalo, Toivo 1948. *Kansakoulun liikuntakasvatusliitto*. Teoksessa Aatto Kaljunen, Arvo Jääskinen, Matti Koskenniemi, Vilho Myrsky & Kaarlo Saarialho (toim.), *Kansakoulun työtapa III*. WSOY, Porvoo- Helsinki.

Autonen, J.U., 1921. *Kansakoululaisten talviurheilusta*. Teoksessa Arvo Vartia (toim.), *Talvikirja*. Gummerus, Jyväskylä, 139–151.

Collan, Anni 1920. *Urheilun järjestely kansakouluissa*. Otava, Helsinki.

Collan, Anni 1930. *Pieni urheiluopas naisille ja tytöille*. Suomen Naisten Liikuntakasvatusliiton julkaisu XIV, Helsinki.

Impola, Maija 1948. *Hiihtotoiminnan järjestely kansakoulussa*. Teoksessa Matti Koskenniemi, Arvo Jääskinen, Vilho Myrsky & Kaarlo Saarialho (toim.), *Kansakoulun työtapa II*, WSOY, Porvoo- Helsinki, 386–392.

Jukola, Martti 1948. *Urheileva nuoriso*. Suomen Kansakoulunopettajain Liitto, Helsinki.

Kansakoulun liikuntakasvatusliitto 1951. *Kansakoulun Liikuntakasvatusliitto 1946–1951*. KLL, Helsinki.

Kiiski, Vilho 1938. *Puolustustahdon kasvatus kansakoulussa*. WSOY, Porvoo – Helsinki.

Kota, Väinö 1930. *Hiihtotaidon opetus kansakouluissa. Ohjeita kansakoulunopettajille ja opettajakokelaille*. Gummerus, Jyväskylä.

Koskenniemi, Matti 1946. *Kansakoulun opetusoppi*. Otava, Helsinki.

Lappalainen, Tauno 1935. *Poikien hiihdon opas*. WSOY, Helsinki.

Nykänen, Yrjö 1930. *Urheilun opetus. Ohjeita opettajille ja urheiluneuvojille*. WSOY, Porvoo.

Räisänen, Paavo 1952. *Koulu-urheilun tehtävät ja tarkoitus*. Teoksessa, Toivo Ahjopalo, Into Harju, Paavo Räisänen, Väinö Seppä ja Kalle Toiminen, Näin opetan urheilua. Kansakoulu-urheilun käsikirja. Raittiuskansan Kirjapaino Oy, Helsinki, 9-10.

Räisänen, Paavo 1952. *Urheilun opetuksen kasvatusmerkitys*. Teoksessa Toivo Ahjopalo, Into Harju, Paavo Räisänen, Väinö Seppä ja Kalle Toiminen (toim.), Näin opetan urheilua. Kansakoulu-urheilun käsikirja. Raittiuskansan Kirjapaino Oy, Helsinki, 11–12.

Räisänen, Paavo 1952. *Kansakoulussa opetettavat urheilulajit*. Teoksessa, Toivo Ahjopalo, Into Harju, Paavo Räisänen, Väinö Seppä ja Kalle Toiminen (toim.), Näin opetan urheilua. Kansakoulu-urheilun käsikirja, Raittiuskansan Kirjapaino Oy, Helsinki, 13–21.

Räisänen, Paavo 1952. *Koulun urheilumerkkisuoritukset*. Teoksessa Toivo Ahjopalo, Into Harju, Paavo Räisänen, Väinö Seppä ja Kalle Toiminen (toim.), Näin opetan urheilua. Kansakoulu-urheilun käsikirja. Raittiuskansa Kirjapaino Oy, Helsinki, 250-276 .

Räisänen, Paavo 1952. *Koulun urheilukilpailut*. Teoksessa, Toivo Ahjopalo, Into Harju, Paavo Räisänen, Väinö Seppä ja Kalle Toiminen (toim.), Näin opetan urheilua. Kansakoulu-urheilun käsikirja, Raittiuskansan Kirjapaino Oy, Helsinki, 227–243.

Salo, Aukusti 1935. *Alakansakoulun opetussuunnitelma: kokonaisopetusperiaatteen mukaan*. Otava, Helsinki.

Salokannel Artturi & Savonen Severi 1935. *Suomen tyttöjen ja poikien oma terveysopas*. Suomen tuberkuloosin vastustamisyhdistyksen julkaisu n:o 25, Helsinki.

SVUL & SNLL, 1928. *Kasvavan nuorison voimistelu- ja urheilupäivää viettämään!*. Teoksessa SVUL:n Poikaurheilujaosto & SNLL (toim.), Kasvavan nuorison voimistelu ja urheilu, Kirjapaino-Taito, Helsinki, 3-5.

Suomen Latu ry 1957. *Latuaapinen*. Suomen Latu, Helsinki.

Tanner, Lauri 1928. *Miten poikien voimistelu- ja urheilutoiminta on järjestettävä?* Teoksessa SVUL:n Poikaurheilujaosto ja SNLL (toim.), Kasvavan nuorison voimistelu ja urheilu. Kirjapaino-Oy Taito, Helsinki, 26–31.

Vainio, Onni J. 1952. *Liikuntakasvatuksen käsikirja 1*. WSOY, Porvoo.

Valorinta, Väinö 1942. *Pieni maanpuolustaja. Kansakouluoppilaan ohje- ja oppikirja*. Otava, Helsinki.

Vartia Arvo, 1928. *Miksi oikeastaan urheilemme ja leikimme?* Teoksessa SVUL:n Poikaurheilujaosto ja SNLL (toim.), Kasvavan nuorison voimistelu ja urheilu. Kirjapaino- Oy Taito, Helsinki, 14–19.

Vartia, Arvo 1941. *Liikunnan opas 1*. Otava, Helsinki.

III) TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Cunningham, Hugh 2005. *Children and childhood in Western society since 1500*. Pearson Longman, Harlow.

Grue-Sørensen, K. 1961. *Kasvatuksen historia 2. Pestalozzista nykyaikaan*. WSOY, Helsinki.

Halila, Aimo 1949 II. *Suomen kansakoululaitoksen historia II. Kansakouluasetuksesta piirijakoon*. WSOY, Porvoo & Helsinki.

Halila, Aimo 1949 III. *Suomen kansakoululaitoksen historia III. Piirijakoasetuksesta oppivelvollisyyteen*. WSOY, Porvoo & Helsinki.

Halila, Aimo 1950 IV. *Suomen kansakoululaitoksen historia IV. Oppivelvollisuuskoulun alkuvaiheet 1921- 1939*. WSOY, Porvoo & Helsinki.

Halila, Aimo 1960. *Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto 1900–1960*. Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto, Helsinki.

Halila, Aimo 1963. *Jyväskylän seminaarin historia*. WSOY, Helsinki.

Halmesvirta, Anssi 1997. *Urheilu lääkkeenä- eräs terveydenhoitoa, liikuntaa ja kansalaisia yhdistävä tekijä viime vuosisadan vaihteessa*. Teoksessa Vesa Vares (toim.), *Urheilu ja historia*. Turun Historiallinen Arkisto 51. Turun yliopisto, Turku, 173–202.

Harjula, Minna 2007. *Terveyden jäljillä: suomalaista terveystaloutta 1900-luvulla*. Tampere University Press, Tampere.

Heikkinen, Antero 1981. *Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918–1940*. Liikuntatieteellinen Seuran julkaisu nro 82, Helsinki.

Hentilä, Seppo 1992. ”*Jaloon uskomme urheiluun...*”, Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.), *Suomi uskoi urheiluun*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131, Helsinki, 12–15.

Henttonen, Antti 1991. *TVK:n ja Akavan ammattijärjestölehdet*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen lehdistön historia IX. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet*. Kustannuskiila oy, Kuopio, 499–522.

Helén, Ilpo 1997. *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Gaudeamus, Helsinki.

Hietala, Marjatta 1996. *From Race Hygiene to Sterilization: The Eugenic Movement in Finland*. Teoksessa Gunnar Broberg & Nils Roll-Hansen (toim.), *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway and Finland*. Uppsala Studies in History of Science, Volume 21. Michigan State University Press, East Lansing, 195-258.

Hirsijärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007. *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Helsinki.

Iisalo, Taimo 1991. *Kouluopetuksen vaihteita: keskiajan katedraalikouluista nykyisiin kouluihin*. Otava, Helsinki.

Hyrkkänen, Markku 2002. *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere.

Itkonen, Hannu 1996. *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Gaudeamus, Tampere.

Itkonen, Hannu 2003. *Nuorisourheilun muuttuvat käytännöt, tavoitteet ja merkitykset*. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.), Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. SKS, Helsinki, 326–343.

Jauho, Mikko 2007. *Terveys on työmiehen ainut pääoma. Työ. Lepo ja liikunta suomalaisessa terveysvalistuksessa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa*. Teoksessa Pirjo Markkola (päätoim.), Historiallinen Aikakauskirja 2/2007. Suomen Historiallinen Seura.105. Vuosikerta, 165–177.

Juvonen Aimo, 1978. *Koulun liikuntakasvatus*. WSOY, Helsinki.

Jääskeläinen, Leena 1992. *Koululiikuntaa vuodesta 1843*. Teoksessa Kuvia suomalaisesta koulutuksesta. Koulu ja menneisyys XXX. Suomen kouluhistoriallisen seuran vuosikirja. Suomen kouluhistoriallinen seura, Helsinki.

Kaarninen, Mervi 1995. *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920–1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca Historica 5. Helsinki.

Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki.

Karkama, Pertti 2001. *Kansakunnan asialla. Elias Lönnrot ja ajan aatteet*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran tutkimuksia 843, Pieksämäki.

Kaprio, Leo 1990. *Suomen preventiivisen lääketieteen historiaa*. Teoksessa Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 27/1990.

Ketonen, Liisa 1977. *Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 53, Helsinki.

Kivinen, Osmo 1988. *Koulutuksen järjestelmäkehitys: peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800-1900-luvuilla*. Turun yliopisto, Turku.

Kleemola, Irja 2008. *Anni Collan Kisakentillään*. Suomen Urheilumuseosäätiön julkaisu n:o 39, Helsinki.

Koivusalo, Irja 1982. *Voimistelu maamme oppikoulujen aineena vuosina 1843–1917*. LTS julkaisu 83, Lappeenranta.

Kokkonen, Jouko 2008. *Kansakunta kilpasilla. Urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952*. Bibliotheca Hitorica 119. SKS, Helsinki.

Korppi-Tommola, Aura 1990. *Terve lapsi – kansan huomen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990*. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Helsinki.

Kuusi, Hanna 2003. *Tuberkuloosin torjunta ja moderni kansalainen*. Teoksessa Ilpo Helén & Mikko Jauho (toim.), *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Gaudeamus, Helsinki, 33–57.

Kärkkäinen, Pekka 1992. *Kisailusta urheiluksi*. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.), *Suomi uskoi urheiluun*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 131, Helsinki, 155–166.

Laine, Leena 1992a. *Järjestöelämän oppivuodet*. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.), *Suomi uskoi urheiluun*. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 131, Helsinki, 167–182.

Laine, Leena 1992b. *Ruumiinharjoitusten monet muodot*. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.), *Suomi uskoi urheiluun*. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 131, Helsinki, 183–214.

Laine, Leena 1982. *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v.1856–1917 I*. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki.

Leino-Kaukiainen, Pirkko 1992. *Monipuolistuva aikakauslehdistö 1880–1917*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), Suomen lehdistön historia X. Aikakauslehdistön historia. Kustannuskiila oy, Kuopio, 105–174.

Meinander, Henrik 1992a. *Warpaille y-lös! Kyykkyyn a-las*. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 131, Helsinki, 81–100.

Meinander, Henrik 1992b. *Koululiikunta etsii paikkaansa*. Teoksessa Teijo Pyykkönen (toim.), Suomi uskoi urheiluun. Liikuntatieteellisen Seuran julkaisu nro 131, Helsinki, 283–302.

Meinander, Henrik 1994. *Towards bourgeois manhood: boys physical education in Nordic secondary schools 1880-1940*. Commentationes Scientarium Socialium 47, Helsinki.

Ojakangas, Mika 1995. *Mentaalihygieniä ja lapsuus. Lasten sopeutuminen onnellisuuden ja hyvinvoinnin ehtona 1920–1940-lukujen Suomessa*. Teoksessa Timo Joutsivuo & Heikki Mikkeli (toim.), Terveystieteiden lähteillä. Länsimaisten terveystieteiden kulttuurihistoriaa. Historiallinen Arkisto 106. SHS, Helsinki, 291–314 .

Perko, Touko 1991. *Suomalainen urheilulehdistö*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), Suomen lehdistön historia IX. Aikakauslehdistön historia. Erikoisaikakauslehdet. Kustannuskiila oy, Kuopio, 217–262.

Pyykkönen, Teijo & Kanerva, Juha 1996. *500 urheilukirjaa, Suomalaiset urheilu- ja liikuntakirjat 1980–1995*. Liikuntatieteellisen seuran Impulssi 10, Tampere.

Salimäki, Harri 2000. *Isänmaan ja urheilu-uskon mies: Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esittäjä*. SKS, Helsinki.

Sharland, Elaine & Urwin, Cathy 1992. *From bodies to minds in childcare literature: Advice to parents in inter-war Britain*. Teoksessa Roger Cooter (toim.), In the name of the child. Health and welfare 1880–1940. Routledge, Lontoo & New York.

Sinnemäki, Aino 1988. *Käytösoppaat tutkimuksen kohteena. Lähikuvassa suomalaiset käytösoppaat 1886–1986*. Helsingin yliopisto, Sosiologian laitos, Helsinki.

Sirén, Kimmo 1980. *Liikuntakasvatus maamme suomenkielisissä kansakouluissa 1921–1939*. Suomen historian pro gradu- työ. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Somerkivi, Urho 1977. *Helsingin kansakoulun historia*. Helsingin kaupunki, Helsinki.

Sulkunen, Irma 1989. *Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Henki ja jää, Helsinki.

Syväoja, Hannu 2004. *Kansakoulu – suomalaisten kasvattaja: perussivistystä koko kansalle 1866–1977*. PS- kustannus, Jyväskylä.

Tommila, Päiviö 1982. *Taustasidonnaisuus ja maailmankuva- lehdistöhistorian tutkimusongelmia*. Suomen sanomalehdistön historia- projektin julkaisuja n:o 20, Helsinki.

Tuomaala Saara 2003. *Punaiset posket ja suorat polvet. Kansakoulun terveydenhoidon ihanteita ja käytäntöjä 1920–30-luvun terveystoimissa*. Teoksessa Ilpo Hélen & Mikko Jauho (toim.), Kansalaisuus ja kansanterveys. Gaudeamus, Helsinki, 87–109.

Tuomaala, Saara 2004. *Työtätekevästä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislapsen kohtaaminen 1921–1939*. Bibliotheca Historica 89. SKS, Helsinki.

Turpeinen, Oiva 1987. *Lastensuojelu ja väestönkehitys. Lastensuojelun lääkinöllinen ja sosiaalinen kehitys Suomessa*. Teoksessa Oiva Turpeinen & Panu Pulma (toim.), Suomen lastensuojelun historia. Lastensuojelun Keskusliitto, Helsinki, 271–470.

Tähtinen, Juhani 1992. *Miten kasvattaa pikkulapsia: kasvatusmoraliteetin ja -suuntausten lähtökohtien muutoksia Suomessa 1850–1989 suomenkielisten kasvatus- ja hoito-oppaiden sekä aikakauslehtien ilmaisemana*. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:157. Turun yliopisto, Turku.

Vainio, Eveliina 1998. *Terve ja vahva nainen. Anni Collanin tavoitteet tyttöjen liikuntakasvatuksessa 1919–1945*. Suomen historian pro gradu- työ. Tampereen yliopisto, Tampere.

Vasara, Erkki 1997. *Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatus-toiminta vuosina 1918–1939*. Bibliotheca Historica 23. SHS, Helsinki.

Östman, Nora 2003. *1920-luvun kasakoululaisen kuva liikuntakasvatuksessa*. Talous- ja sosiaalishistori-an pro gradu- työ. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Wuolio, Eija-Leena 1982. *Suomen liikuntahistoria*. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki.

Wuolio, Eija-Leena & Jääskeläinen Leena 1993. *Kyykkyyh ylös! 150 vuotta koululiikuntaa*. Liikuntatie-teellisen Seuran julkaisu nro 136, Helsinki.

IV SÄHKÖISET LÄHTEET

Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry:n julkilausuma koululiikunnan tilanteesta opintopäivillä Jyväskylässä 2009. Luettu 7.10.2011

http://www.liito.fi/kannanotot/kannanotto_09_1.pdf

Liikunnan ja terveystiedon opettajat ry:n julkilausuma koululiikunnan tilanteesta opintopäivillä Turussa 10.2.2007. Luettu 7.10.2011

http://www.liito.fi/vain_jasenille/evaita_hyvinvointiin.pdf

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. Luettu 7.10.2011

http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf

